

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning

Plattorget och Silverparken

Gestaltning av två platser utifrån egna erfarenheter och forskning om hälsofrämjande utemiljöer i Täby kommun

Isa Lewén & Elise Jonsson

Plattorget och Silverparken

Gestaltning av två platser utifrån egna erfarenheter och forskning om hälsofrämjande utemiljöer i Täby kommun

Plattorget and Silverparken

Two design proposals based on our own experiences and research about supporting outdoor environments in the municipality of Täby

Isa Lewén & Elise Jonsson 2020

Handledare: Jitka Svensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande handledare: Anna Bengtsson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Mads Farsø, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Johan Wirdelöv, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program: Landscape Architecture – Master’s Programme

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2020
Upphovsrätt: Samtliga foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Där inget annat anges är det författarnas egna.
Omslagsbild: Plattorget och Silverparken, illustration av Isa Lewén & Elise Jonsson
Originalformat: A3 stående
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: gestaltning av offentliga rum, landskapsarkitektur, torg, park, hälsostråk, stödjande utemiljöer, hälsofrämjande design

Förord

Vi skulle vilja rikta ett stort tack till våra handledare Jitka Svensson och Anna Bengtsson som har gett oss vägledning och stöd under det här examensarbetet. Tack också till parkenheten på Täby kommun, särskilt till Anna Åshage och Sara Pålsson, för ett gott samarbete.

Sammanfattning

Vi lever i en tid av urbanisering där majoriteten av oss människor bor i städer, vilket har både positiva och negativa aspekter. Vårt moderna levnadssätt gör också att vi rör på oss för lite, och den psykiska ohälsan ökar. Enligt forskning kan vistelse i naturen bidra till att förbättra människors hälsa. Quality Evaluation Tool (QET) är ett verktyg framtaget av forskare i syfte att guida evidensbaserade design- och planeringsprocesser för utveckling av hälsofrämjande utemiljöer. Verktyget har tidigare mestadels använts i vårdmiljöer. Inom verktyget ryms ett antal miljökvaliteter som kan ge stöd både åt personer som har behov av stillhet och de som behöver mer aktiv stimulans. Miljökvaliteterna beskriver vad som är viktigt att inkludera i gestaltningen av en plats för att uppnå olika upplevelser och funktioner som är hälsofrämjande. Detta examensarbete syftar till att undersöka hur QET-verktygets miljökvaliteter kan implementeras i en designprocess för gestaltning av utemiljöer i offentlig kontext. I arbetet har vi utgått från ett område i Täby kommun som i ett samarbetsprojekt mellan landskapsarkitekter på kommunen och forskare på Sveriges Lantbruksuniversitet är tänkt att utvecklas till ett större sammanhängande hälsostråk.

I examensarbetet har två gestaltungsförslag inom Hälsostråket tagits fram: Plattorget och Silverparken, vilka inkluderar platsspecifika och hälsofrämjande lösningar. Sju tillvägagångssätt

har använts och varvats med varandra: QET-verktyget, planförutsättningar, experimentella skisser/workshops, observationer och skissarbete, förankring i litteratur samt loggbok och veckobrev. I kapitel 2 redogörs för hur vi analyserade Hälsostråkets olika områden för att välja ut de platser som vi sedan gestaltade.

I kapitel 3 presenteras ett antal gestaltungsnycklar som grundar sig på våra analyser. Därefter presenteras gestaltungsförslagen. Förslaget för Plattorget visar hur torget blir en ny grön entré till Hälsostråket med folkliv och rörelse som bärande element. Till förslaget för Plattorget kopplades främst miljökvaliteter som ger stöd för social och aktiv stimulans. I gestaltungsförslaget för Silverparken presenteras ett nytt huvudstråk för cyklisterna och fotgängarna samt olika platser för både stillsamhet och aktivitet. I det här förslaget kunde vi göra kopplingar till de flesta miljökvaliteter.

Eftersom gestaltningen av Plattorget respektive Silverparken är resultatet av en designprocess där platsspecifika lösningar ingått tillsammans med QET-verktygets miljökvaliteter vill vi framhäva att våra förslag kunnat se ut på flera olika sätt. Examensarbetet kan ändå ses som inspiration till hur landskapsarkitekter kan använda QET-verktygets miljökvaliteter för utformning av platser i offentlig kontext, för att främja människors hälsa.

Abstract

We live in an age of urbanisation when most of us live in cities, which has both positive and negative aspects. Our modern lifestyle makes us sedentary, and mental illness increases. Research shows that spending time in nature can improve people's health. To create a guide for development of health-supporting outdoor environment through evidence-based design and planning processes researchers have developed a tool called Quality Evaluation Tool (QET). The tool earlier mostly has been used in healthcare environments. The tool contains a number of environmental qualities that can support both individuals in need of tranquility and those who need more active stimulation. The environmental qualities describe which functions and characteristics that is important to include in a design to give it health supporting effects. This master project aims to investigate how the environmental qualities of the QET tool can be implemented in the design process of outdoor environments in the public realm. The site for this project is called Hälsostråket and is located in the municipality of Täby. Hälsostråket is the result of a cooperation between landscape architects at the municipality and researches at the Swedish University of Agricultural Sciences, with the intention to develop tree bigger parks using research connected to evidence based design.

In this master project we present two design proposals within the area of Hälsostråket: Plattorget and Silverparken, which includes site specific and health promoting design solutions. Seven methods have been used and combined:

The QET-tool, studies of urban plans connected to Hälsostråket, experimental sketching/workshops, observations and sketching, anchoring in literature and journaling/weekly letters. In chapter 2 we show how the analyses of Hälsostråket were made, and how we chose which sites to design.

In chapter 3 a number of design keys based on our analyses are presented followed by the design proposals. The proposal for Plattorget shows how the square becomes a new green entrance for Hälsostråket giving room for a bustling streetlife and social interactions. The design for Silverparken presents a new main route for pedestrians and cyclists, and different places for both stillness and activity. In the proposal for Plattorget focus was laid on the environmental qualities connected to social and active values while most of the environmental qualities were included in Silverparken.

Since the design proposals for Plattorget and Silverparken are the result of a design process in which both site specific solutions and the environmental qualities have been used we want to highlight that they could have been designed in many different ways. Our master project can nevertheless be seen as an inspiration for how landscape architects can use the environmental qualities in the QET-tool, in designing public places that support people's health.

Innehåll

Kapitel 1 – Introduktion

Författarnas tankar	13
Bakgrund	14
Syfte och mål	15
Frågeställningar	15
Avgränsningar	15
Material och metod	16
QET-verktyget	16
Planförutsättningar	16
Experimentella skisser/workshops	16
Observationer och skissarbete	16
Förankring i litteratur	17
Skiss över arbetsgång	17
Loggbok och veckobrev	17

Kapitel 2 – Utgångspunkter

Platsen som utgångspunkt	20
Historia	20
Hälsostråkets läge och omgivning	20
Hälsostråkets utbredning i Täby kommun	22
Planförutsättningar	24
Markanvändning 2019	25
Markanvändning 2050	25
Verktyg för att skapa hälsofrämjande miljöer	27
Miljökvaliteter	27
Utmaningsgradienten	27
Fyra zoner av kontakt med utemiljön	27
Evidensbaserad arbetsprocess	27
Analyser av QET-inventeringar	28
Bekväm design	30
Stimulerande design	32
Att lära känna och experimentera med platser	34
Observationer och skissarbete	34
Musik och pasteller	36
Slumpen	37
Bara vara	38
Konst x 2	39
Platsval	40

Kapitel 3 – De två platserna

Plattorget idag	46
Gestalningsnycklar	50
Plattorget – Tröskeln till stråket	54
Träden på torget	58
Plattorna	59
Regnbädden	59
Vistelse på torget	60
Småstugorna	62
Södra Byängsparken idag	66
Gestalningsnycklar	70
Södra Byängsparken blir Silverparken	74
Heden	78
Hedens utegym	80
Fornskogen	82
Saras plats	86
Silverstråket	90

Kapitel 4 – Avslut

Gestaltningsnycklarnas användbarhet i förslagen	94
Gestaltningsnycklar kopplade till bekväm design	94
Gestaltningsnycklar kopplade till stimulerande design	95
En insikt	95
Reflektion kring gestaltningsförslagen	96
Plattorget	96
Silverparken	97
Metoddiskussion	98
De kreativa metodernas relevans	98
Att gå från det stora till det lilla	98
Ur loggboken	99
Vidare studier	101
Slutsats – platser hälsa process	101

Referenser

Tryckta källor	103
Internet	104
Figurförteckning	105
Bilaga 1. Kartor bekväm design	107
Bilaga 2. Kartor stimulerande design	108

Kapitel 1 – Introduktion

I det här inledande kapitlet beskrivs bakgrunden till examensarbetet samt våra egna ingångar till landskapsarkitektur och varför vi valt att ta oss an just detta projekt. Här redogörs även vilka *avgränsningar* som gjorts för att kunna slutföra arbetet, samt dess *syfte*, *mål* och *frågeställningar*. Kapitlet avslutas med en beskrivning av vilka *material* och *metoder* vi använt oss av och en förklaringsmodell över hur arbetsprocessen har sett ut.

Författarnas tankar

Isa

Jag är uppvuxen i lägenhet. Bostadsgården och de kringliggande parkerna var platser där jag lärde känna barn i olika åldrar, vi hade cirkus på gräsmattan och lekte kurragömma bland buskar och träd. Ett område som jag idag uppräckt är en mycket liten plätt med tallar och sten, var för mig som sjuåring en skog, där kottar och barr kunde forma hela världar. På helgerna brukade min familj åka ut i naturen, där gjorde vi upp eld och lagade mat, oavsett årstid. Bland mossor och lavar fanns läskiga och fascinerande troll och skogsrån, det var jag fullt övertygad om.

Idag är fortfarande naturen och gröna miljöer en tillflyktsort för mig, att jag sökt mig till just landskapsarkitektur är ingen slump. Jag bor fortfarande i en urban miljö, där jag flera gånger i veckan promenerar och vistas utomhus. Idag är

inte att träffa andra barn och sätta upp en cirkus det viktiga. Som vuxen tycker jag om att slå mig ner med en bok i solen eller ta en runda kring parken där jag följer de olika årstiderna. Vi människor har alla egna relationer till naturens miljöer, en relation som är i ständig förändring och som med livets gång fyller olika behov och funktioner.

Som snart färdiga landskapsarkitekter fick jag och Elise möjligheten att testa ett verktyg som kan främja människors hälsa i offentliga utemiljöer. Att få undersöka verktyget och kanske vara med och forma den där dungen där en äldre dam finner ro och tröst när något svårt händer, eller sträckan som en ung tonåring cyklar med sin kompis varje dag, känns både roligt och betydelsefullt.

Elise

Jag hoppas du har allt gott där du är, och att du har en vackert plats varifrån du kan betrakta årstidernas växlingar och stjärnbildernas rörelse genom tiden.

Så skrev en vän till mig vid en tid när jag befann mig i en mental svacka. Det var helande att tänka på. Orden om små skiftningar i naturen blev dels en påminnelse att det jag kunde se varje dag var värt att känna både förundran och tacksamhet över. Det var också en påminnelse om den Elise som växte upp med stora lönnar, granar och

äppelträd utanför fönstret och för vem denna typ av betraktelse var en självklar del av livet.

Att idag som landskapsarkitekt få möjlighet att gestalta platser så att de kan ge människor en förnimmelse av naturen och årstidernas växlingar känns fantastiskt. Att skapa platser för rörelse och möten känns också både viktigt och aktuellt. För mig har dock kärnan i det här arbetet där vi kopplar forskning om hälsosamma utemiljöer till gestaltning ändå handlat om att återupprätta platsters relation till naturen. Det har varit väldigt roligt.

Bakgrund

För att må bra har vi som människor ett behov av att känna tillhörighet, dels till andra människor men också till platser i naturen. I *Platsens poetik* skriver Emma Göransson om hur storskalig stadsbebyggelse som tillkommit under en kort tid kan göra det svårt att känna en koppling till landskapet och dess tidigare användning (2015, s. 32). I boken *A Post Wild World* menar författarna att många av oss bär på en medveten eller omedveten längtan tillbaka till naturen (2015, s.16).

Närhet och utbud bidrar idag till att göra det urbana livet attraktivt och en allt större andel av Sveriges befolkning väljer enligt Boverket att bo i städer (2019¹). I en rapport från SCB beskrivs dock hur växande städer riskerar att tränga undan många gröna miljöer (2010). Samtidigt menar Boverket att tillgång till just gröna utemiljöer är viktigt för vår hälsa och flera rapporter visar att vistelse i naturen får oss att må bra (2019²).

De offentliga utemiljöerna kan alltså spela en viktig roll i en tid där fysisk och psykisk ohälsa ökar. Vilka aspekter av naturupplevelserna som är viktigast för vår hälsa och hur vi kan få in dessa i våra alltmer urbaniserade vardagslandskap blir en allt viktigare uppgift för stadsplanerare och landskapsarkitekter.

År 2002 anlades Alnarps rehabiliteringsträdgård som ett forsknings- och utvecklingsprojekt om naturunderstödd rehabilitering. Gestaltningen av trädgården är baserad på forskning om hälsofrämjande utemiljöer och goda resultat

uppvisades hos de patientgrupper som deltog (Pålsdottir 2014). Sedan dess har flera projekt genomförts där forskningen från Alnarps rehabiliteringsträdgård använts för att gestalta hälsofrämjande miljöer vid bland annat vårdinrättningar och förskolor.

I ett samarbete mellan Täby kommun och SLU har forskare och landskapsarkitekter undersökt hur forskningen om hälsofrämjande utemiljöer kan appliceras i offentliga miljöer (SLU & Täby kommun 2019, s.6.). Genom att använda sig av analysverktyget Quality Evaluation Tool (QET) som är framtaget för att utvärdera utemiljöer ur ett hälsoperspektiv inventerades flera grönområden i centrala Täby. Arbetet mynnade ut i ett förslag om att koppla samman de olika områdena till ett Hälsostråk och ett program togs fram med inventeringar och övergripande gestaltungsförslag. Programmet färdigställdes i slutet av oktober, därför pågick Täby kommuns arbete med Hälsostråket parallellt med vårt examensarbete. Syftet med programmet var dels att ur ett forskningsperspektiv testa hur QET-verktyget kan tillämpas i kommunal kontext och dels att skapa en guide som landskapsarkitekter kan använda vid omgestaltung av platserna inom Hälsostråket. I det här examensarbetet använder vi oss av programmet och implementerar forskningen som en del i vår designprocess för att ta fram gestaltungsförslag av två platser, ett torg och en park, inom Hälsostråket.

Syfte och mål

Syftet med examensarbetet är att undersöka hur QET-verktygets miljökvaliteter kan implementeras som en delkomponent i en designprocess för gestaltning av utemiljöer i offentlig kontext. Detta genom att studera Hälsostråket i Täby kommun som helhet, samt gestalta två platser inom stråket.

Målet är att presentera två gestaltungsförslag som inkluderar hälsofrämjande och platsspecifika designlösningar.

Frågeställningar

Hur kan två platser inom Hälsostråket väljas ut och gestaltas med hjälp av QET-verktygets miljökvaliteter?

Hur kan andra metoder komplettera designprocessen?

Avgränsningar

Vi har begränsat oss till att ta fram gestaltungsförslag för på två platser inom Hälsostråket: ett torg och en park. En del av arbetet har dock bestått av analysera hela Hälsostråket för att komma fram till vilka dessa platser skulle bli.

Enligt QET-verktyget ska brukarundersökning utföras innan ett område gestaltas, vi har inte involverat invånare då vi ansåg att det inte rymdes tidsmässigt inom ramen för examensarbetet. Vi har däremot undersökt vilken typ av bebyggelse som finns runt omkring Hälsostråket, och kommande planer som berör området. Genom det fick vi uppfattning om vilka brukargrupper som bor/kan komma att bo och vistas kring stråket, och våra valda platser.

Gestaltungsförslagen visar hur platserna kan utvecklas och förändras, men de är inte färdiga bygghandlingar.

Material och metod

Tillvägagångssättet för examensarbetet har varit en designprocess där analysarbete, skissande, platsstudier och förankring i litteratur har ingått och varvats med varandra. Följande stycken beskriver hur de olika momenten och metoderna har genomförts. Figur 1 visar en schematisk skiss över vår arbetsgång.

QET-verktyget

För att komma fram till vilka platser som vi skulle gestalta gick vi igenom och bearbetade inventeringskartor och analyser av Hälsotråket framtagna utifrån QET-verktyget (av de forskare och landskapsarkitekter som ingick i samarbetet mellan SLU och Täby kommun). I arbetet med utformningen av platserna använde vi oss sedan av QET-verktygets miljökvaliteter och kopplade dessa till ett antal gestaltungsnycklar som vi kunde grunda våra designbeslut på.

Planförutsättningar

Planförutsättningar studerades för att få en överblick över hur Hälsotråkets delar kan komma att påverkas i framtiden. Främst använde vi oss av *Fördjupning av översiktsplan för Täby stadskärna 2050* där stora delar av Hälsotråket berörs. Undersökandet av planeringsdokumenten stärkte vårt intresse och argument för att gå vidare med vissa delar av Hälsotråket, samt skapade argument för att välja bort några områden. Utifrån informationen om hur Täby kan komma att se ut i framtiden fick vi också idéer som vi tog med oss in i gestaltungsarbetet.

Experimentella skisser/workshops

Att utföra egna experiment och workshops hjälpte oss att lära känna platserna liksom att skapa nya idéer, koncept och formspråk. Som kreativa metoder var de betydelsefulla och kompletterade våra studier av inventeringskartor och planförutsättningar då de skapade en grund för mer konstnärliga ingångar i designprocessen.

Observationer och skissarbete

Skissande i både modell och för hand var en metod som användes löpande genom hela arbetet. I början av processen, innan vi valt platser för vidare gestaltning, användes skissen som ett verktyg för att lära känna Hälsotråket både som en helhet och dess olika delar. Genom skissande kunde vi testa volymer, skalor, innehåll och idéer. Att skissa på plats fungerade också som minnesanteckningar som vi kunde gå tillbaka till i en senare del av designprocessen.

Under arbetets tidiga skede använde vi oss mycket av timskisser, vilket innebar att vi under en given tid skissade gemensamt eller enskilt på ett visst planutsnitt. Därefter diskuterade vi vad vi hade provat och upptäckt. Timskissen användes för att snabbt kan komma fram till nya idéer och testa lösningar, men även för att kommunicera med varandra och klargöra våra respektive tankar.

Efter att vi valt våra platser blev skissandet mer detaljerat, vi arbetade fortfarande med gemensamma timskisser men delade också upp skissarbetet för respektive plats mellan oss. För att testa rumsligheter byggde vi även enkla skissmodeller, där vi experimenterade med exempelvis trädtrader och topografi.

Att besöka och studera platserna var liksom skissandet en viktig del i att lära känna platserna. Tidigt i arbetet gick och cyklade vi gemensamt runt hela Hälsotråket för att få en helhetsuppfattning medan vi senare i arbetsprocessen gjorde mer fördjupade och individuella platsbesök i vissa delar. Parallellt med skissande på plats skrev vi ned tankar och fotograferade för att på så sätt skapa oss en bildbank och komma ihåg vad som fångat våra intressen.

Under examensarbetet har vi haft möjligheten att arbeta i Täbys kommunhus som ligger nära Hälsotråket, vilket innebar att vi kunde besöka platserna ofta och under olika årstider.

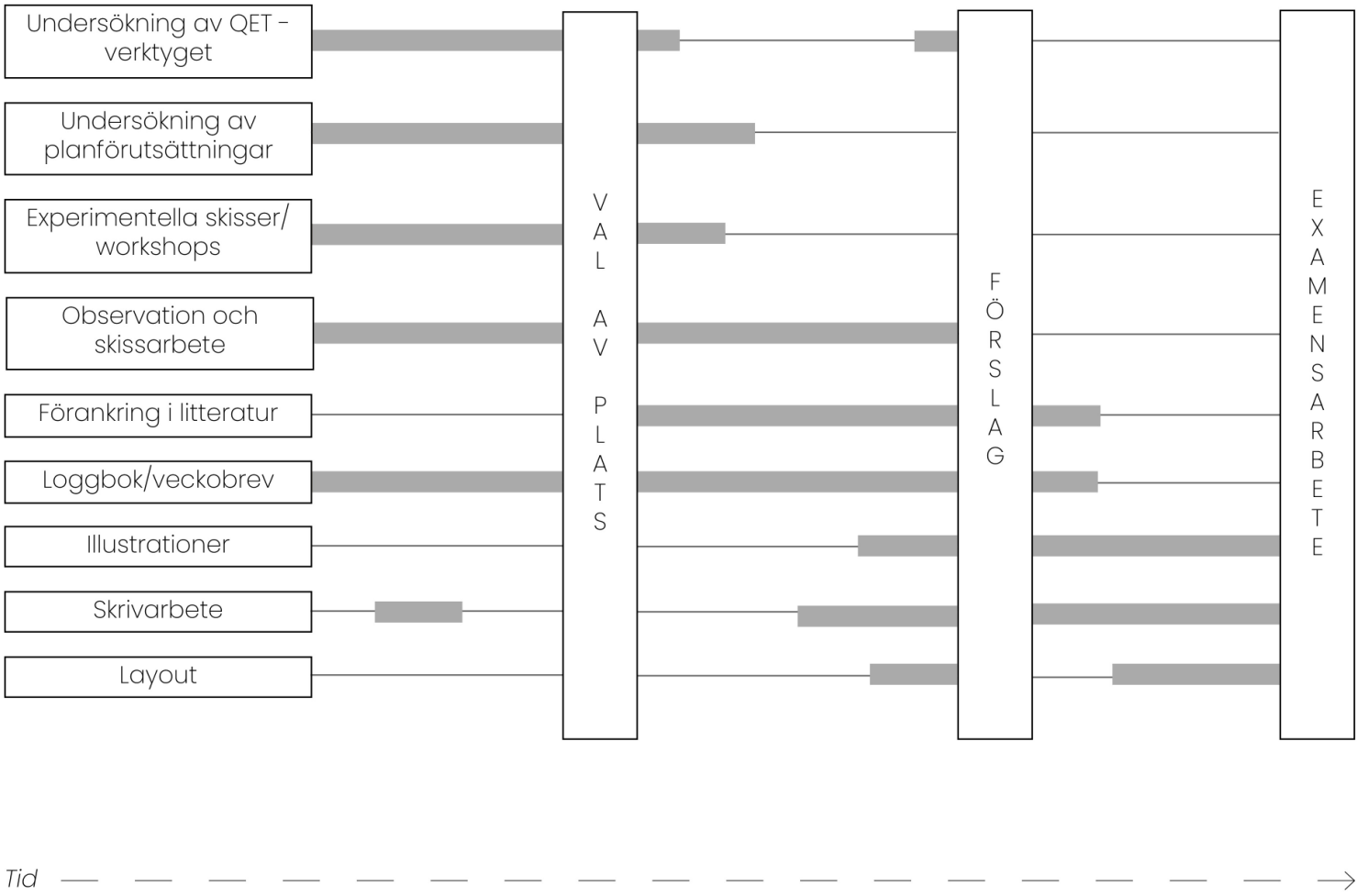
Förankring i litteratur

I arbetet med gestaltungsförslagen har vissa beslut fördjupats genom referenser till litteratur. När vi exempelvis ritade på växtförslag användes referenser för komposition och växtval, som vi hittade via relevanta böcker, publikationer och hemsidor. Förankring i litteratur har också varit ett stöd för att formulera och argumentera val som vi gjort kopplade till gestaltning.

Loggbok och veckobrev

För att kunna backa tillbaka och se vilka steg vi tog under designprocessen skrev vi individuella loggböcker. Att föra anteckningar över vår arbetsprocess underlättade för oss att förstå och komma ihåg varför vi fattade beslut och hur vi kommit fram till dem. Varje vecka avslutade vi även med att skriva brev till våra handledare där vi summerade utmaningar och hur vi tänkt gå vidare kommande vecka. Veckobreven var liksom loggböckerna värdefulla inslag som drev examensarbetet framåt.

Skiss över arbetsgång

Figur 1. Figuren visar på ett schematiskt sätt vilka moment som ingått i vår arbetsprocess och ungefärligt när de har ägt rum. I verkligheten har processen inte varit såhär linjär utan har snarare sicksackat sig framåt.

Kapitel 2 – Utgångspunkter

I det här kapitlet presenteras de utgångspunkter som legat till grund för vårt val att utveckla gestaltningsförslag för just Plattorget och Södra Byängsparken. Först redogörs Hälsostråkets *geografiska läge* i Täby och en historisk tillbakablick presenteras för området. Därefter följer material och slutsatser angående framtida *planförutsättningar* för Tåbys stadskärna.

I stycket *Verktyg för hälsofrämjande miljöer* beskrivs i korthet den forskning som ligger bakom utvecklandet av Hälsostråket samt våra egna analyser av tidigare genomförda inventeringar.

I delen *Att lära känna och experimentera med platser* berättas hur vi skapat oss en egen förståelse för Hälsostråkets olika delar. Slutligen summeras Hälsostråkets delar kopplat till ovanstående utgångspunkter, med argument och slutsatser kring hur vi valt/valt bort platser.

Platsen som utgångspunkt

Täby är en växande kommun som ligger cirka två mil norr om Stockholm stad, se figur 2, och har ett invånarantal på ca 70 000. Sedan 1948 har invånarantalet mer än femdubblats, men enligt kommunen har den trots det kvar sin ursprungliga prägel med avseende på gröna miljöer. Det som beskrivs som framträdande för Täby är bland annat flera stora grönområden, sjöar och en kuststräcka men även en historia som går långt bak i tiden, vilket de 37 runristningarna i trakten påminner om (Täby kommun, 2019). Området för vårt examensarbete ligger i Täbys centrala delar, och för att skapa oss en förståelse för platsernas ursprung har vi översiktligt tittat på historien.

Historia

I *Täbys guidebok del 2* ges en bild av hur Täby förändrats genom tiderna. Sedan bronsåldern har människor rört sig i vad som idag är Täby kommun, men det var inte förrän under vikingatiden som det började komma fast bebyggelse, då bland annat storbonden Jarlabanke byggde en bro och reste runstenar i Täbys norra delar. Kring Jarlabankes stenar och kyrkan som byggdes under 1200-talet växte Täbys då mest centrala delar fram. När järnvägen och Roslagsbanan kom övergick Täby från socken till köping 1948 och i samband med detta flyttades även centrumet och styret till södra Täby, och ett område som heter Roslags-Näsby (Täby kommun uå, s. 48,51). Idag är kommunhuset placerat i Täby centrum, ett stenkast från Roslags-Näsby, se figur 3.

Kring Roslagsbanan växte nya knutpunkter och mindre centrum fram, och i modernismens anda antogs en ny generalplan kring Roslags-Näsby år 1962 med visioner om höga hus i prefabricerad betong som “Den europeiska stadens idé” (Täby kommun uå, s. 60). Storskaliga bostadsstrukturer anlades i Täby centrum under 1960-talet: Grindtorp, Näsbydal och Storstugan. Näsbydal består av åtta punkthus om sjutton våningar, och Grindtorp av fem hus placerade i en cirkel om fyra och elva

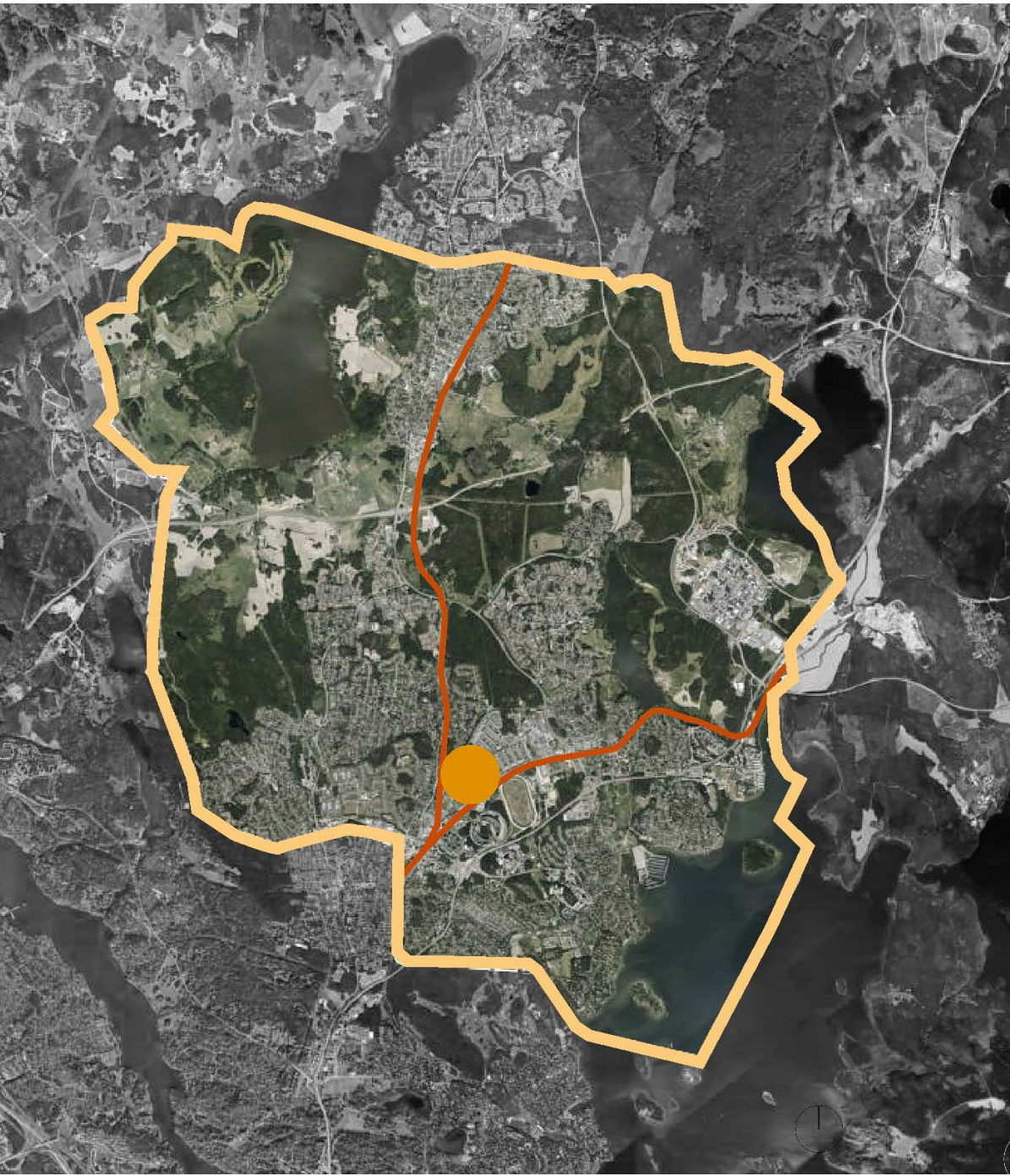
våningar inspirerade av Le Corbusier. Storstugan byggdes likt Grindtorp halvcirkelformat och rymmer ca 700 lägenheter. Dessa tre områden bildar en arkitektonisk miljö, som enligt kommunen förbättrade miljonprogrammet. Bygget av den nya planen påbörjades på tidigare jordbruksmark, och när köpcentrumet Täby Centrum invigdes stod fortfarande en lada kvar tätt intill (Täby kommun uå, s. 60, 62, 63). Än idag finns jordbruk kvar, och spår av gårdar och fornminnen finns runtom i kommunen.

Hälsostråkets läge och omgivning

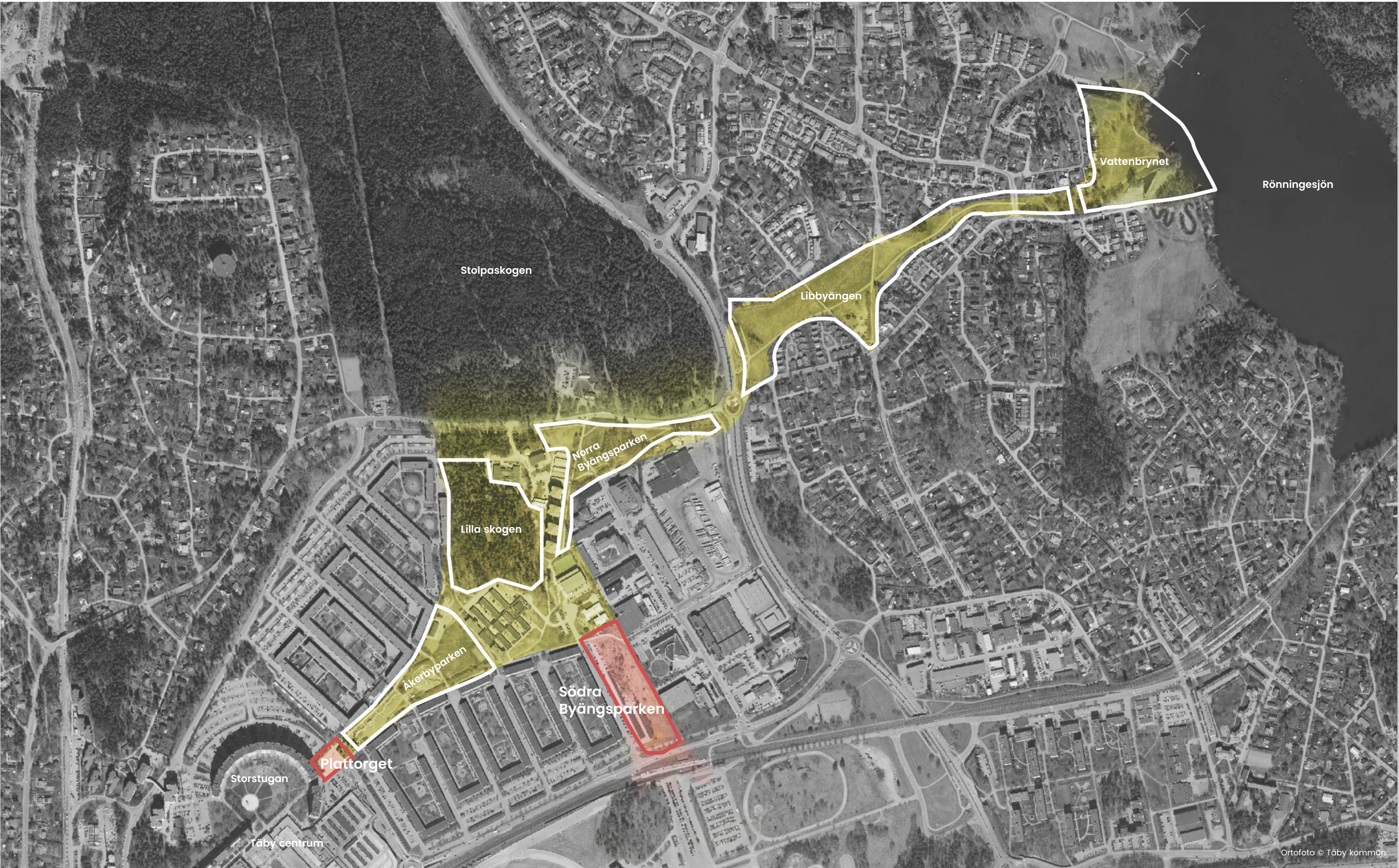
Geografiskt utgår Hälsostråket från befintliga grönområden i Täby, se figur 4 på kommande uppslag. De höga cirkelformade husen tillsammans med lägre flerfamiljshus och villaområden präglar stora delar av området kring stråket. Våra valda platser för gestaltning är placerade i denna typ av miljö. Målet med Hälsostråket är att förtydliga kopplingen mellan grönområdena och utveckla innehållet för att på så sätt öka tillgången till hälsofrämjande utmiljöer för Täbys invånare.

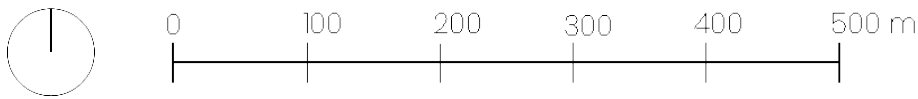
Figur 2. Karta över Täby kommuns placering i Stockholms län, den gula linjen representerar länsgränsen. Kartunderlag: Wikimedia

Figur 3. Täby kommun ryms inom den ljusgula markeringern. Den orangea cirkeln är Täby centrum, där Hälsostråket är placerat. Här syns även Roslagsbanans dragning genom kommunen. Kartunderlag: Eniro

Figur 4. Hälsotråkets utbredning och områdesindelning

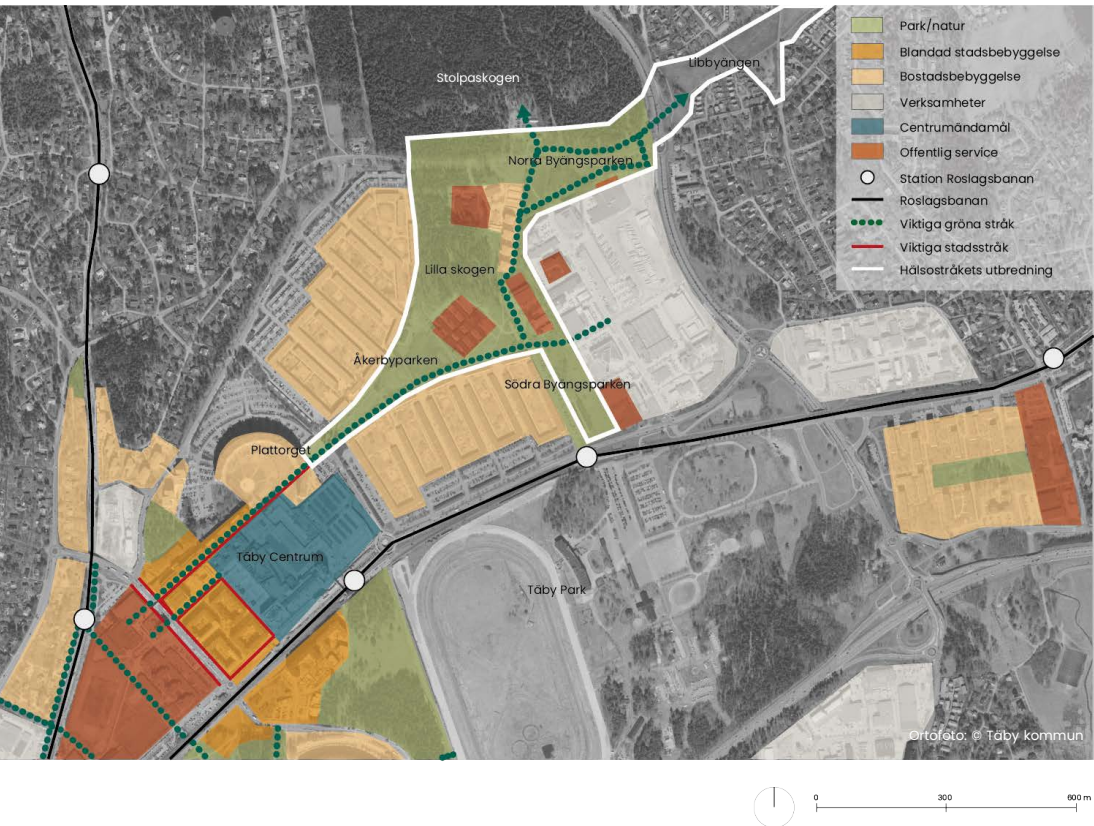
Planförutsättningar

Vi undersökte planeringsunderlag kopplat till Täby centrum för att se om och hur dessa skulle kunna påverka utformning och val av platser för gestaltning. Vi använde främst samrådsförslaget till *Täby stadskärna 2050 - Fördjupning av översiktsplan* eftersom stora delar av Hälsostråket berörs av planerna i dokumentet. I samrådsförslaget framkommer det att Tåbys befolkning kan komma att växa med 30 000 till år 2030 och 60 000 till år 2050. Förhoppningen om den växande befolkningsökningen medför att kommunen behöver bygga ca 900 bostäder per år, ökningen ställer också krav på ytterligare välfärdstjänster såsom förskolor och skolor, kulturutbud och annan kommunal service och infrastruktur (Täby kommun 2018, s. 47). I figur 5 och 6 redovisas bearbetat material från översiktsplanen, där vi lyft fram kommande förändringar som på olika sätt har haft inflytande över vårt fortsatta arbete med Hälsostråket.

Vi tar med oss:

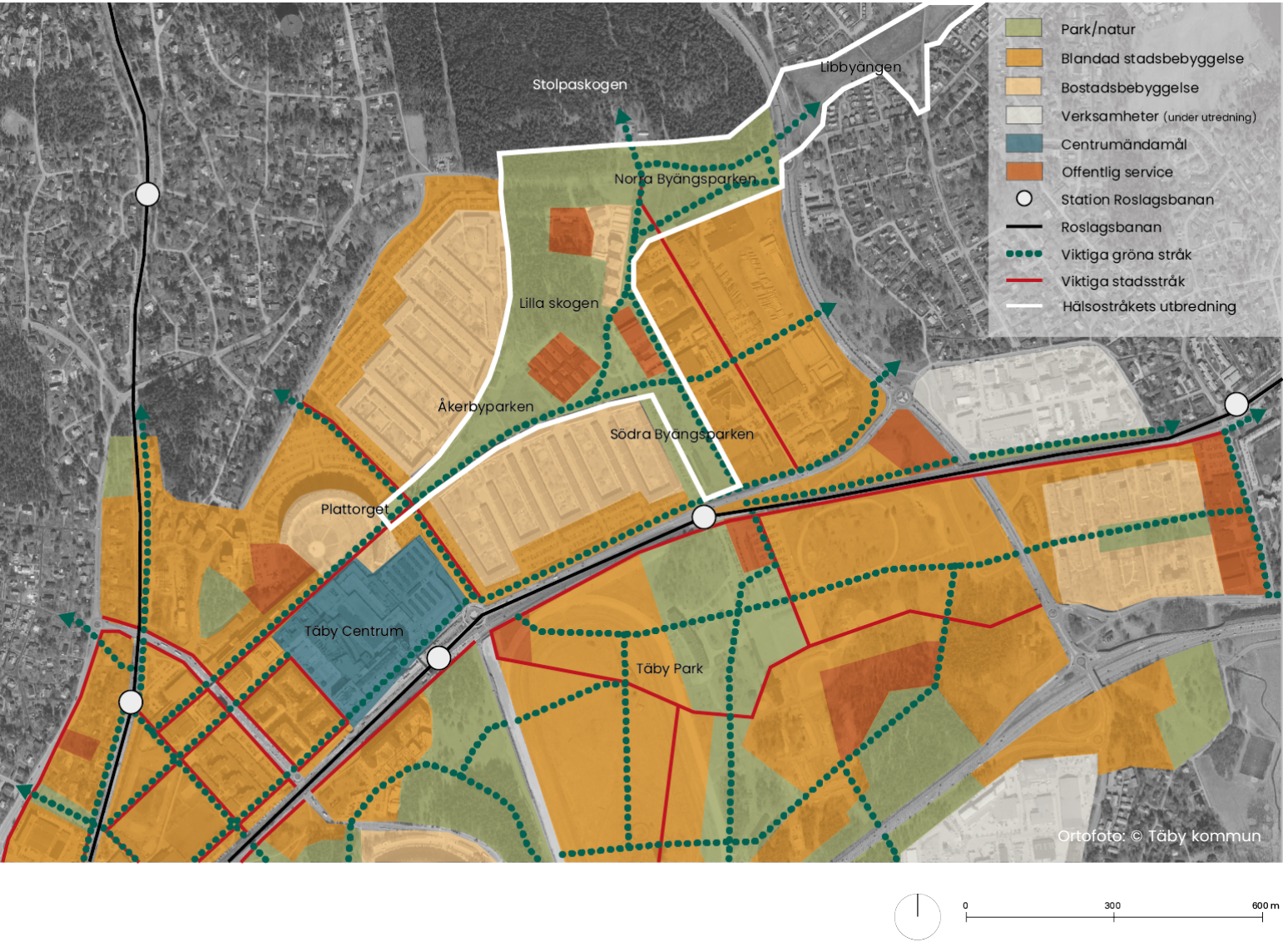
- *Det nya stadsstråket genom Norra Byängsparken, kommer innebära att en ny väg dras genom grönområdet upp till Stolpaskogen. Detta resulterade i att tidiga ideer om att arbeta med den delen av Hälsostråket blev komplicerad. Vid snabba tidskisser hamnade vi i trafiklösningar istället för gestaltning av parken, vi insåg då att det fanns risk för det om vi valde att fortsätta arbeta med platsen.*
- *Det andra tillkomna stadsstråket inom Hälsostråket sträcker sig över Plattorget i Åkerbyparken, påverkar på så sätt att Plattorget som korsningspunkt och entré till Hälsostråket kan komma att bli viktig. Med ny stadsbebyggelse, stadsstråk samt grönt stråk blir platsen en central nod som kommer behöva rustas upp för att fungera som ett funktionellt och estetiskt tilltalande torg.*
- *Nya stadsdelen Täby Park sammankopplas i förslaget med ett nytt viktigt grönt stråk genom Södra Byängsparken upp till Stolpaskogen och Libbyängen. Dessa områden är bland annat målpunkter för rekreation i skog och bad i Rönningesjön.*
- *Planförslaget inbegriper inte Libbyängen, men eftersom det tillkommer blandad stadsbebyggelse väldigt nära ser vi att det kan komma att bli högre tryck och ökad användning av dess parkmark. Det blir också viktigt att kopplingarna mellan parkerna behöver bli tydliga och enkla att följa.*
- *Fler bostäder, verksamheter och offentlig service skapar ett ännu större behov för gröna och blå kvalitativa och variationsrika områden i närmiljön. Det är av vikt att säkerställa tillgång och koppling till dessa, vilket Hälsostråkets områden kan komma att spela en central roll i.*

Markanvändning 2019

Figur 5. I dagsläget håller den nya stadsdelen Täby Park på att byggas söder om Hälsostråket, där det tidigare legat ett galoppfält. I direkt anslutning till Åkerbyparken och Norra och Södra Byängsparken finns det bostäder i form av flerfamiljshus, ett verksamhetsområde, offentliga verksamheter såsom skolor och äldre/seniorboenden samt Stolpaskogen. Det gröna stråket leder ut till verksamhetsområden, samt vidare mot Stolpaskogen och Libbyängen.

Markanvändning 2050

Figur 6. År 2050 har riktlinjerna och visionerna för samma område lett till stora förändringar. Bredvid Hälsostråket finns det nu blandad stadsbebyggelse, och inom dess gräns flera utpekade gröna stråk och två nya stadsstråk genom Åkerbyparken och Norra Byängsparken.

Verktyg för att skapa hälsofrämjande miljöer

För att ge en inblick i QET-verktyget (Quality evaluation tool) som dels fungerat som ett analysverktyg i vårt arbete med att välja plats, dels som stöd i designprocessen, presenteras verktyget i korthet här. Vi har här summerat QET-verktygets olika delar från programmet för Hälsostråket, och förklarar hur dessa har använts i examensarbetet.

QET-verktyget är ett analysverktyg framtaget av forskare vid SLU i syfte att vara en guide till evidensbaserade designprocesser vid utvecklingen av hälsofrämjande utemiljöer i vårdssammanhang (Bengtsson, Other, Åshage, Lavesson, & Grahn 2018, s .25). Verktyget baseras på forskning om vilka typer av miljöer som är viktiga för att främja hälsa hos olika brukare. I programmet för Hälsostråket i Täby har innehållet av QET-verktyget modifierats något av författarna för att passa offentlig kontext.

Miljökvaliteter

Genom 19 olika miljökvaliteter specificeras vilka faktorer i miljön som är viktiga ur ett hälsoperspektiv. Miljökvaliteterna delas in i två olika grupper: *bekväm design* och *stimulerande design*. I bekväm design ingår miljökvaliteter som utgör grundförutsättningar för att en bred brukargrupp ska kunna använda miljön på ett tryggt och säkert sätt medan kategorin stimulerande design består av miljökvaliter som ger positiva upplevelser och sinnesintryck. Vid lågt välmående kopplat till psykisk ohälsa och stress finns behov av vissa miljökvaliteter gällande stimulerande design. Vid problem kopplade till exempelvis inaktiv livsstil behövs andra miljökvaliteter (SLU & Täby kommun 2019, s.10-11, 38). I det här examensarbetet har miljökvaliteterna använts som analysunderlag samt som guide i vårt gestaltningsarbete.

Utmaningsgradienten

Miljökvaliteterna för stimulerande design följer en skala från rofylld avskildhet till utåtriktad fysisk aktivitet och social interaktion. Den här skalan kallas utmaningsgradient och knyter an till modellen för stödjande miljöer som tagit fram av Ottosson och Grahn (1998). Miljökvaliteterna långt ned i utmaningsgradienten ger stöd för personer som lider av akut stress och utmaning medan de övre ger stöd för personer som har lågt välmående på grund av fysisk och social understimulans (SLU & Täby kommun 2019, s.10-11).

Utmaningsgradienten användes i programmet för Hälsostråket för att gruppera miljökvaliteterna för stimulerande design i fyra kategorier vilket underlättade för oss att få en överblick av analysmaterialet. Utmaningsgradienten hjälpte oss att dra slutsatser om vilka kvaliteter som var viktiga att använda på våra två gestaltningsförslag.

Fyra zoner av kontakt med utemiljön

I QET-verktyget ingår en modell som beskriver utemiljön indelad i fyra zoner. Syftet med modellen är att belysa brukares kontakt med utemiljön utifrån en byggnad samt var i miljön brukaren har tillgång till viktiga miljökvaliteter (SLU & Täby kommun 2019, s.10). Modellen har påmint oss om att en plats utformning även påverkar intilliggande miljöer och kan skapa värden till exempel som en vacker plats att blicka ut på från ett fönster. I övrigt har den inte präglat vårt arbete i någon större utsträckning eftersom vi upplevde att den var svårapplicerad i offentlig miljö, och på våra platser.

Evidensbaserad arbetsprocess

För att säkerställa att arbetsprocessen blir evidensbaserad är QET-verktyget avsett att användas i tre steg:

Steg 1 - Inventering av miljökvaliteter i utemiljöns olika zoner

Steg 2 - Undersökning av miljökvaliteternas betydelse för de potentiella brukarna i de olika zonerna

Steg 3 - Sammanvägning av steg 1 och 2 för att ta fram konkreta åtgärder och designförslag utifrån *bekväm design*, *stimulerande design* och *utmaningsgradient*

(SLU & Täby kommun 2019, s. 13).

Hur vi använt de olika stegen:

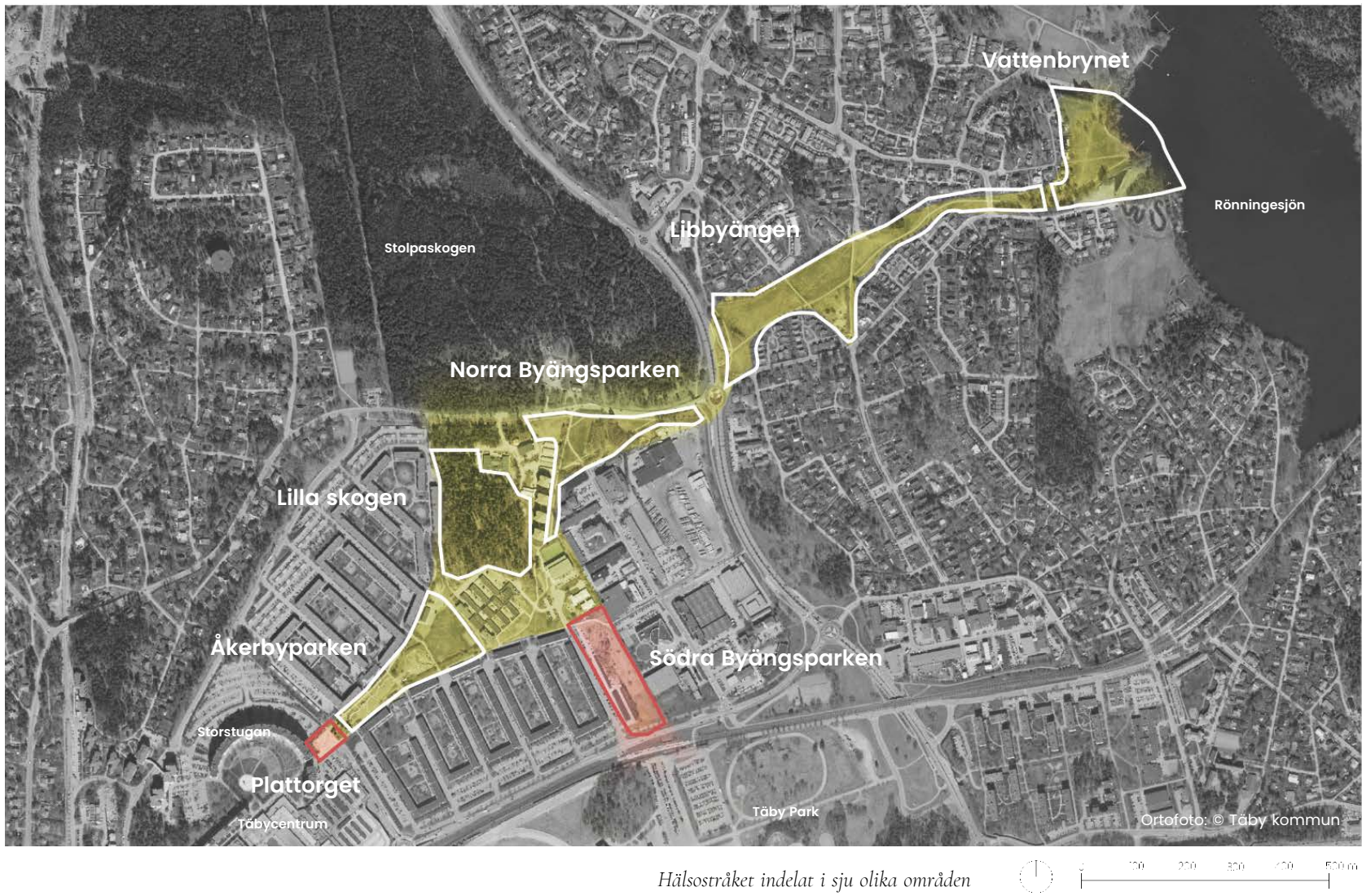
Steg 1 - Vi har inte behövt genomföra egna inventeringar av miljökvaliteterna då de redan var utförda för Hälsostråket, men vi har studerat och analyserat kartmaterialet för att förstå stråkets brister och tillgångar.

Steg 2 - Vi har inte involverat brukare i vår designprocess, men vi har tittat på vilka typer av bebyggelse som finns runt omkring och kommande planer som berör Hälsostråket. Genom det har vi skaffat oss en uppfattning om vilka brukargrupper som bor och vistas kring stråket, och våra valda platser.

Steg 3 - Som beskrivet har vi inte inkluderat steg 2 i vår designprocess, och inte heller modellen för fyra zoner av kontakt med utemiljö. Steg 1 och dess resultat har fungerat som underlag till våra gestaltningsförslag som visar på hur miljökvaliteter kan användas dels som analys för att nå fram till platsval, dels som guidning i utformning av en plats.

Analys av QET-inventeringar

Genom systematiska inventeringar har författarna bakom programmet *Hälsotråket i Täby* tagit fram kartor som visar på var befintliga hälsofrämjande miljökvaliteter finns inom Hälsotråket. För att kunna analysera kartmaterialet delade vi upp Hälsotråket i sju olika områden som vi, efter att ha gjort egna platsbesök, tyckte särskilde sig från varandra. På så sätt kunde vi lättare göra en relevant bedömning av vilka områden som hade stora brister respektive styrkor. Här tog vi också beslutet att inte se Storpaskogen som en del av Hälsotråket utan snarare som en målpunkt och därmed inte ta med den i våra vidare analyser, som presenteras på nästkommande sidor.

Bekväm design

I programmet för Hälsostråket har inventeringen av bekväm design förklarats genom sex kartor där respektive miljöqualite bedöms som svag medium eller stark, dessa finns i bilaga 1 (s. 107). I kartorna till höger har vi lagt samman underlaget till tre kartor för att öka läsbarheten. Nedan beskrivs miljöqualiteterna för bekväm design, följt att punkter som vi genom analyser av kartmaterialet tog med oss i det fortsatta arbetet.

Miljöqualiteter för bekväm design

Trygghet och säkerhet

a) Risker för fysiska obekvämligheter i utemiljön är mycket små, t.ex. risk för att falla eller halka, risker med giftiga växter eller att falla ned i vatten. Markbeläggningar är tillgängliga avseende bredd, ytor, kanter och lutningar. Avståndet mellan bänkar passar målgruppen och det finns räcken att hålla i där det behövs.

b) Risker för psykologiska obekvämligheter i utemiljön är mycket små. Utemiljön är tilltalande och påträngande färger, former och uttryck som kan tolkas negativt undviks. Överväg risker för att folk tränger sig på, risker för att mot sin vilja bli beskådad av utomstående och risker för att de som uppehåller sig i utemiljön på något sätt stör de personer som uppehåller sig inomhus och vice versa.

Omgärdning

Omgärdningen av utemiljön för brukargruppen (häckar, staket etc.) motsvarar den nivå av trygghet och säkerhet som brukargruppen behöver utan att för den skull upplevas som inestängande. Vissa målgrupper kan ha behov av smitvägar. Överväg om grindar behöver maskeras exempelvis för att skydda brukare med kognitiva svårigheter som annars kan råka komma bort sig eller triggas att vilja ta sig ut.

Familjärt/lätt att ta sig

Utemiljön ter sig som en naturlig del av hälsainrättningen. Det är lätt att lära känna utemiljön. Utemiljöns karaktär, dess innehåll och användningsmöjligheter är bekanta samt enkla att ta till sig för brukarna. Folk som uppehåller sig i utemiljön är välkända för brukargruppen.

Orienterbarhet

Utformning och design av stråk, platser, landmärken, noder och kanter är tydliga och hjälper brukargruppen att förstå och att kunna orientera sig i utemiljön. För personer med svårigheter att orientera sig är det exempelvis viktigt att stråk inte leder till återvändsgränder och att en variation av platser längs med stråken ger möjlighet till olika upplevelser och aktiviteter. Dörren tillbaka in i byggnaden är ett viktigt landmärke som ska vara synligt i hela trädgården. Gränser mellan privata och allmänna platser är tydliga.

Olika möjligheter i olika väder

Promenadstråk och sittplatser är placerade så att det finns möjlighet att få sol, skugga, vindskydd och regnskydd.

Nära och lättillgängligt

Det finns en närliggande grönskande utemiljö (exempelvis trädgård) för brukargruppen. Den är väl synlig och lätt att komma ut till från byggnaden där brukargruppen uppehåller sig. Det är enkelt att komma in och ut vad avser dörrar, lås, trösklar etc.

Källa: (SLU & Täby kommun 2019, s. 20 - 21)

Vi tar med oss:

- Alla platser, undantaget Åkerbyparken, rankas som svaga enligt miljöqualiteten Trygghet och säkerhet (se bilaga 1, s. 107-108). Denna miljöqualite kan förbättras generellt för hela stråket.
- Södra Åkerbyparken är det enda området som markerats med enbart styrkor, se figur 7.
- Lilla skogen, Norra Byängsparken, Libbyängen och Vattenbrynet har miljöqualiteter bedömda som både starka, medel och svaga.
- Södra Byängsparken och Plattorget har i princip inga styrkor, se figur 9.

Sammanlagda styrkor

Figur 7. Ortoto: © Täby kommun

Sammanlagda medelvärden

Figur 8. Ortoto: © Täby kommun

Sammanlagda svagheter

Figur 9. Ortoto: © Täby kommun

Stimulerande design

Det finns totalt 13 miljökvaiteter för stimulerande design. I programmet för Hälsostråket presenteras kartor över vart varje miljökvaitet finns starkt representerad, se bilaga 2 (s. 108-109) Miljökvaiteterna som har inventerats delas in i fyra klasser som följer utmaningsgradienten, de olika klasserna möter även brukares olika behov kopplat till modellen för stödjande miljöer (SLU & Täby kommun 2019, s. 36). De fyra klasserna presenteras i programmet för Hälsostråket i fyra kartor vilka vi redovisar här, kartorna är något modifierat utifrån våra egna områdesindelningar. Figur 10 visar även hur klasserna är relaterade till modellen för stödjande miljöer.

Miljökvaiteter för stimulerande design

Lustfyllda/meningsfulla aktiviteter

Det finns platser i utemiljön för stillasittande aktiviteter (t.ex. koppla av, dricka kaffe, läsa), sociala aktiviteter, fysiska aktiviteter, terapeutiska aktiviteter och trädgårdsaktiviteter. Det finns promenadstråk som kan användas för motion såväl som för lugna promenader. Det finns möjlighet för besökande barn att leka och spela med utemiljön.

Kontakt med omgivande liv

Det är möjligt att ta del av livet i samhället utanför bostaden/ verksamheten, t.ex. att uppleva människor, djur och trafik.

Sociala möjligheter

Det finns möjligheter i utemiljön för underhållning och nöjen samt platser där du kan träffa andra människor. På dessa platser finns det växter och andra saker att samtala kring. Det finns sittmöjligheter som gör det enkelt att mötas och umgås utomhus.

Kultur och koppling till gångna tider

Det finns platser i utemiljön som ger möjlighet att fascineras över människans kultur och värderingar. Det finns föremål som stimulerar minnet såsom en tvättlina, en rickepump eller en grillplats. Växter och inslag i utemiljön ger platsen en egen karaktär och mening samt något att vara stolt över.

Öppet och utsikt

Det finns inbjudande öppna grönskande ytor med utsikt mot natur och växter.

Känsla av rymd

Det finns områden som ger en känsla av att komma in i en ostörd värld, med en känsla av sammanhängande helhet, t.ex. som i en bokskog.

Artrikedom och variation

Det finns områden i utemiljön med artrikedom vad gäller växter och/ eller djur som ger varierande uttryck för liv. (Intensiva påträngande uttryck och grönska kan ha stor påverkan på känsliga individer).

Årstidsväxlingar i naturen

Det finns möjlighet att följa årets växlingar i naturen, dels med sina sinnen men också genom upplevelser och aktiviteter i utemiljön. Detta ger ledtrådar till personer som har svårt att orientera sig i tid och rum.

Sinnlig njutning av natur

Det finns möjlighet i utemiljön att se, känna, höra, dofta och smaka av vad naturen erbjuder, t.ex. träd, växter, blommor, frukter, djur och insekter. Det finns möjlighet för naturupplevelser av sol, himmel, vind, vatten, soluppgång och solnedgång.

Vildhet och natur

Det finns möjlighet att uppleva naturen på dess egna villkor. Det finns områden där växter ser ut att ha kommit av sig själv och där de får utvecklas fritt

Rofylldhet

Det finns rofyllda platser i utemiljön som varken är överbefolkade eller har störande inslag. Välskötta områden med lugnande element av vatten och/ eller grönska erbjuder avkoppling, frid och tystnad. Ljudet av vatten är särskilt lugnande.

Symbolism/Speglning

Det finns inslag i utemiljön som kan ge upphov till symbolism och metaforer mellan ens eget liv och naturen. Upplevelsen av tidlöshet i närheten av en stor mossbelupen sten är ett exempel. Att beakta är t ex. att grönska och frodighet i vissa situationer kan upplevas vara alltför påträngande. ("Ja, visst gör det ont när knoppar brister" Karin Boye)

Avskilt och skyddat

Det finns omgärdade och avskilda grönskande platser i utemiljön där man ostört kan göra vad man vill, vara ifred, ha privata diskussioner eller bara betrakta folk från avstånd. Det finns särskilda avskilda platser utomhus för paus, vila och enskilda samtal.

Källa: (SLU & Täby kommun 2019, s. 20 - 21)

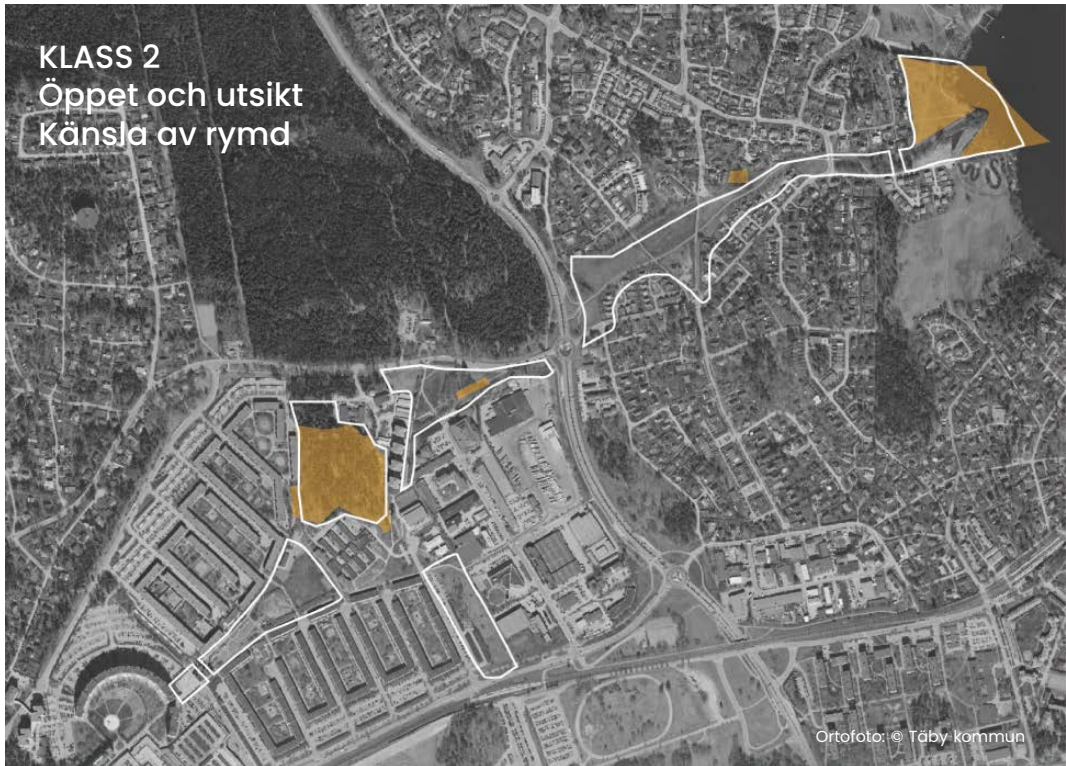
Utmaningsgradienten

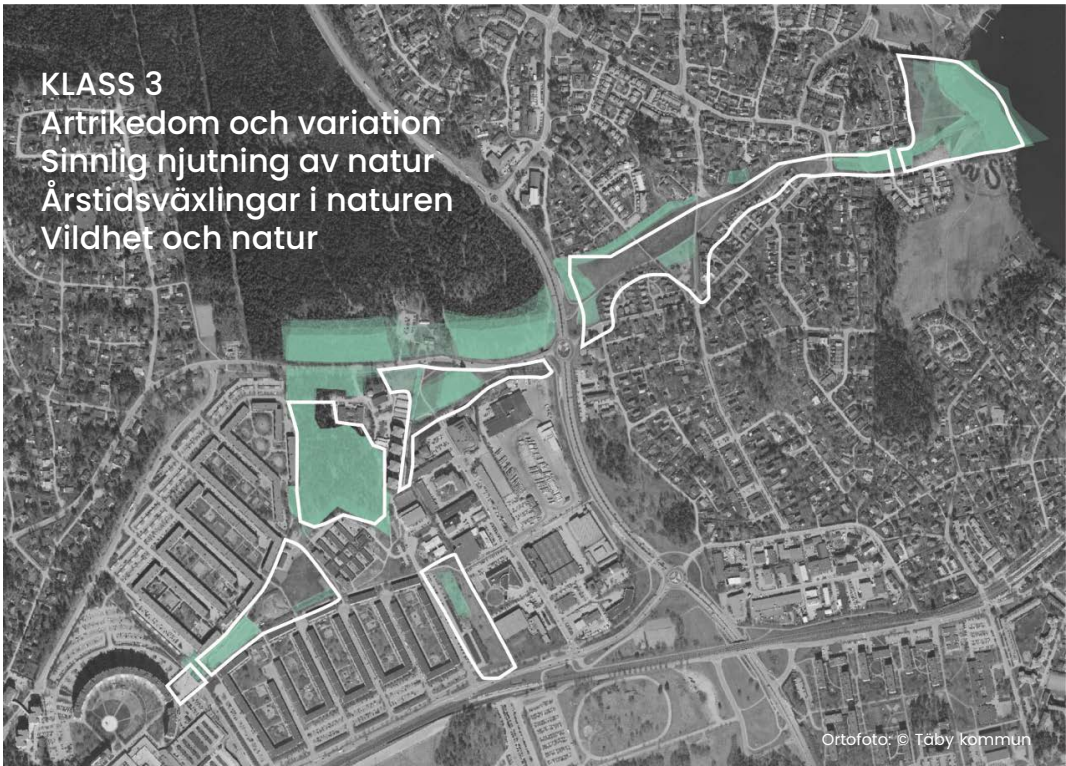
KLASS 1
Lustfyllda och meningsfulla aktiviteter
Kontakt med omgivande liv
Sociala möjligheter
Kultur och koppling till gångna tider

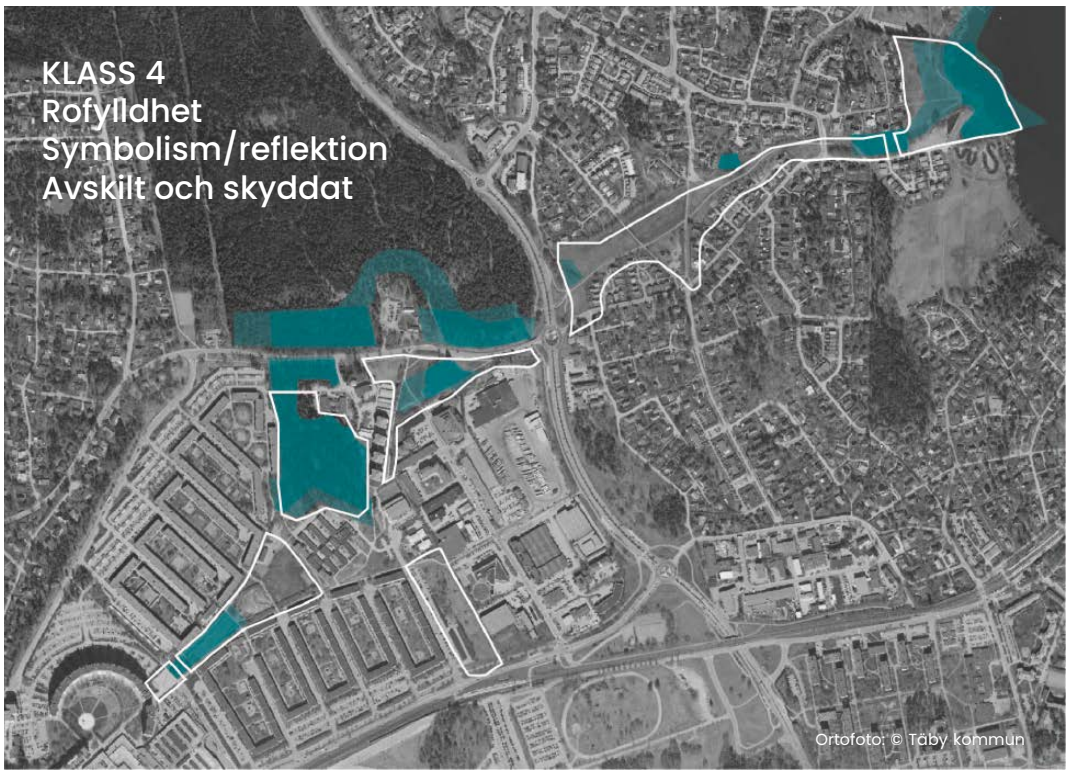
KLASS 2
Öppet och utsikt
Känsla av rymd

KLASS 3
Artrikedom och variation
Sinnlig njutning av natur
Årstidsväxlingar i naturen
Vildhet och natur

KLASS 4
Rofylldhet
Symbolism/reflektion
Avskilt och skyddat

Slutsatser:

- Åkerbyparken, Lilla skogen och Vattenbrynet innehöll många miljökvaiteter för stimulerande design.
- Norra Byängsparken hade både områden med väldigt mycket kvaliteter och områden med få kvaliteter.
- Libbyängen, Södra Åkerbyparken och Plattorget hade få kvaliteter.
- De miljökvaiteter för stimulerande design som hade markerats på Plattorget var de som hade att göra med sociala möten, aktivitet och kultur.
- I Södra Byängsparken var de få miljökvaiteter den hade koncentrerade till området nordvästra del och kopplade till naturupplevelse men även till kultur/ historia.

Att lära känna och experimentera med platser

Under examensarbetets tidiga fas ägnade vi tid åt experimentella idéskisser och workshops, testa koncept och göra egna analyser både på plats i Hälsöstråket och vid skrivbordet. Vi hämtade inspiration till vad vi kunde hitta på från våran tid på SLU Alnarp men även från våra utbytesstudier.

Observationer och skissarbete

Under de första dagarna på plats i Täby besökte vi hela Hälsöstråket förutsättningslöst, med anteckningsbok och penna för skissande samt mobil för att ta enkla minnesbilder. Vi satte oss efter varje besök och gick igenom våra olika anteckningar och tankar om vad vi upplevt, känt och noterat. Om just vikten av att undersöka platser i ett tidigt skede beskrivs i boken *Planting in a Post-Wild World*: “To understand the messages of a site, you must first learn to explore and observe” (Rainer & West 2015, s. 126). De framhäver att för att förstå platsen behöver vi vistas där, skriva ner det som först drar vår uppmärksamhet, upptäcka hur vi rör oss och vad vi känner inombords:

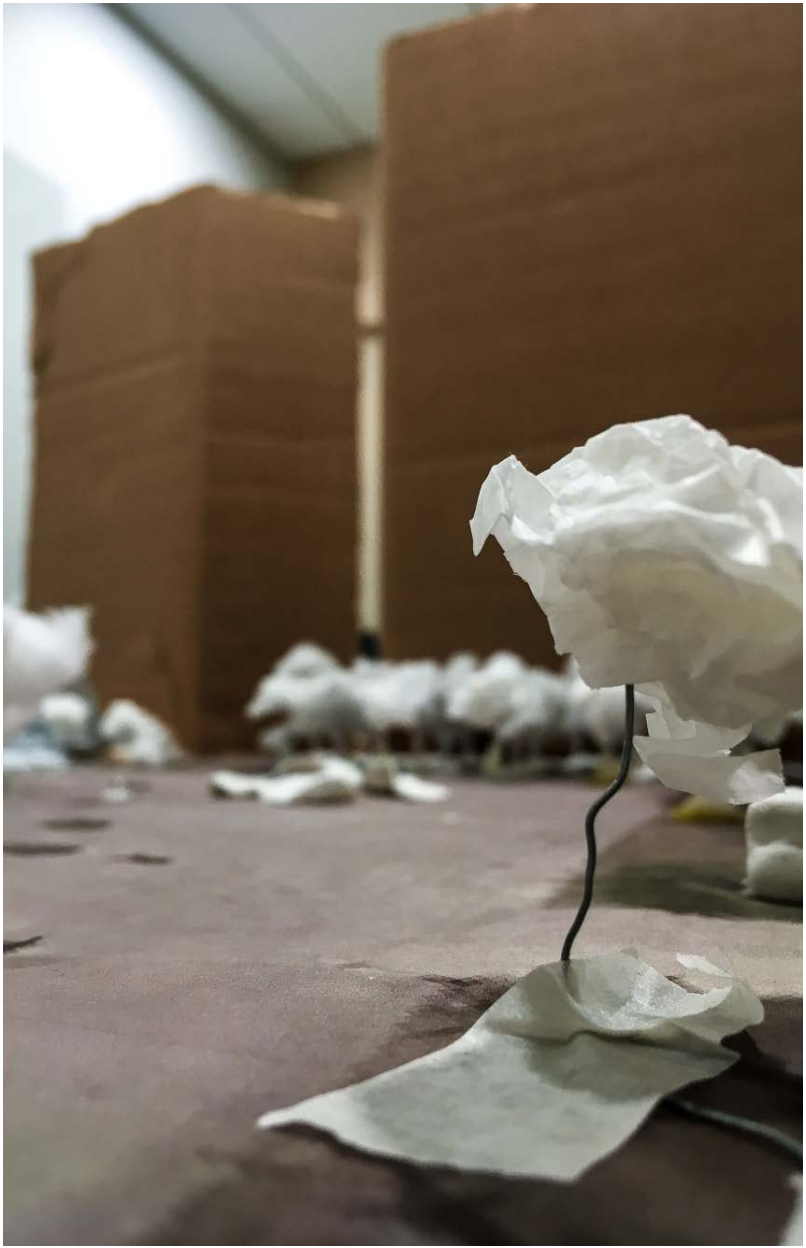
“Engagement is the goal. It is the layering of contrasts - of dark and light, closed and open, ominous and propitious - that creates the most engaging spaces. But to create these delicious contrasts - we must first find them. The simple art of strolling, of casual indirection, can reveal

the emotional touchstones of a site.” - (Rainer & West 2015, s. 127)

I början handlade platsbesöken om att förstå helheten av Hälsöstråket, för att sedan utvecklas till att bli mer ingående för de områden som vi av olika anledningar blev intresserade av att ta oss an i gestaltungsforlagen. När vi varit på plats har vi ställt oss frågor som vad är inbjudande? Vad är besvärande? Rainer och West förklarar att svaren på dessa typer av frågor gör att vi kan ta beslut om vad som bör stanna och vad som ska bort (Rainer & West 2015, s. 127). Att vi har haft nära till Hälsöstråket, då vi suttit på kommunhuset ett stenkast ifrån, har underlättat för både långa och korta visiter. Vi har fått upptäcka stråket i sprakande höstkrud, småregn, sensommarsol och när allt blivit grått och brunt. Genom alla våra vistelser har vi fått en känsla för platserna, som vi sedan använt och analyserat vidare på olika sätt och vis.

Isa på platsbesök i Libbyängen, oktober 2019.

Skiss i modell av Plattorger, oktober 2019.

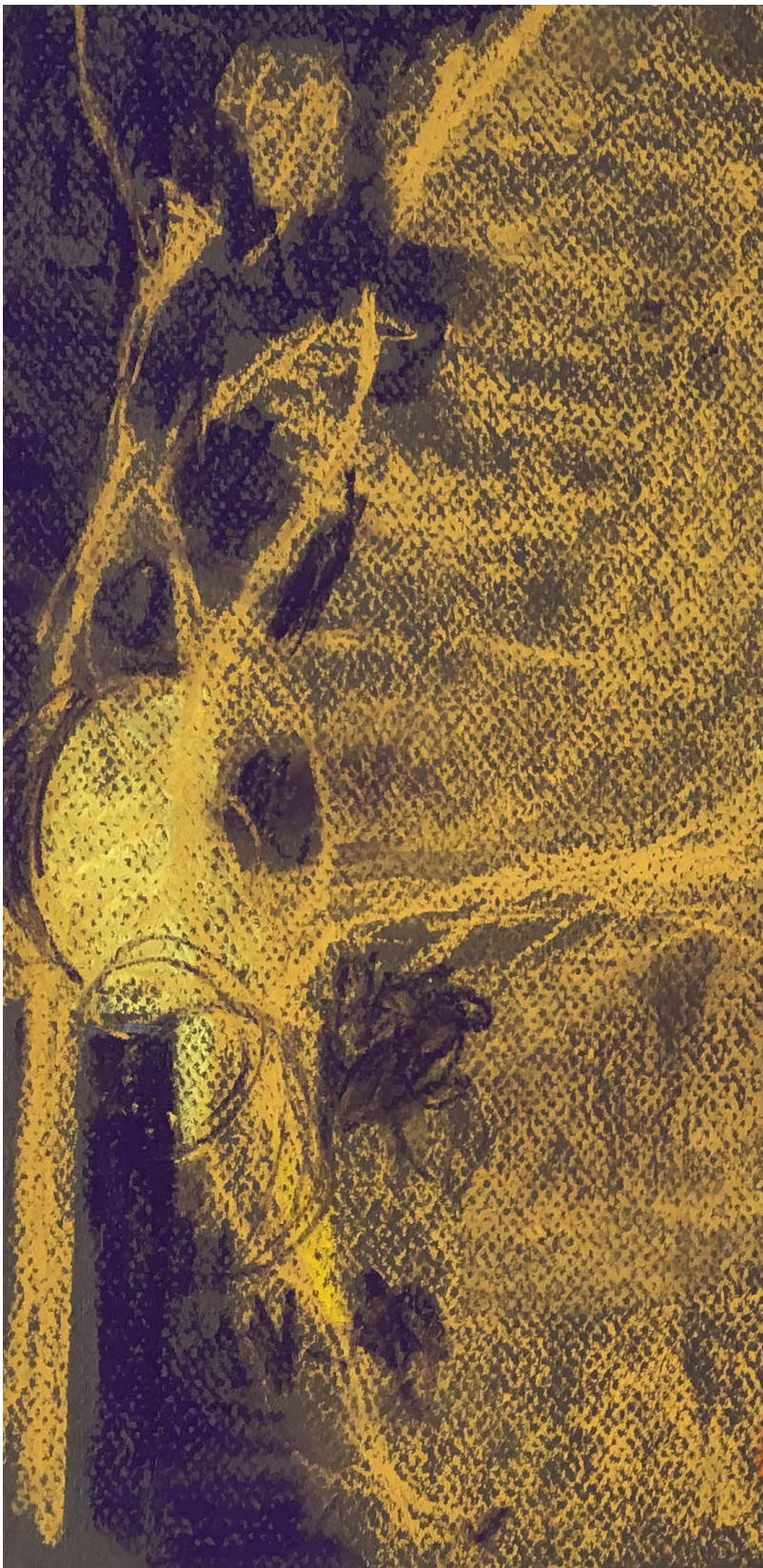

Elise skissar vid Vattenbrynet, september 2019.

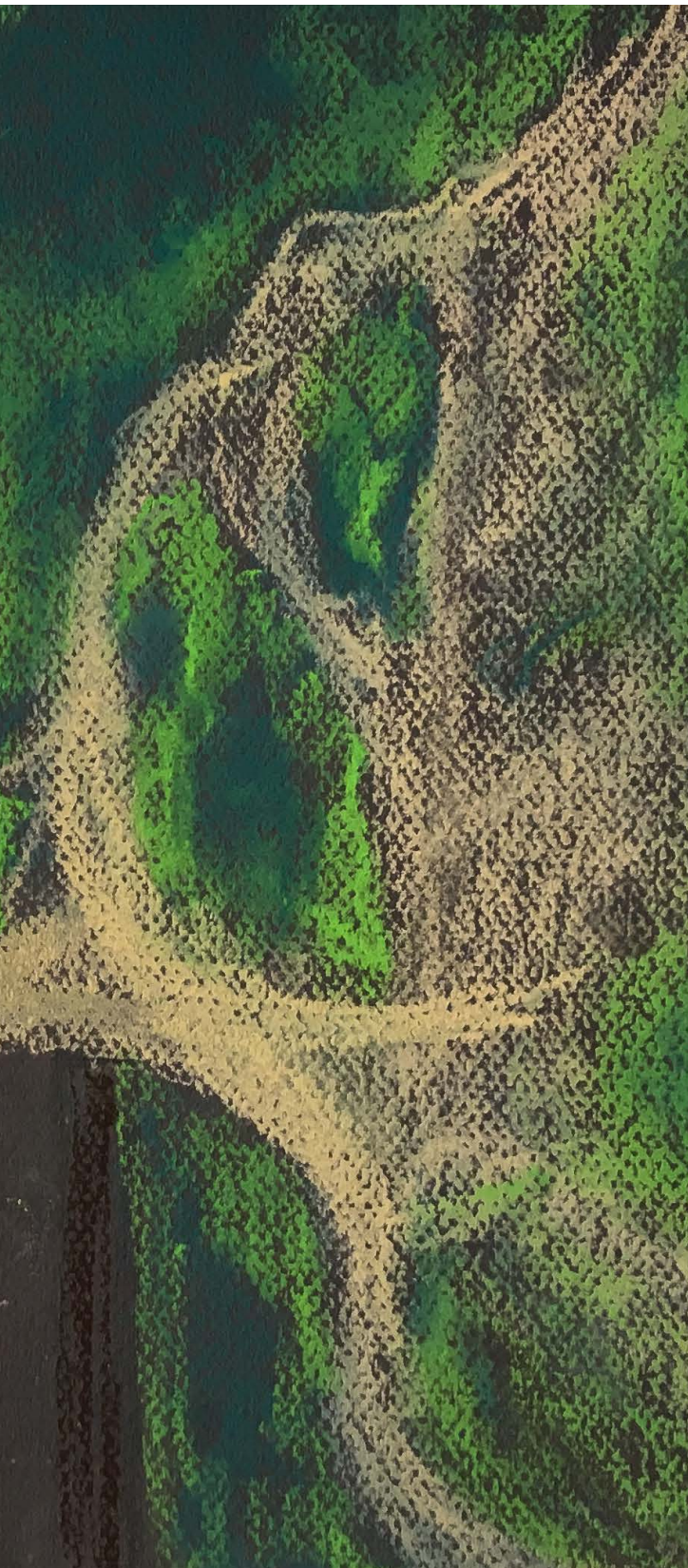
Musik och pasteller

Metoden att i plan rita “Mass and Space” med torrpasteller till klassisk musik använde vi oss av till Södra Byängsparken, som vid det här laget var en plats vi börjat tänka att vi nog ville arbeta med. Metoden kommer från en kurs om grön infrastruktur, som lästes vid en utbytestermin i England. Musiken användes som inspiration

till komposition av olika volymer, och med torrpasteller på mörkare bakgrund ritade vi fritt för att snabbt och intuitivt hitta koncept och oväntade rumsligheter i parken. Det mörka i bilderna är massa (mass) och det ljusa mellanrum (space).

Studie av rumslighet i Södra Byängsparken, Isa, oktober 2019

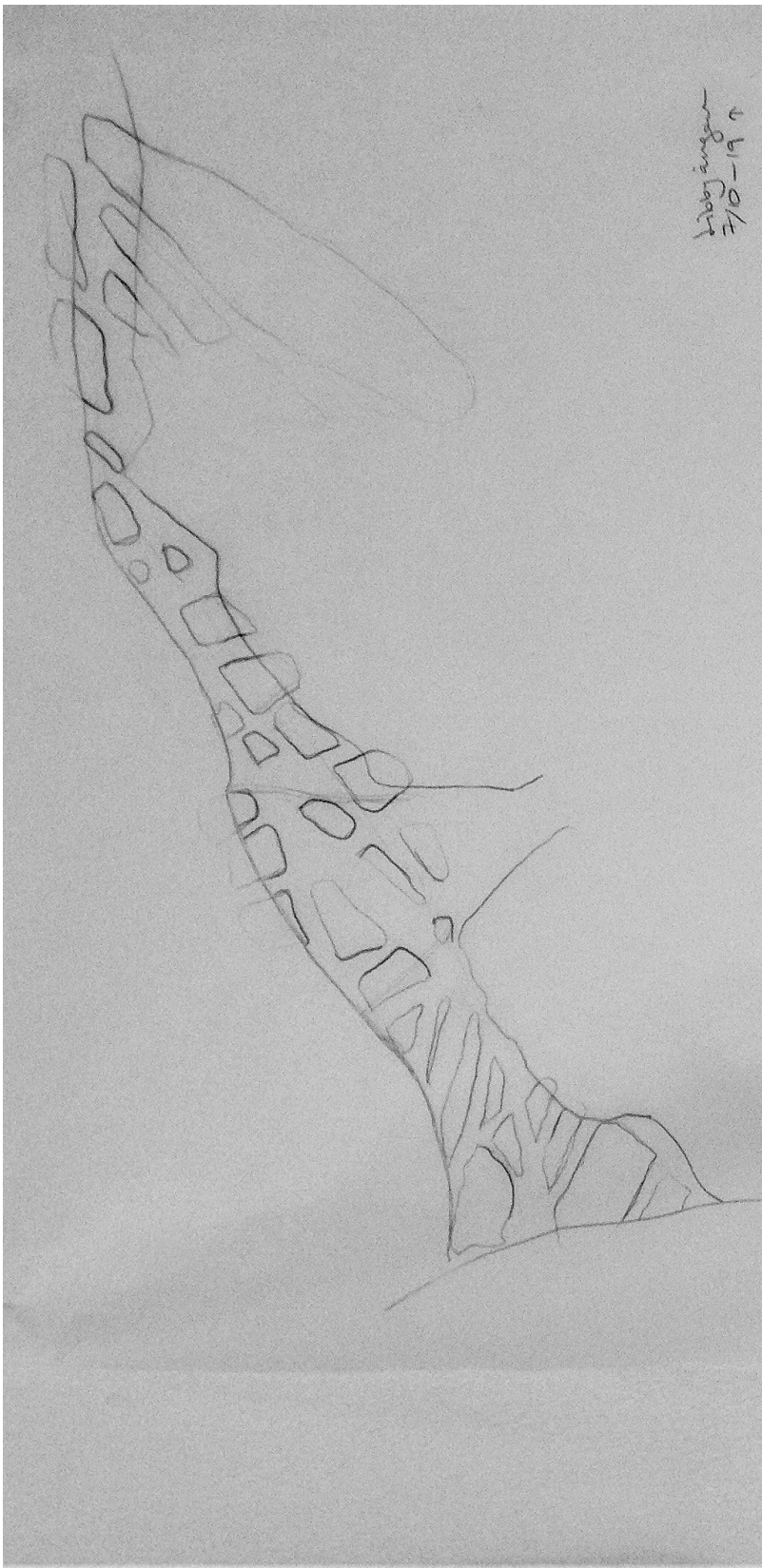

Studie av rumslighet i Södra Byängsparken, Elise, oktober 2019

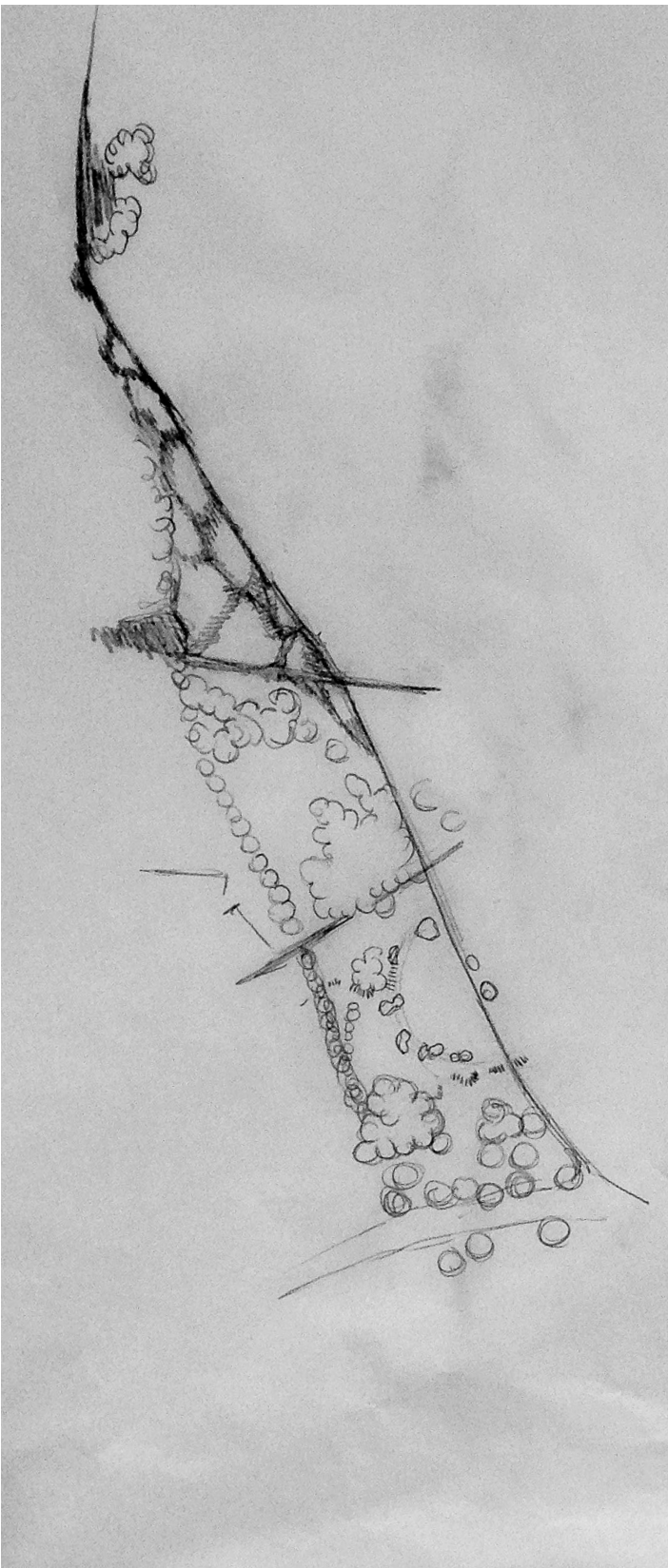
Slumpen

Ett återkommande experiment under den tidiga processen var “Random sticks”, vilket är ännu ett sätt att testa komposition på som vi kom i kontakt med i början av vår studietid på Alnarp. Genom att släppa ut många mindre föremål på en plan av en plats bildas slumpartade mönster som sedan ritas av, vi använde oss av riskorn, små klämmor och grillpinnar. Vi gjorde dessa övningar

på främst Plattorget och Libbyängen, vissa gånger tog vi skisserna ett steg vidare och bytte dem med varandra för att utforma enkla konceptförslag. Övningen var bra för att ge nya linjer och utformningar av platserna, och genererade idéer när vi kände oss låsta.

Random sticks med grillpinnar på Libbyängen, Isa, september 2019

Utvveckling av Isas skiss, Elise, september 2019

Bara vara

En eftermiddag i september spenderade vi utomhus med varsitt sittunderlag, idén var baserad på en workshop från en kurs i miljöpsykologi från Alnarp. Vi valde gemensamt ut fyra platser som vi kommit fram till dels genom att de hade olika antal miljökvaliteter (en del knappt några alls, andra flera stycken), dels att vi intuitivt tyckte platserna var spännande att utforska mer. På varje plats skulle var och en hitta en skön plats för att sedan stanna i 20 min, under tiden var det viktigaste att bara insupa platsen, utan krav på att teckna eller skriva något särskilt. Platserna var följande: Plattorget, Södra Byängsparken, Lilla Skogen och Libbyängen. Att få bara vara och lukta, känna och lyssna in platserna ledde till att vi upptäckte nya aspekter

av dem. Följande exempelord ger ett axplock av det vi skrev ner:

Plattorget: rörelse, kvitter, skejtare, högtalartelefonprat, storstugeögon, träna-hund-man

Södra Byängsparken: brusljud, nypon, harklöver, stenhäll, poppelsus, ljus-gräs, mossor, spårvagns-pling, utsikt

Lilla Skogen: fågelpip, bilbrus, barnstoj, hjärnvila, familjärt, blåbärsris, grönt, robust

Exempelord för Libbyängen: stort, tryggt, lugnt, ensam bänk, ensam, barncykel, barnvagn, på väg, kråkra, sprakande gula björklöv

Isas utvalda plats på Plattorget, oktober 2019

Skönt i skogen, Isas fötter, oktober 2019

Konst x 2

I början av oktober gick vi ut till Södra Byängsparken för att ha en workshop i måleri och teckning. Idén kom från Catherine Dees kurs om att använda konst för att upptäcka och utforma landskap (kurs från utbytestermin i England). Platsen valdes för att vi inte hade varit där på ett tag och ville undersöka den mer. Vi utgick från två konstnärers bilder vardera och skulle sedan på angiven tid använda deras manér till att avbilda utsnitt av Södra Byängsparken. Workshopen var

rolig och lustfylld, då vi båda har läst konst innan var det särskilt kul att få måla och rita för att sedan diskutera hur vi tänkt och vad vi tagit med oss från konstnärernas sätt att arbeta. Exempelvis funderade en av oss på vad som var massa och vad som var mellanrum, medan den andra istället fokuserade på detaljer, helt beroende av tolkning och test av bilderna på konstverken vi hade med oss ut

Elises tolkning av Södra Byängsparken, akryl och kol, oktober 2019.

Rumslighet uttryckt genom konstnärens sätt att måla, Isa, oktober 2019.

Isa på klipphällarna vid fornminnet, oktober 2019.

Platsval

Valet av platser att gå vidare med och gestalta baserades delvis på egna analyser av miljökvaliteter från programmet för Hälsostråket, men också av planförutsättningar, workshops och skissarbete. Nedan följer en sammanfattning av Hälsostråkets områden med deras styrkor och svagheter inom bekväm och stimulerande design, följt av aspekter och idéer kring respektive plats.

Lilla skogen

Området är en viktig närmiljö för de boende intill, men även för de skolor och förskolor som ligger intill. Vi har under arbetets gång skissat på bland annat en skogsträdgård för de som bor i seniorboendet intill. Mindre tillägg såsom skyltning och bearbetning av viktiga korsningspunkter skulle kunna tillgängliggöra skogen och dess kvaliteter ännu mer. Efter några tester av koncept och idéer bestämde vi oss för inte fortsätta med området då vi kände att vi ville arbeta med större gestaltningsgrepp.

Bekväm design: Övervägande styrkor och medelvärden
Stimulerande design: Flest kvaliteter kopplade till lugna miljöer, såsom Rofylldhet och Vildhet och natur

Åkerbyparken

I dagsläget finns inga större behov av att omgestalta parken då den har många av miljökvaliteterna, stora delar har dessutom nyligen rustats upp eller planeras att göra det inom kort framtid. Delar av Åkerbyparken har dock dåliga kopplingar mellan varandra och till Norra och Södra Byängsparken, dessa noder behövs förstärkas och arbetas med i framtiden för att skapa tydlighet i hur man tar sig mellan Hälsostråkets olika delar.

Bekväm design: Övervägande styrkor
Stimulerande design: Uppfyller många av kvaliteterna

Plattorget

Efter att ha kommit fram till att Plattorget har få av miljökvaliteterna blev vi ganska snabbt intresserade av att arbeta med platsen. Vi såg tidigt möjligheten att kunna utforma en entré till Hälsostråket, ett torg med spännande arkitektoniska element såsom landmärket Storstugan intill. I framtiden kan Plattorget enligt planeringsunderlag också komma att få ett nytt stadsstråk i kombination med grönt stråk, tillsammans med fler planerade bostäder kan torget därför komma att aktiveras än mer. Idéer vi fick kring platsen handlade om möjligheten att arbeta detaljerat, rörelsemönster och folkliv, sänka skalan och öka orienterbarheten.

Bekväm design: Få styrkor
Stimulerande design: Få kvaliteter, de som finns idag är Kultur och koppling till gångna tider samt Kontakt med omgivande liv, vilka har att göra med sociala möten, aktivitet och kultur

Norra Byängsparken

Då vissa områden inom parken har väldigt få miljökvaliteter började vi testa idéer kring dem. När vi tittat på på planförutsättningar och upptäckt en ny väg under utredning genom parken, valdes den bort då vår primära ambition inte har varit att arbeta med trafiklösningar.

Bekväm design: Blandning av svagheter och styrkor
Stimulerande design: Väldigt olika beroende på områden inom parken, det finns delar med många kvaliteter och delar med få kvaliteter

Libbyängen

Denna del av Hälsostråket stod länge med på vår lista över potentiella platser att gestalta. Parken domineras av stora öppna klippta gräsytor, vilka har få kvaliteter. Vi fick idéer såsom att skapa rum som förändras med tiden av succession, ett jordbrukstema var även återkommande då det finns en gammal åkerholme i ena delen av parken. Libbyängen fick dock vara kvar på idéstadiet när tiden började sina.

Bekväm design: Blandning av svagheter och styrkor
Stimulerande design: Övervägande få kvaliteter, de som finns är kopplade till specifika platser inom parken och är mer kopplade till lugna miljöer, exempelvis Sinnlig njutning av natur

Södra Byängsparken

Liksom Plattorget har Södra Byängsparken få av miljökvaliteterna, vilket gjorde att vi tittade lite extra även på denna plats. Genom våra platsbesök och skissarbete fastnade vi för parkens naturlika karaktär, topografiska skillnader och att den kändes orörd och fri i sitt uttryck. Genom analyser av planförutsättningar såg vi också parken är utpekad dels som ett grönområde, dels som en viktig länk upp till Stolpaskogen och vidare mot Libbyängen och Vattenbrynet. Här fick vi idéer att arbeta med växtkaraktärer, flera olika miljökvaliteter och ett visionärt förslag om en grön passage.

Bekväm design: Få styrkor
Stimulerande design: Få kvaliteter, delar av parken har kvaliteterna Vildhet och natur, Artrikedom och variation, samt Kultur och koppling till gångna tider

Vattenbrynet

Området präglas av kontakt med vattnet vid Rönningesjön, och har flera av miljökvaliteterna. Med relativt små medel skulle delar kunna tillgängliggöras ännu mer för allmänheten, exempelvis större bryggor vid vattnet, fler bänkar vid väl valda platser och en tydligare gräns mellan vad som är privat och offentligt. Sådana åtgärder skulle på ett enkelt sätt öka antalet miljökvaliteter. Liksom Lilla Skogen märkte vi att gestaltningsgreppen för området var lite för små för det vi ville göra i examensarbetet, vi hade platser med väldigt få kvaliteter vi istället kände oss manade att ta oss an.

Bekväm design: Blandning svagheter och styrkor
Stimulerande design: Har många kvaliteter

Kapitel 3 – De två platserna

På följande sidor presenteras förslagen *Plattorget – tröskeln till stråket* och *Södra Byängsparken blir Silverparken*. De två platserna presenteras var för sig och inleds med en beskrivning av hur platsen ser ut idag. Till varje förslag presenteras en lista med vad vi valt att kalla *Gestaltningssnycklar* som tagits fram utifrån våra analyser i kapitel 2. Efter gestaltningssnycklarna redovisas *gestaltningssförslagen*.

Plattorget idag

Plattorget är ett mindre torg som anlades i slutet av 1960-talet och ligger i början av Hälsostråkets västra del. I direkt anslutning till torget ligger landmärket Storstugan vilket är ett 17 våningar högt flerfamiljshus byggt vid samma tid och utformat så att den utgör delar av en cirkel. Från början var tanken att Plattorget och Storstugan tillsammans skulle utgöra en entré till det nya modernistiska Täby och det fanns planer på att anlägga både tunnelbaneuppgång och gågata i anslutning till torget. Tunnelbanan blev dock aldrig av och torgets tidstypiska utformning bestående av bland annat betongplattor och en tålig robust buskplantering har förblivit oförändrad sedan dess. Gågatan med butiker i bottenplan kallad Biblioteksgången blev däremot förverkligad, och står nu inför en större upprustning.

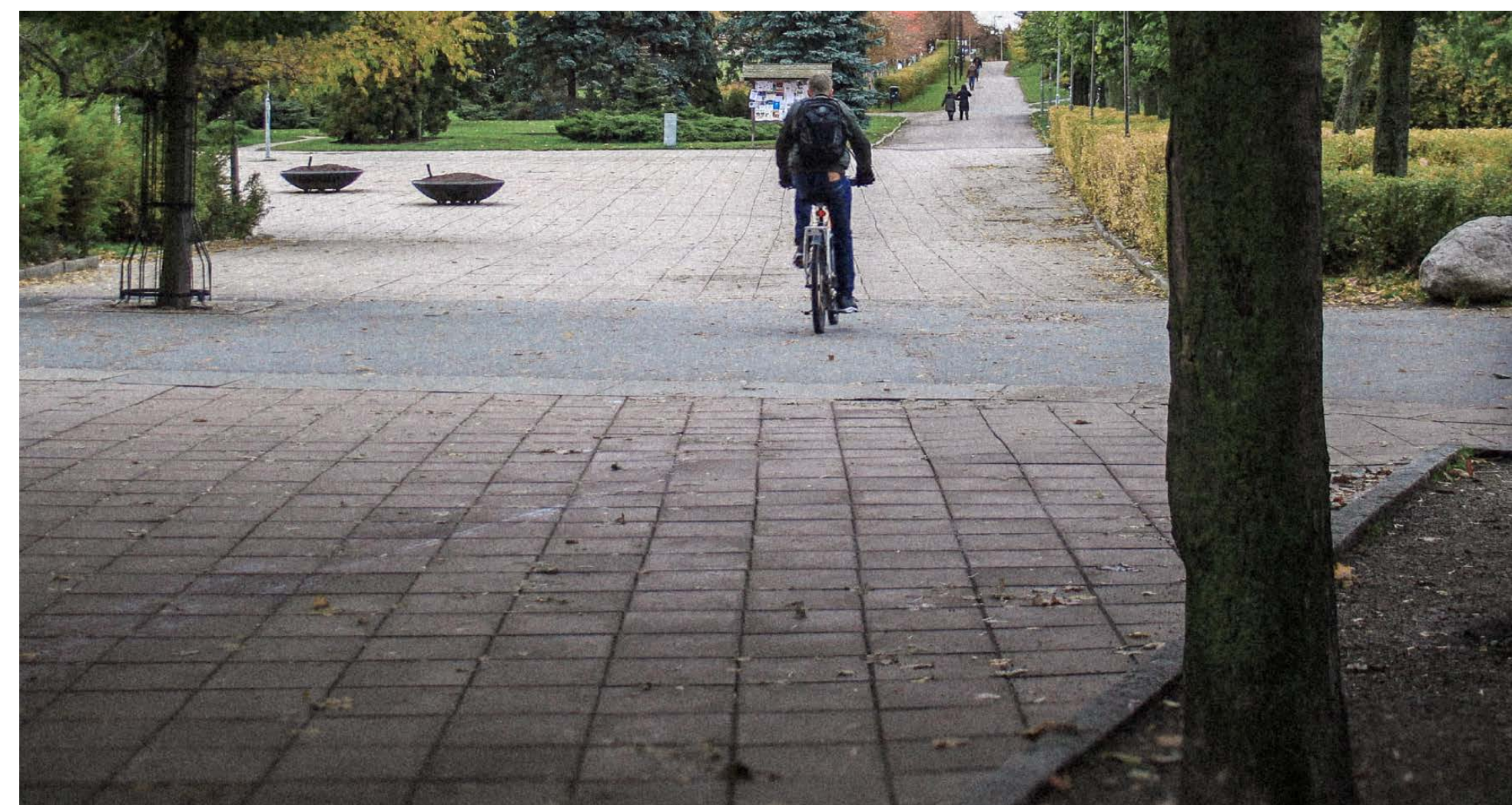
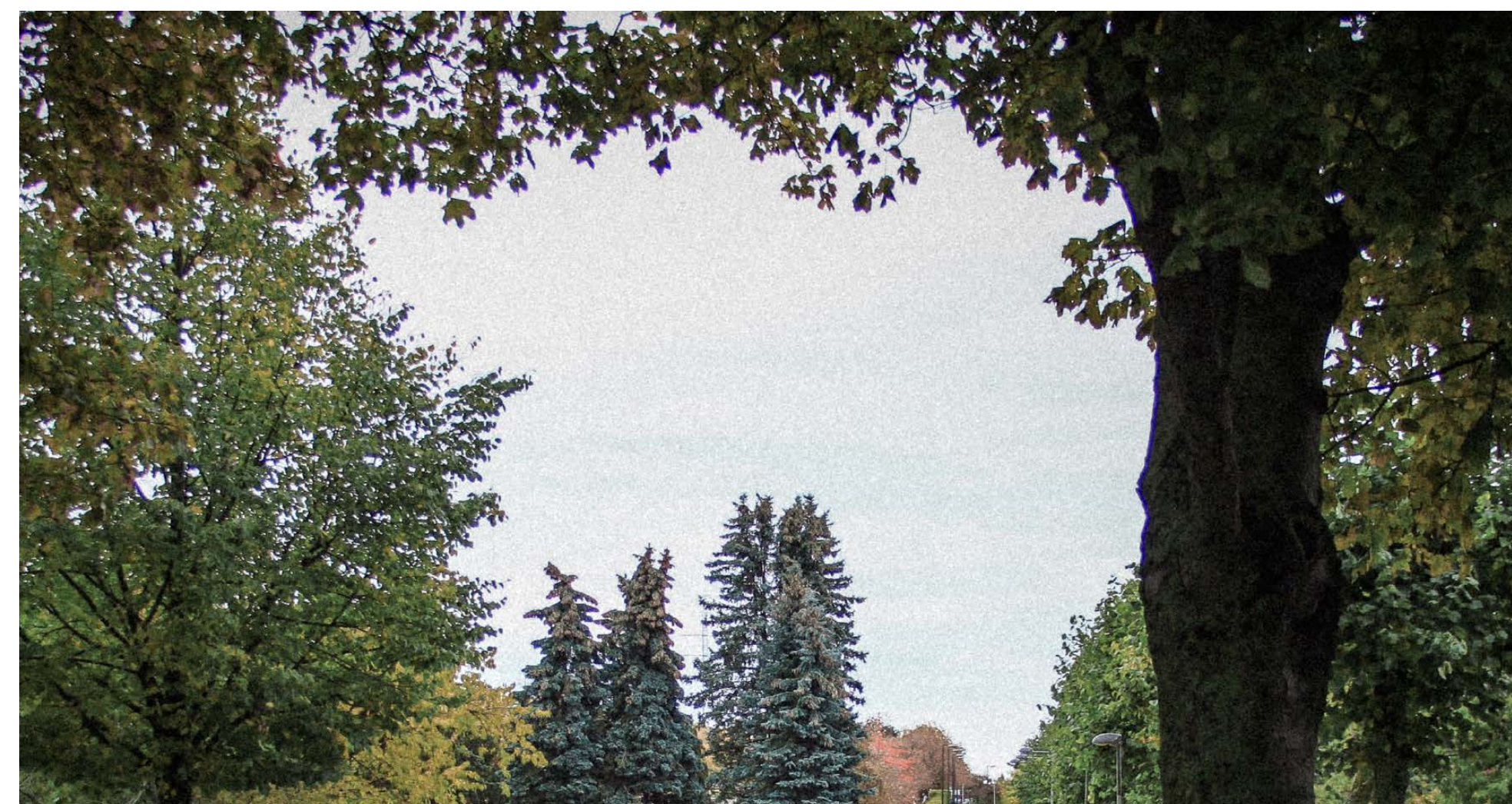
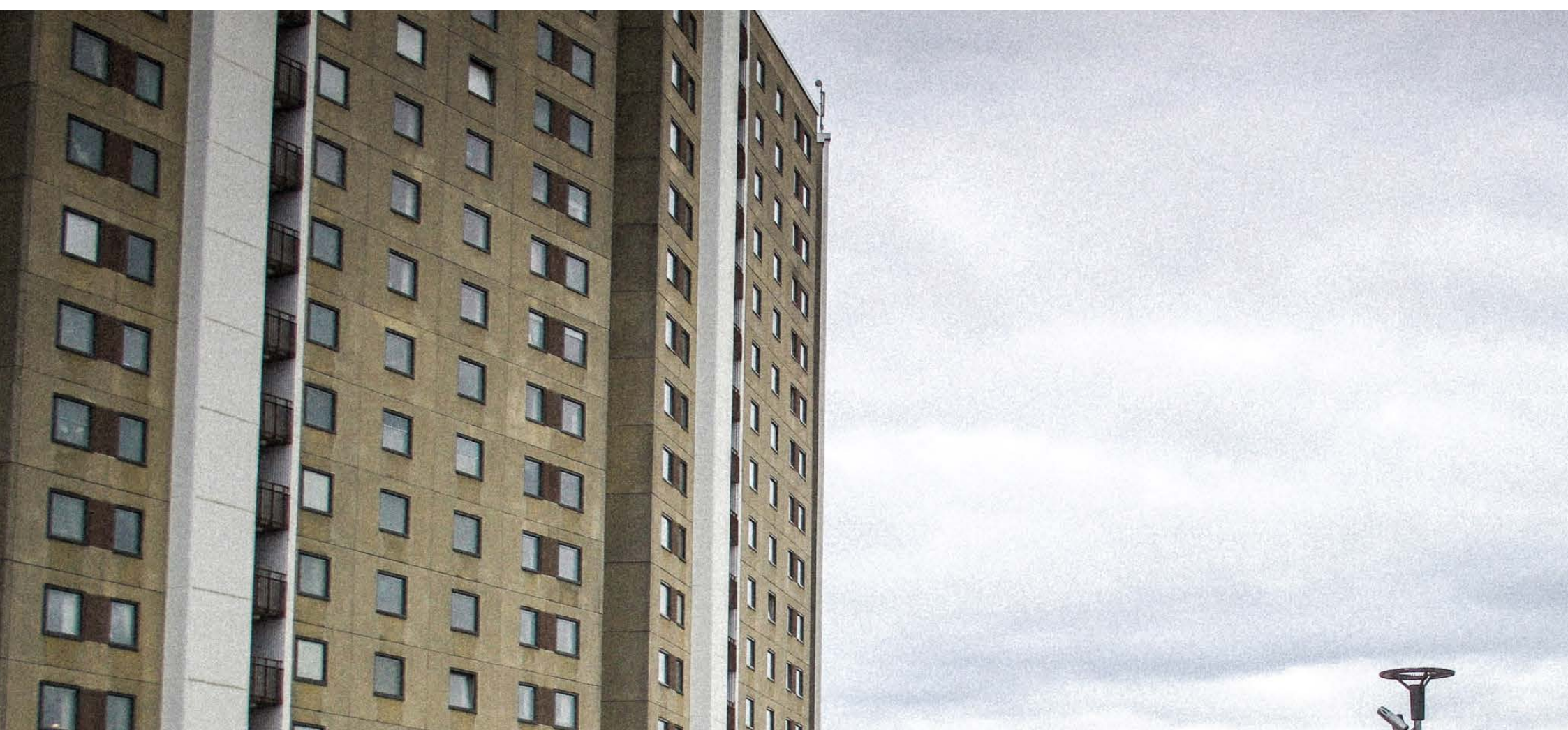
På motsatt sida av Plattorget, i riktning vidare ut mot Hälsostråket ligger en tidstypisk barrträdssplantering samt en mindre plats med perennplanteringar. Dessa platser ska liksom Biblioteksgången rustas upp och är färdigprojekterade och redo att göras om till våren 2020. Vid sidorna av barrträdssplanteringen växer dubbla rader av knuthamlade lindar i klippta gräsytor. En enkel rad av knuthamlade lindar fortsätter vidare utmed Plattorgets båda sidor med klippta måbärshäckar som undervegetation. Lindarna och måbärshäckarna skärmar av mot

intelligande parkeringsytor samtidigt som de ger fri sikt i ögonhöjd.

Idag är Plattorget en plats som många Täbybor passerar via de gång- och cykelstråk som som leder ut mot de större stadsdelsparkerna i öst, eller mot Täby centrum i väst. Torget används också som vändplan för större varutransporter som behöver backa in mot Biblioteksgången. Det stora flödet av människor gör platsen levande och spännande men dagens utformning gör att fotgängare, cyklister och till och med bilar kan röra sig kors och tvärs över torget på ett sätt som kan skapa otrygghet och osäkerhet. De täta buskplanteringarna, ett allmänt slitet intryck och dålig belysning kan öka känslan av otrygghet ytterligare.

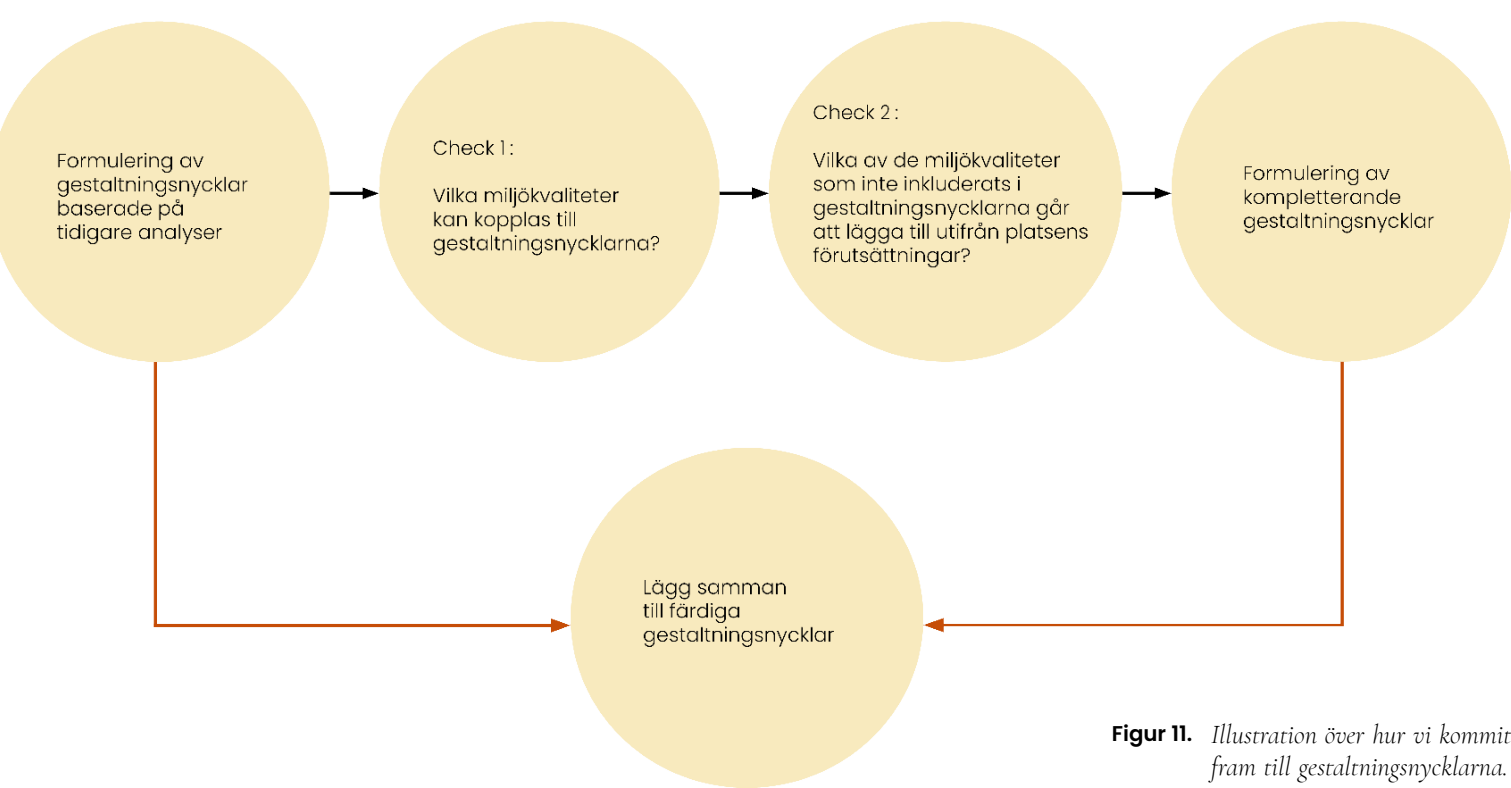
Plattorgets läge och utformning genererar både problem och möjligheter. En konsekvens av att tunnelbaneuppgången aldrig byggdes var att torget gestaltades utifrån flöden och målpunkter som sedan aldrig kom till. Det har gjort att torget idag inger en oklar och något bortglömd känsla. Det modernistiska formspråket på och runt om torget bidrar däremot med en spännande karaktär och den robusthet som finns i material och utformning är en kvalitetet värd att bygga vidare på.

Gestaltningssnycklar

Här presenteras de gestaltningssnycklar och som tagits fram för Plattorget utifrån analyserna i kapitel 2. Varje gestaltningssnyckel är markerad med den/de miljökvaiteter som vi ansett att den bidrar med. Gestaltningssnycklarna för Plattorget har utformats för att öka orienterbarhet samt trygghet och säkerhet vilket framkommit som brister under analysarbetet. För att ta vara på Plattorgets kvaliteter som en centralt belägen plats med många passerande människor syftar också gestaltningssnycklarna till att skapa mer sociala aktiviteter och att göra torget till en tydligare enté till hälsostråket. I och med att vi valde att lägga fokus på dessa platsegenskaper kopplades gestaltningssnycklarna inte till alla miljökvaiteter för stimulerande design utan att främst till de som befinner sig högt upp i utmaningsgradienten.

Figur 11. Illustration över hur vi kommit fram till gestaltningssnycklarna.

Bekväm design genom att:

- Lägga till ny belysning (A3, A5)
- Förstärka platsens identitet som grön entré till Hälsostråket (A4)
- Förtydliga cykelstråket i torgets sydöstra del (A5)
- Gestalta mötet med intilliggande miljöer omsorgsfullt (A5)
- Skapa platser som erbjuder sol, skugga och skydd för regn (A6)

Stimulerande design genom att:

- Skapa sittplatser och mötesplatser där människor kan betrakta och ta del av mänsklig aktivitet (B1, B2)
- Lägga till element som möjliggör lekfull aktivitet (B3)
- Bevara de formklippta lindarna (B4)
- Komplettera de befintliga lindarna med ett mer varierat växtsortiment (B8)
- Tillföra ett växtmaterial som speglar årstidsväxlingarna och ger estetiska kvaliteter året om (B10)

Miljökvaiteter för bekväm design		
Trygghet och säkerhet (A3) Risker för fysiska obekvämligheter i utemiljön är mycket små. Risker för psykologiska obekvämligheter i utemiljön är mycket små. Utemiljön är tilltalande och påträngande färger, former och uttryck som kan tolkas negativt undviks. Överväg risker för att folk tränger sig på och risker för att mot sin vilja bli beskådad av utomstående.	Orienterbarhet (A5) Utformning och design av stråk, platser, landmärken, noder och kanter är tydliga och hjälper brukargruppen att förstå och att kunna orientera sig i utemiljön. För personer med svårigheter att orientera sig är det exempelvis viktigt att stråk inte leder till återvändsgränder och att en variation av platser längs med stråken ger möjlighet till olika upplevelser och aktiviteter. Dörren tillbaka in i byggnaden är ett viktigt landmärke som ska vara synligt i hela trädgården. Gränser mellan privata och allmänna platser är tydliga.	Olika möjligheter i olika väder (A6) Promenadstråk och sittplatser är placerade så att det finns möjlighet att få sol, skugga, vindskydd och regnskydd.
Familjärt/lätt att ta sig (A4) Utemiljön ter sig som en naturlig del av den offentliga miljön. Det är lätt att lära känna utemiljön. Utemiljöns karaktär, dess innehåll och användningsmöjligheter är bekanta samt enkla att ta till sig för invånare		

Figur 12. Beskrivningar av miljökvaiteter för bekväm design som används till Plattorget. Miljökvaiteterna är något modifierade för att passa in i offentlig miljö.

Miljökvaiteter för stimulerande design	
Lustfyllda/meningsfulla aktiviteter (B3) Det finns platser i utemiljön för stillasittande aktiviteter (t.ex. koppla av, dricka kaffe, läsa), sociala aktiviteter, fysiska aktiviteter, terapeutiska aktiviteter och trädgårdsaktiviteter. Det finns promenadstråk som kan användas för motion såväl som för lugna promenader. Det finns möjlighet för besökande barn att leka och samspela med utemiljön.	Kultur och koppling till gångna tider (B4) Det finns platser i utemiljön som ger möjlighet att fascineras över människans kultur och värderingar. Växter och inslag i utemiljön ger platsen en egen karaktär och mening samt något att vara stolt över.
Kontakt med omgivande liv (B1) Det är möjligt att ta del av livet i samhället utanför bostaden/ verksamheten, t.ex. att uppleva människor, djur och trafik.	Årtrikedom och variation (B8) Det finns områden i utemiljön med årtrikedom vad gäller växter och/eller djur som ger varierande uttryck för liv.
Sociala möjligheter (B2) Det finns möjligheter i utemiljön för underhållning och nöjen samt platser där du kan träffa andra människor. På dessa platser finns det växter och andra saker att samtala kring. Det finns sittmöjligheter som gör det enkelt att mötas och umgås utomhus.	Årstidsväxlingar i naturen (B10) Det finns möjlighet att följa årets växlingar i naturen, dels med sina sinnen men också genom upplevelser och aktiviteter i utemiljön. Detta ger ledtrådar till personer som har svårt att orientera sig i tid och rum.

Figur 13. Beskrivningar av miljökvaiteter för stimulerande design som används till Plattorget. Miljökvaiteterna är något modifierade för att passa in i offentlig miljö.

Tröskeln till stråket

Plattorget – Tröskeln till stråket

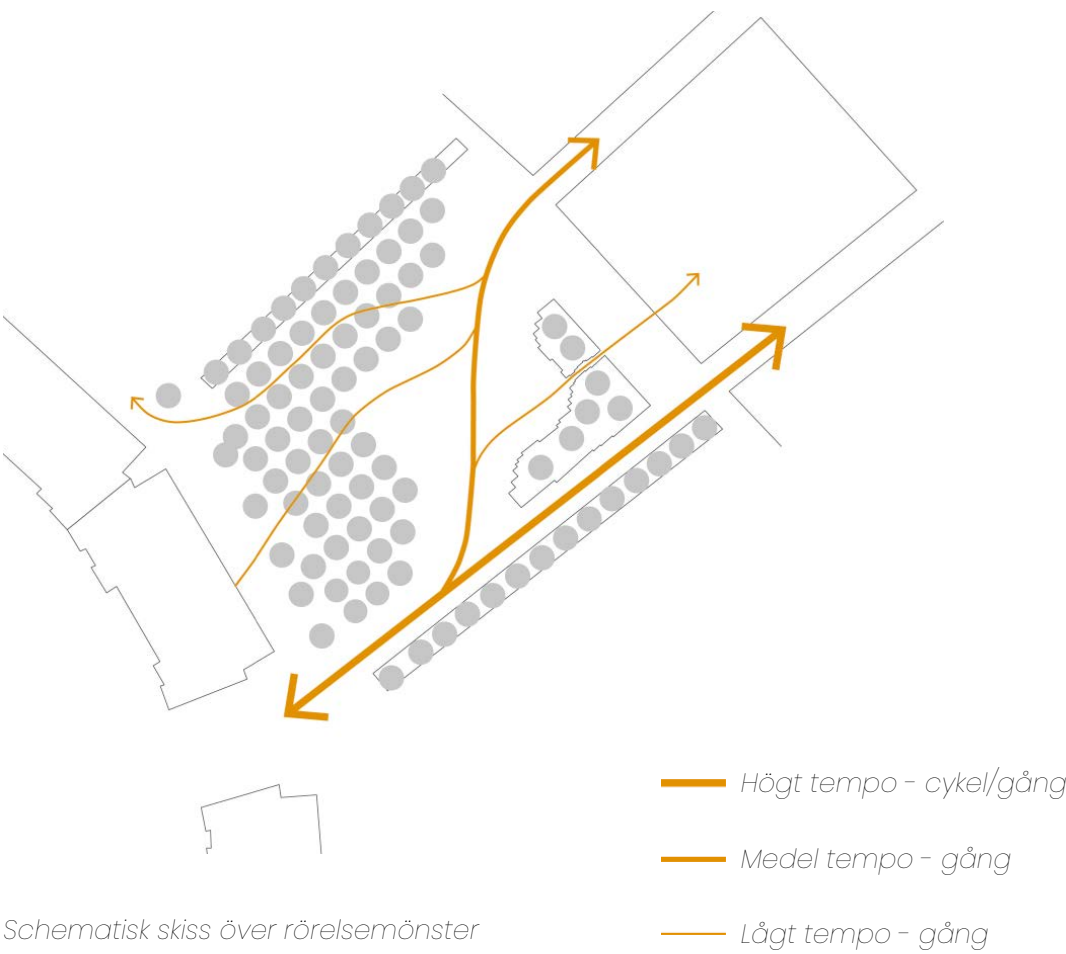
Plattorgets största kvalitet idag är det stora flödet av människor som passerar över och förbi det. “Man is man’s greatest joy” skriver Jan Gehl i boken *Cities for people*, där han beskriver att människor av naturen dras till andra människor och aktiviteter (2010, s. 23) och belyser hur omåttligt populär sysslan “titta på andra människor” är. Förslaget *Tröskeln till stråket* tar tillvara på denna kvalitet genom att göra det enklare att röra sig här i olika tempo och skapar förutsättningar för mänsklig interaktion av olika slag.

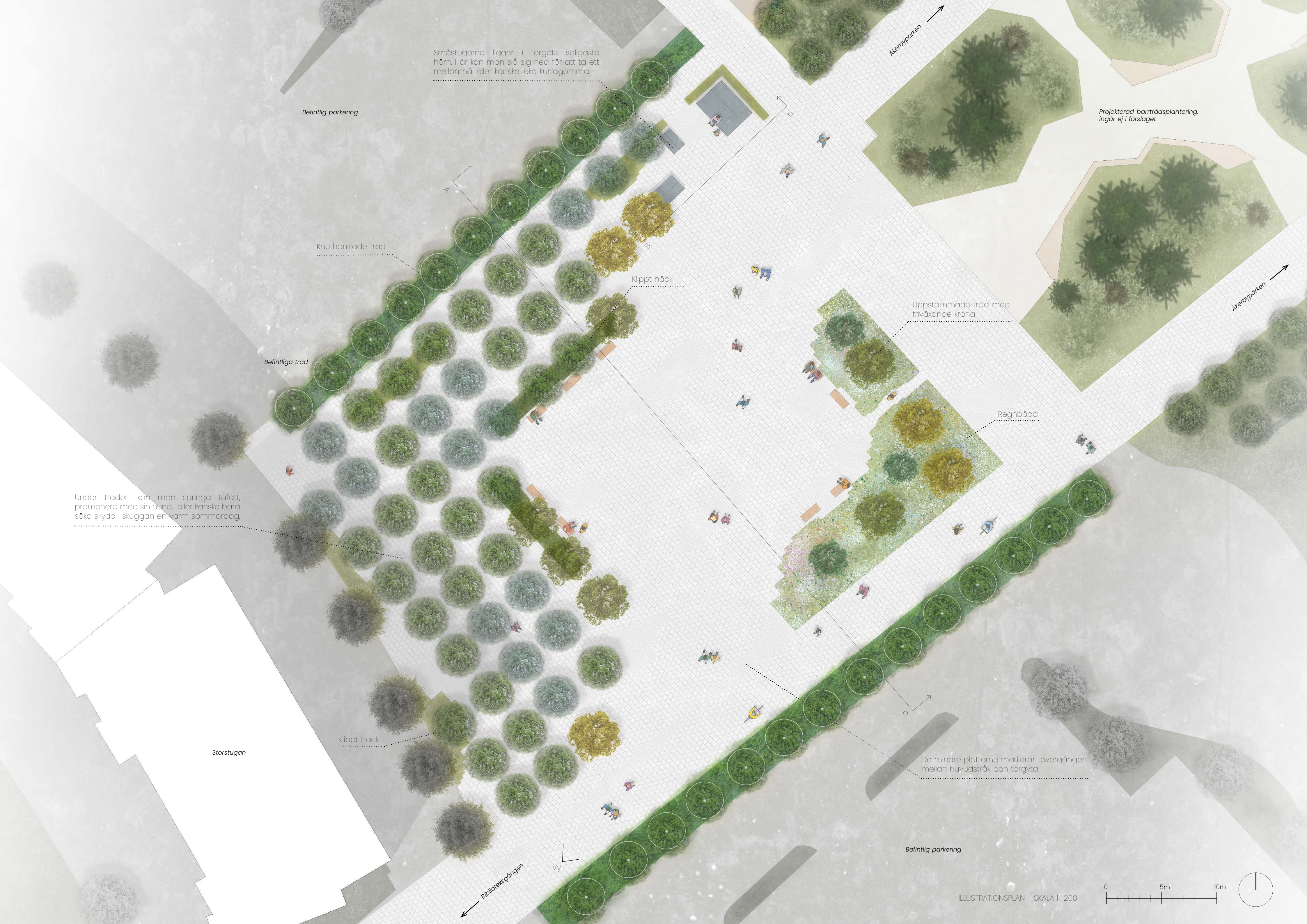
Nya träd, klippta häckar och en regnbädd utgör grunden för torgets nya rumsliga indelning och bidrar till att ge torget en betydligt grönare karaktär. Bänkar placeras runt om torget vilket ger möjlighet för förbipasserande att slå sig ned med god utblick över de människor som rör sig förbi. I torgets nya markbeläggning återanvänds gamla betongplattor tillsammans med nya vilket skapar dynamik och ett helhetsintryck. Vid de lekfulla Småstugorna i ett hörn av torget går det att slå sig ned för en paus i solen eller, om man är liten, kanske krypa in i en av stugorna.

Den nya utformningen delar upp Plattorget i olika delar för att göra det enklare att röra sig här i olika riktningar. Cykel- och gångstråket som

ansluter till torget från Åkerbyparken respektive Biblioteksgången en tydligare inramning vilket förstärker att det här är ett huvudstråk. I mitten av torget omsluter träden och planteringarna en öppen yta där bänkar och detaljer i markbeläggningen uppmanar till lägre hastigheter och vistelse. Här rör sig de flesta diagonalt över torget men möjlighet finns också att promenera in under träden, förbi regnbädden eller att slå sig ned på en bänk. Istället för den buskplantering som tidigare skärmade av torget mot Storstugan skapar den nya markbeläggningen ett enhetligt golv där människor kan passera fritt under trädkronorna. Mindre grupper av klippt häck skapar rumslighet men tillåter samtidigt fri sikt i ögonhöjd.

Trädens sammanhängande krontak skapar en plats med egen karaktär samtidigt som tydliga entréer och ett sammanhängande markmaterial knyter an Plattorget med sin omgivning och skapar en grön entré till resten av Hälsostråket. Från lägenheterna inne i Storstugan kommer man i framtiden kunna blicka ut över ett torg med prunkande träd, blommande växter och ett myller av människor som sitter, cyklar, går eller leker.

Småstugorna ligger i torgets soligaste hörn. Här kan man slå sig ned för att ta ett mellanmål eller kanske leka kurragömma.

Befintlig parkering

Knuthamlade träd

Klippt häck

Befintliga träd

Under träden kan man springa tafatt, promenera med sin hund, eller kanske bara söka skydd i skuggan en varm sommardag.

Uppstamade träd med friväxande krona

Regnbådd

Klippt häck

Storstugan

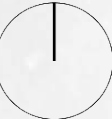
De mindre plattorna markerar övergången mellan huvudstråk och torgyta

Befintlig parkering

Biblioteksgången

Projekterad barrträdsplantering, ingår ej i förslaget

Åkerbyparken

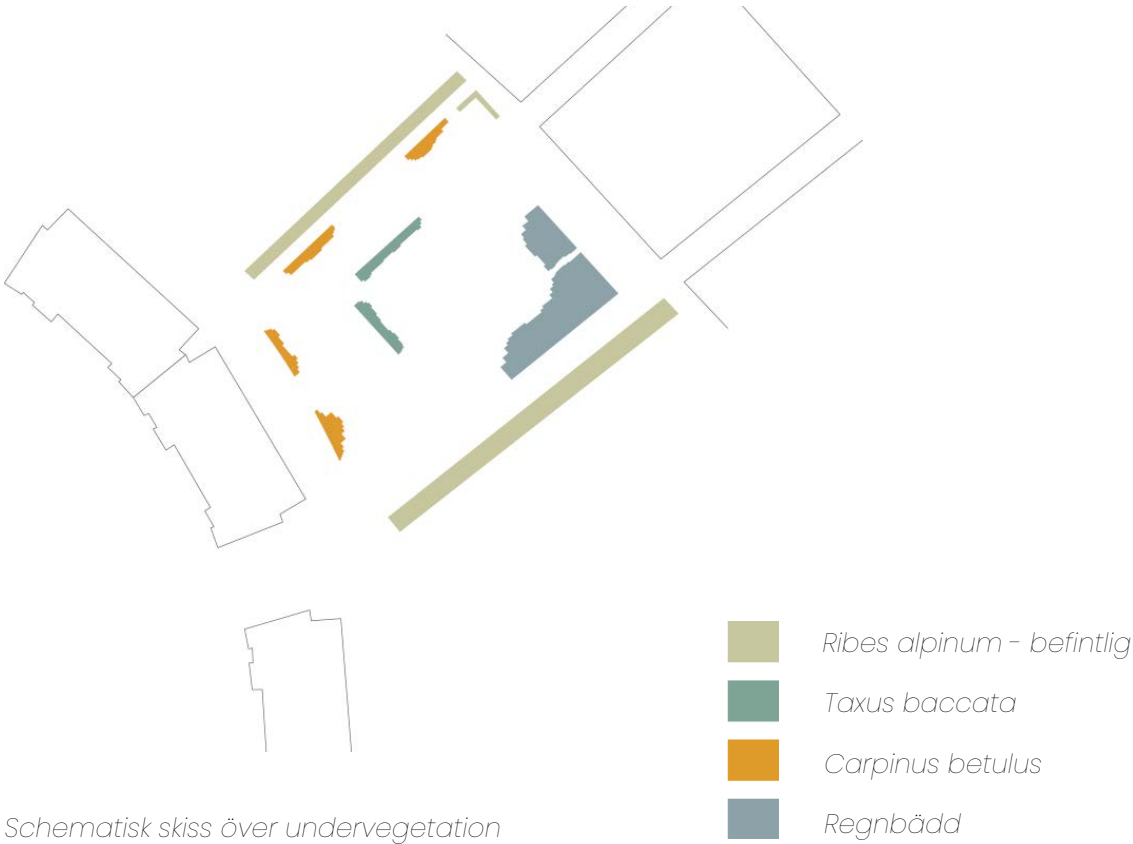
Träden på torget

I förslaget får de befintliga raderna av knuthamlad lind sällskap av nya rader knuthamlade träd. Tillsammans bildar träden ett lågt krontak vilket skapar kontrast till Storstugans högresta silhuett och bidrar till att ge torget en mer mänsklig skala. För att skapa variation blandas lindarna med knuthamlad smalbladig ask som liksom linden lämpar sig för knuthamling¹. Båda dessa träd har dessutom ett ljust och lätt intryck vilket är en viktig egenskap i en miljö som i skuggan av storstugan lätt kan uppfattas som tung och mörk. På hösten får den flikbladiga asken en sprakande röd färg och

kommer tillsammans med den gyllengula linden få torget att bada i färgprakt hösttid. Vintertid kommer de knuthamlade trädens svarta silhuetter ge torget en alldeles egen karaktär. Under träden planteras häckar av idegran och avenbok som ger skydd i ryggen bakom torgets bänkar och skärmar av mot Storstugan. Uppstammade ullungrönnar och sylhagtorn som blandas in i trädraderna mot torgets öppna yta vilket skapar variation och knyter ihop trädplanteringen med torgets regnbädd där dessa arter återfinns.

Schematisk skiss över träddarter

Schematisk skiss över undervegetation

¹Fredrik Taflin, Kundansvarig Stångby, e-post 06-12-2019.

Plattorna

Den befintliga markbeläggningen på torget består av grå och terrakottafärgade betongplattor. I förslaget tas dessa tillvara och kompletteras med nya plattor av samma storlekt. För att skapa nyansskillnader och ge en lättare känsla åt torget, vars omkringliggande miljöer kan uppfattas som dova och mörka, får de nya plattorna en ljusare nyans. Nya och gamla plattor blandas och placeras

i halvförband över torgytan och skapar på så sätt ett slumpmässigt mönster med grå, ljusgrå och terrakottafärgade plattor. För att markera stråk och platser används mindre plattor vilket också adderar lekfullhet och dynamik till torgets yta. För att knyta ihop torget med barrträdsplanteringen fortsätter plattläggningen även runt denna.

Regnbädden

Den nedsänkta regnbädden bildar en viktigt rumslig avskiljare mellan torgets olika delar samtidigt som den tar hand om dagvatten. Här planteras torktåliga perenner tillsammans med uppstammade ullungrönnar, sylhagtorn samt flerstammiga prakthäggmisplar. Sammansättningen av arter gör att planteringen erbjuder upplevelsevärden en stor del av året - från blommande träd och lökar under tidig vår till vackra färger på löv och bär under

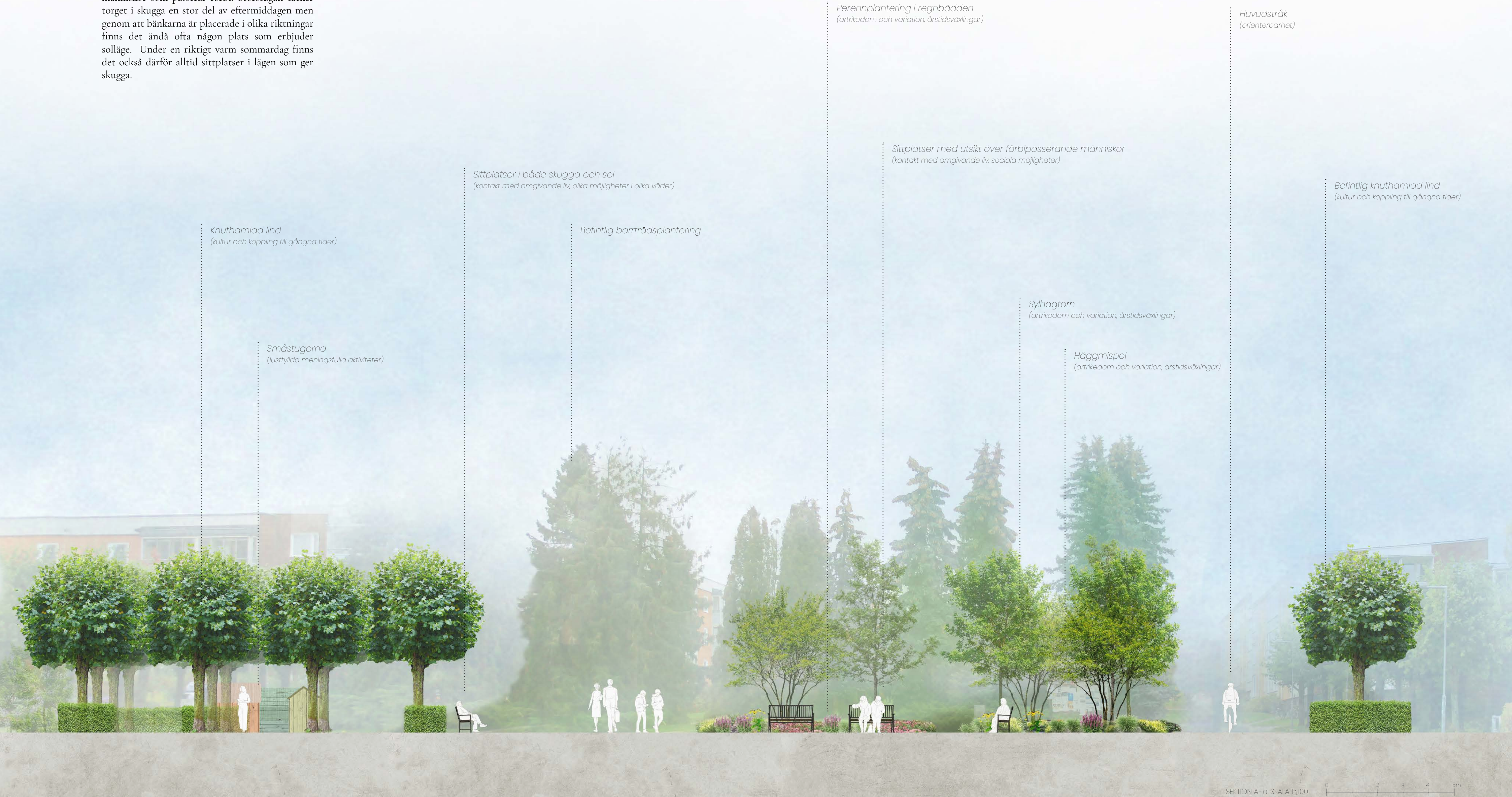
höst och vinter. Genom regnbädden går en smitväg som gör det lätt att uppleva blommor och blad på nära håll och skapar en promenadväg i riktning mot barrträdsplanteringen. Regnbädden möter omkringliggande markplattor stegvis utifrån plattornas riktning vilket skapar en intressant övergång från det hårdgjorda och kantiga till det mjuka och organiska - som att växterna väller upp ur torget snarare än placerats på det.

Prenner				
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Allium afiatunense</i>	kirgislök	80	lila/blå	maj-juni
<i>Aster macrophyllus 'Twilight'</i>	glandelaster	40	ljusviolett	aug-sep
<i>Calamintha nepeta</i>	stenkyndel	25	ljusviolett	maj-okt
<i>Epimedium rubrum</i>	röd sockblomma	25	röd	maj-juni
<i>Eryngium planum</i>	rysk martorn	80	blå	juli-aug
<i>Festuca glauca 'Elijah Blue'</i>	blåsvingel	30/50	grågrön	juni-juli
<i>Rudbeckia fulgida</i>	rudbeckia	70	gul	juli-sep
<i>Salvia nemorosa 'Amethyst'</i>	stäppsalia	60	lila	juni-aug
<i>Sesleria nitida</i>	glansålväxing	40/60	grågrön	april-maj
<i>Stipa tenuissima</i>	fjädergräs	100	grågrön	

Vistelse på torget

Bänkar placeras längs kanterna av det öppna rummet i torgets mitt. Här ger häckar av idégran och resliga perenner i regnbädden skydd i ryggen och man kan sitta länge och titta på alla de människor som passerar förbi. Storstugan täcker torget i skugga en stor del av eftermiddagen men genom att bänkarna är placerade i olika riktningar finns det ändå ofta någon plats som erbjuder solläge. Under en riktigt varm sommardag finns det också därför alltid sittplatser i lägen som ger skugga.

Knuthamlad lind
(kultur och koppling till gångna tider)

Småstugorna
(lustfyllda meningsfulla aktiviteter)

Sittplatser i både skugga och sol
(kontakt med omgivande liv, olika möjligheter i olika väder)

Befintlig barrträdsplantering

Perennplantering i regnbädden
(artrikedom och variation, årstidsväxlingar)

Sittplatser med utsikt över förbipasserande människor
(kontakt med omgivande liv, sociala möjligheter)

Sylhagtorn
(artrikedom och variation, årstidsväxlingar)

Häggmispel
(artrikedom och variation, årstidsväxlingar)

Huvudstråk
(orienterbarhet)

Befintlig knuthamlad lind
(kultur och koppling till gångna tider)

Småstugorna

I torgets norra del byggs de befintliga elskåpen om till fantasifulla småstugor i trä. Förutom att dölja elskåpen skapar de en spännande storlekskontrast till Storstugan samt en plats för barn att leka vid, eller kanske för en tonåring att slår sig ner på i solen i väntan på en kompis. Kvällstid ger småstugorna torget ytterligare upplevelse kvaliteter genom effektfull belysning inifrån.

Södra Byängsparken idag

Södra Byängsparken präglas idag av en ganska bångstyrig naturkaraktär, med mycket sly och högt gräs. Hela parken sluttar mot söder och har sin högsta punkt i nordväst på en kulle täckt med klipphällar. Här har arkeologer hittat rester av en gård och idag är höjden markerad som ett fornminne. I en del av parken har man använt en yta som avstjälningsplats för jordmassor och trädgårdsavfall vilket har orsakat en topografi som är mycket besvärlig att ta sig fram i. Till följd av att parken har stått orörd utan större skötselinsatser under en längre tid har rosor, fläder och asp tagit över vissa områden av parken. I anslutning till de nämnda stenhällarna finns det förutom asp även en rönn, enstaka lönnar och mindre grupper av björk. Från parkens norra del har man god sikt genom parken ned mot Täby Park. Där kan man se lyftkranar sträcka sig mot himlen samt Roslagsbanans blåa vagnar susa förbi eller stanna till vid den station som ligger placerad mellan Södra Byängsparken och Täby Park.

Enligt *Parker och grönområden i Täby* utgör Norra Byängsparken och Södra Byängsparken samt området där emellan en enda avlång park (Täby kommun, 2019). I praktiken är det dock svårt att uppfatta detta som en park då vägar, byggnader och staket skapar hinder och förvirring för fotgängare och cyklister som vill ta sig mellan dessa områden.

På Södra Byängsparkens västra sida finns en bilparkering som nyttjas av de intilliggande bostadshusen. En del av parkeringsytan

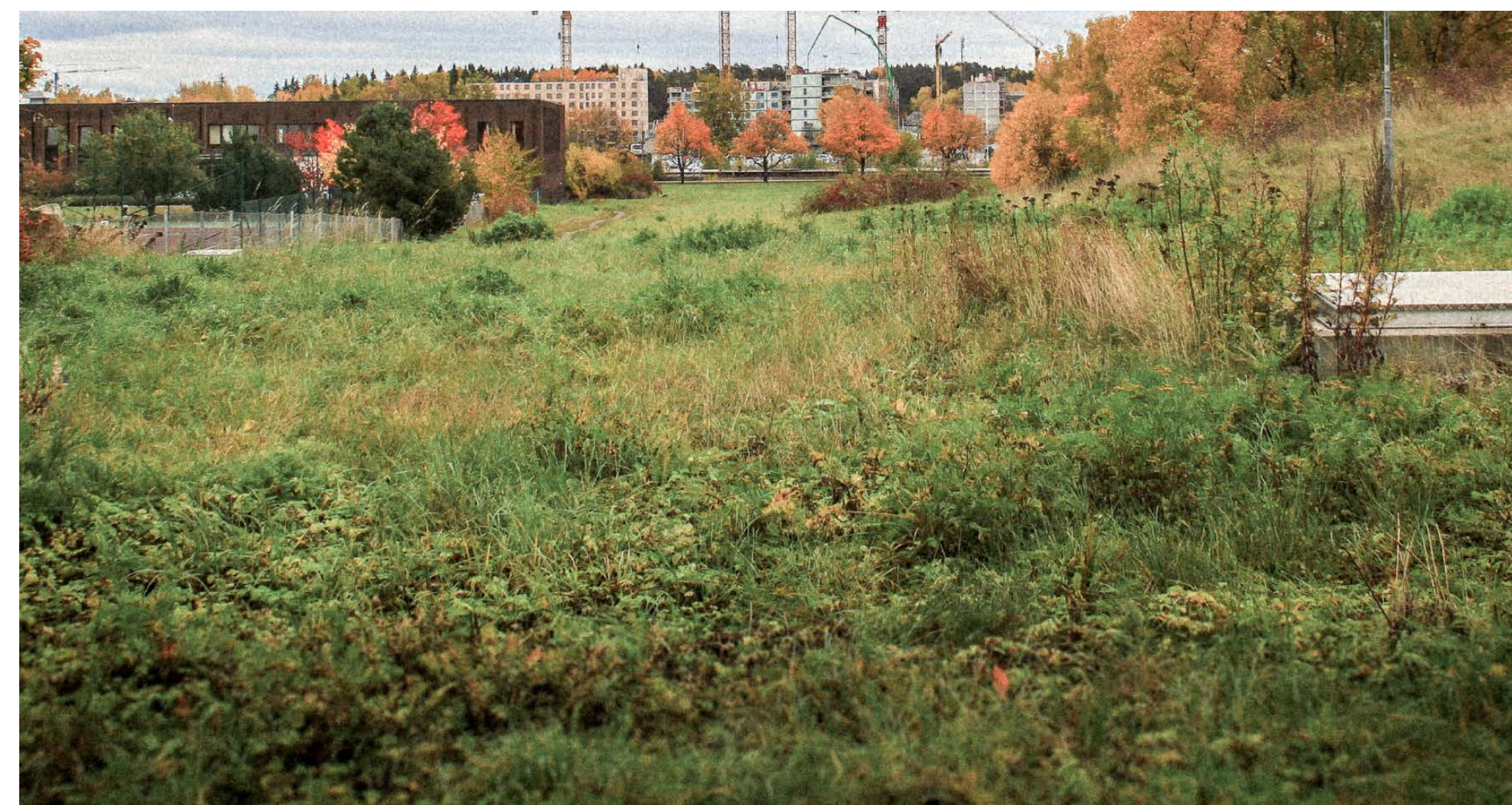
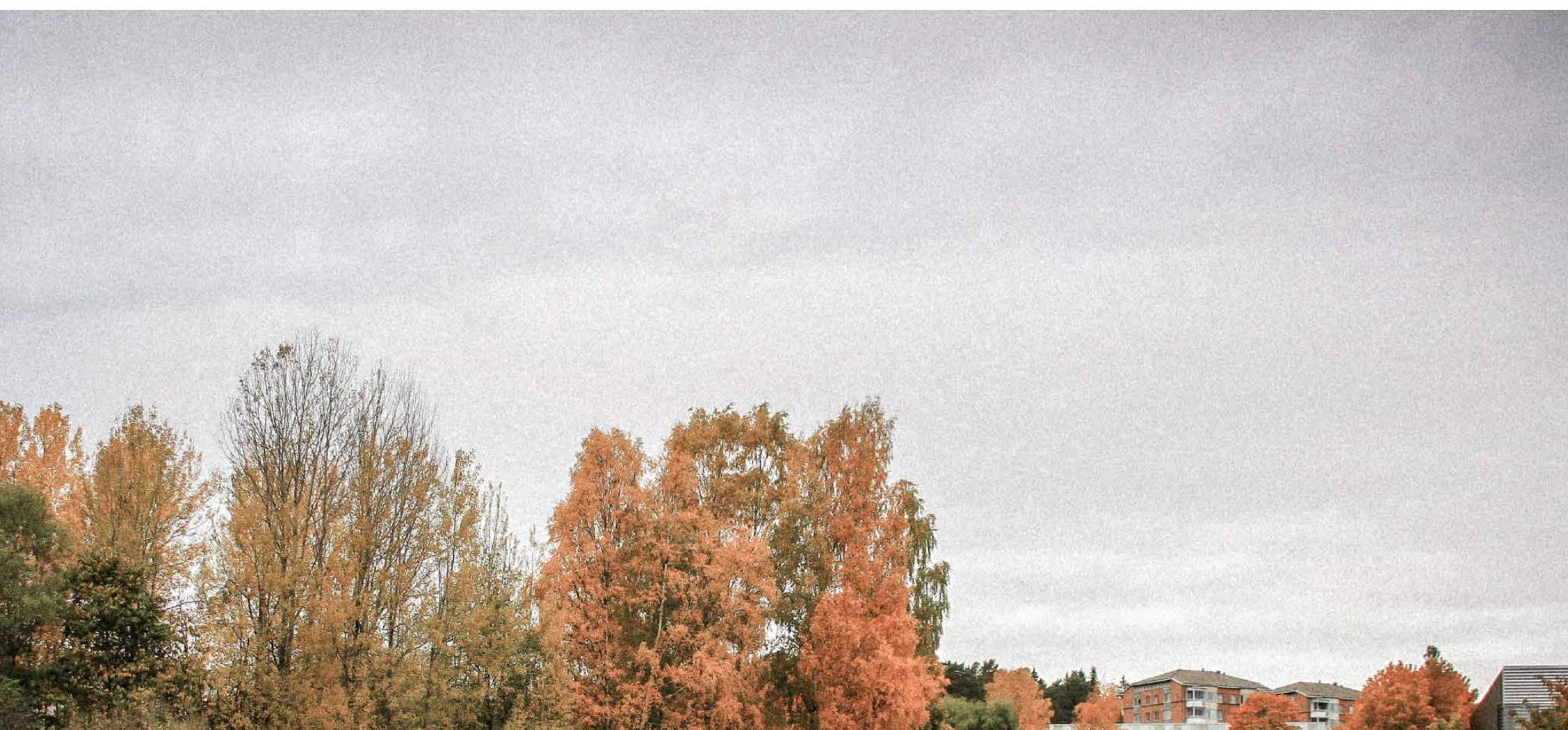
ligger på planlagd parkmark och hyrs av bostadsrättsföreningen. Det hyresavtalet löper dock ut inom kort. På östra sidan ligger ett verksamhetsområde som vi i kapitel två nämnt kan komma att omvandlas till blandad stadsbebyggelse. I parkens södra del finns ett gymnasium, och i norr en förskola. Både i norr och söder finns två cykelstråk, men genom parken finns det i dagsläget inga anlagda gång eller cykelvägar. Under våra platsbesök på dagtid har vi sett invånare i alla åldrar gå genom parken på mer eller mindre upptrampade stigar, Södra Byängsparken verkar därför fungera som en grön passage till olika målpunkter i närheten.

Att delar av parken har fungerat som en avstjälningsplats, att den har vuxit igen och att det inte finns anlagda gång eller cykelvägar inom parken resulterar i att Södra Byängsparken är otillgänglig för många. Det vilda uttrycket, stängda verksamheter kvällstid och avsaknad av belysning gör att platsen också kan upplevas som otrygg vissa tider på dygnet.

Södra Byängsparkens alla utmaningar kan även vara dess styrkor: De topografiska skillnaderna ger möjlighet till utblickar och siktlinjer, den befintliga vegetationen med både öppna ytor och täta skogsdungar skapar en intressant variation och de bostadsområden som byggs och eventuellt kommer byggas kring parken gör att dess läge som en potentiell grön oas i Täby förstärks.

Södra Byängsparken idag

Gestaltningsnycklar

Här presenteras de gestaltningsnycklar och som tagits fram för Södra Byängsparken utifrån samma princip som för Plattorget (figur 11, s. 50) Varje gestaltningsnyckel är kopplad till en eller flera miljökvaliteter.

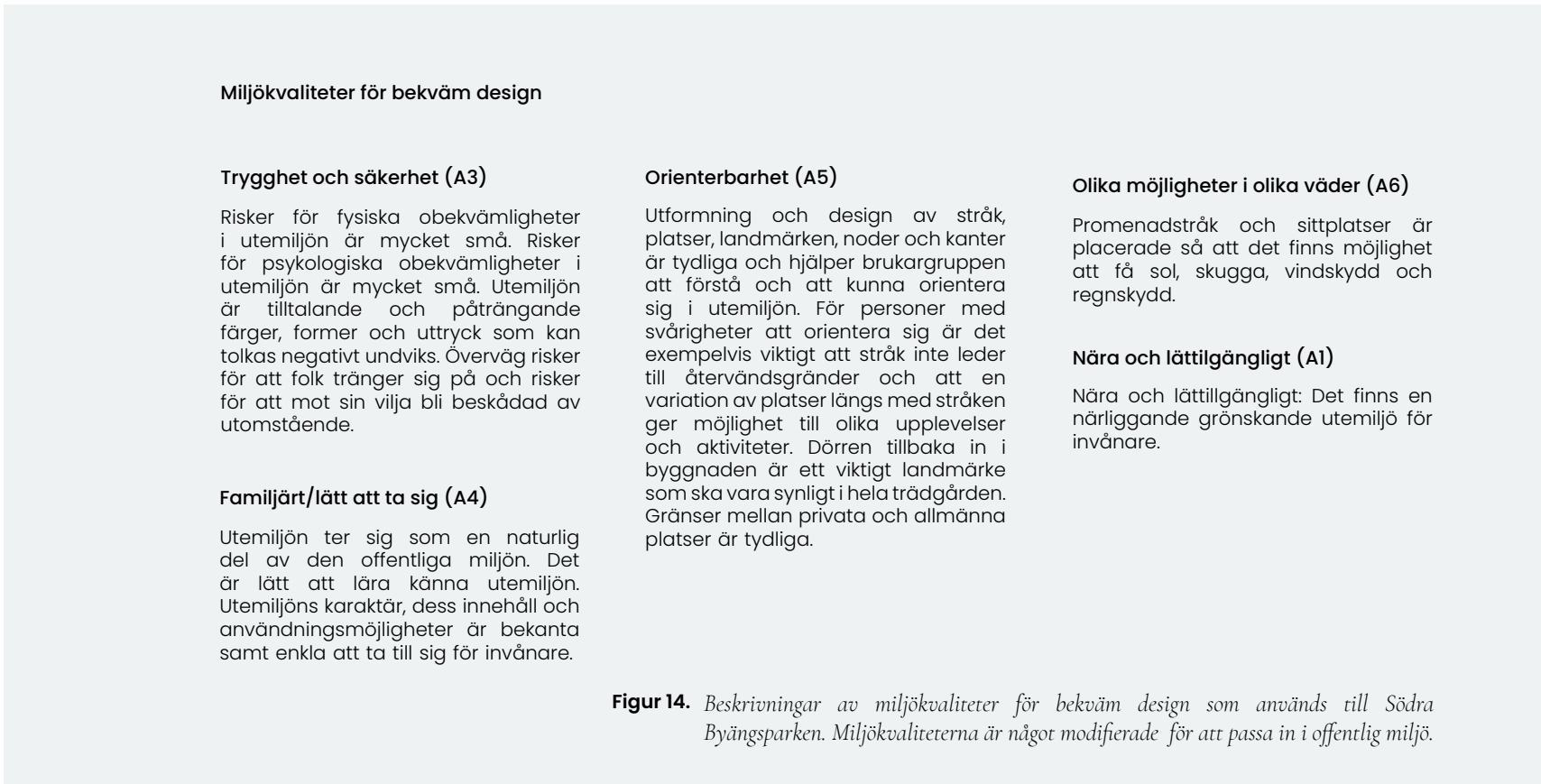
För Södra Byängsparken har gestaltningnycklarna utformats för att ta tillvara parkens befintliga naturlika karaktär men också för att göra parken mer tillgänglig. Parkens storlek och egenskaper gjorde att vi kunde koppla gestaltningnycklarna till miljökvaliteter för stimulerande design utmed hela utmaningsgradienten.

Bekväm design genom att:

- *Utforma ett nytt grönt cykel och gångstråk (A1, A5)*
- *Lägga till ny belysning (A3, A5)*
- *Skapa flera mindre gångvägar inom parken (A1, A5, A3)*
- *Ta hänsyn till och öka tillgängligheten så att miljön blir fysiskt och psykiskt användbar (A3)*
- *Förse parkens olika områden med möjliga smitvägar (A3)*
- *Gestalta platser och stråk i sol och skugga, samt områden där det går att söka skydd för vind och regn (A6)*

Stimulerande design genom att:

- *Lägga till element som erbjuder fysisk utmaning för olika åldersgrupper (B3)*
- *Skapa sittplatser och mötesplatser där människor kan betrakta och ta del av mänsklig aktivitet (B1, B2)*
- *Gestalta med ett varierat växtsortiment som förändras i uttryck under året (B8, B10)*
- *Arbeta med taktila element och sinnliga upplevelser (B9)*
- *Utveckla befintlig skogsdunge med fornminne (B5)*
- *Förstärka siktlinjen söderut genom parken och skapa större och mindre rum med varierande utblick (B6)*
- *Utveckla den naturliga vegetationen till skogs- och hedkaraktär (B12, B7)*
- *Förse parken med rum där möjlighet finns att få vara ifred (B13, B11)*

Södra Byängsparken blir Silverparken

Minnet av Södra Byängsparken med sin vilda, fria och orörda natur fortsätter leva kvar i den nya Silverparken, om än i nya former och nyanser. Tongivande för förslaget är förädling och utveckling av de kvaliteter som finns på platsen idag. Med hjälp av dessa har både stråk för fotgängare och cyklister, platser för blomsterprakt och rum för vila och aktivitet tillskapats. Siktlinjer och utblickar har sparats och framhävts, i Silverparken kan du betrakta motionerande människor omringad av susande asp, för att nästa dag stå mitt i parken under bar himmel och blicka ut över dagvattendammen och folk som trampar förbi.

En välkomnande känsla skapas genom Silverparkens ljusa färgspektrum av vegetation med grundnyanser i silver, gult och grönt. Skira träd såsom flickbladig lönn och silverpären, buskar som liten rönnspirea och gräs såsom silverhavre och blååtåtel är exempelarter som bidrar till att skapa övergripande skimmer och samklang. För att balansera upp det lätta och ge en fond och tyngd åt parken kompletteras den även med vintergröna och tätare arter såsom ormskinnstall och koreagran. I Silverparken är vegetationen en betydande del av upplevelsen, och växterna är med och formar och ramar in parkens olika rum.

Silverparkens delar

“The very public nature of landscape means that they are used by and must therefor be designed for a very wide range of people and activities [...] Robust landscapes are accommodating, flexible and inclusive. They ‘stand up to’ and ‘support’ different interpretations and use. A frequent aim of design is to achieve robustness by creatively accommodating and reconciling different uses.” - (Dee 2001, s. 16)

Den här typen av robusthet som Catherine Dee nämner syftar till platser som är flexibla, formbara och tillgängliga för olika människor. I Silverparken uppnås det genom en variation av rum och att innehåller i dessa kan uppmuntra till

att sitta eller strosa i lugn och ro, samtidigt som aktiviteter kopplade till rörelse och möten också får plats. Dessa typer av omväxlingar kan uppfylla och inkludera invånares skiftande behov. Barn som vuxna, den ledsna som den glada, den aktiva som den mer stillsamma, alla kan rymmas och få plats i Silverparkens följande delar:

Heden

Det öppna landskapet ligger centralt i parken och omringas av varierande grönska. Här täcker gräs och ängsblommor marken och karakteristiska hagtornsträd ramar in och förstärker platsens siktlinjer.

Fornskogen

Med sina klippållar och skogsvegetation med olika skikt uppmuntrar denna plats både till ett barns lek och en vuxens tid för reflektion och rekreation.

Hedens utegym

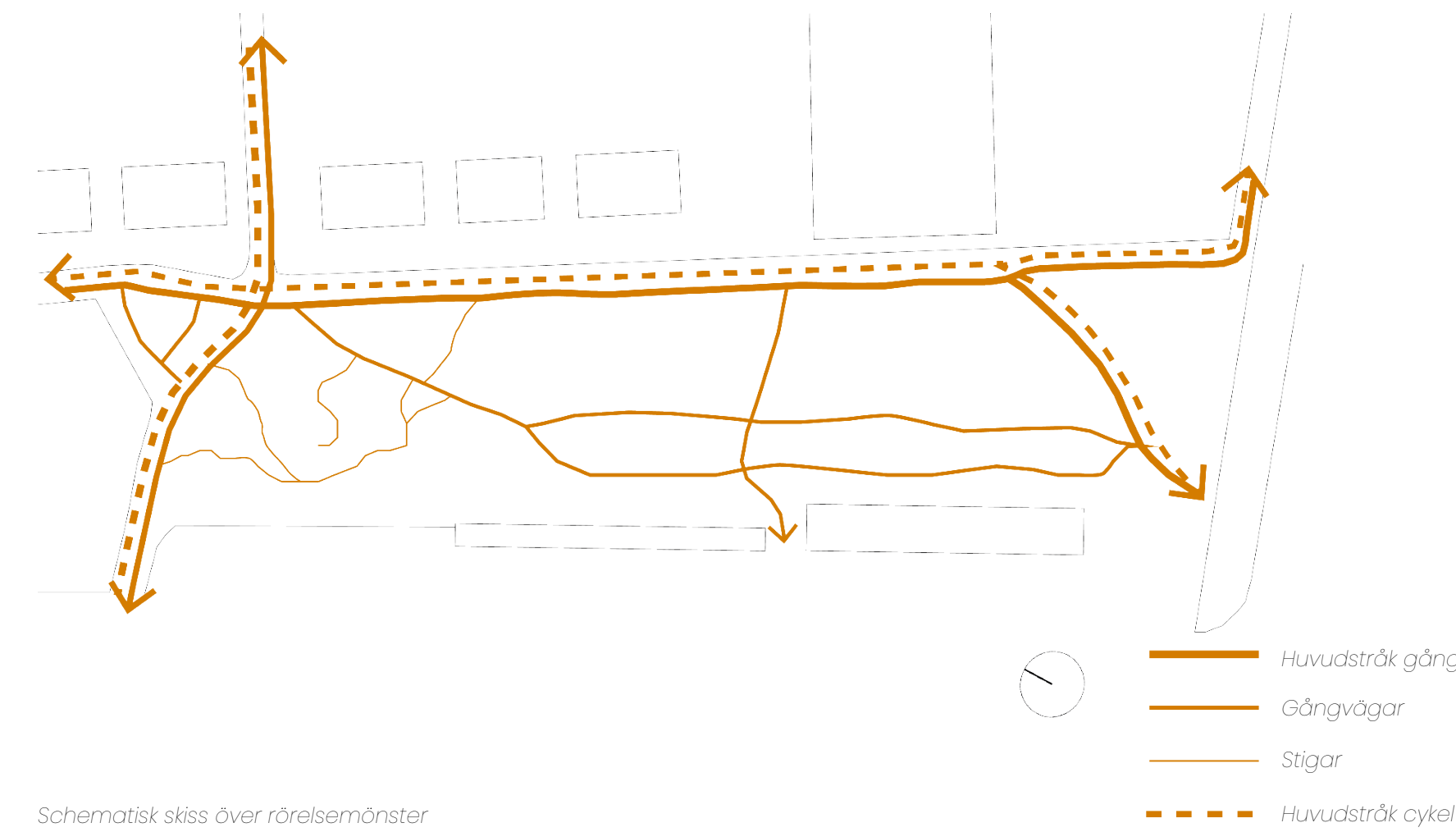
I anslutning till både skogen och heden och finns ett utegym med plats för framför allt fysisk aktivitet men också för paus och vila. Här har topografin modellerats om för att bli tillgänglig och samtidigt bibehålla känslan att vara lite på en höjd. I planteringarna finns ljusälskande växter och ett karaktäristiskt silverpärönträd.

Silverstråket

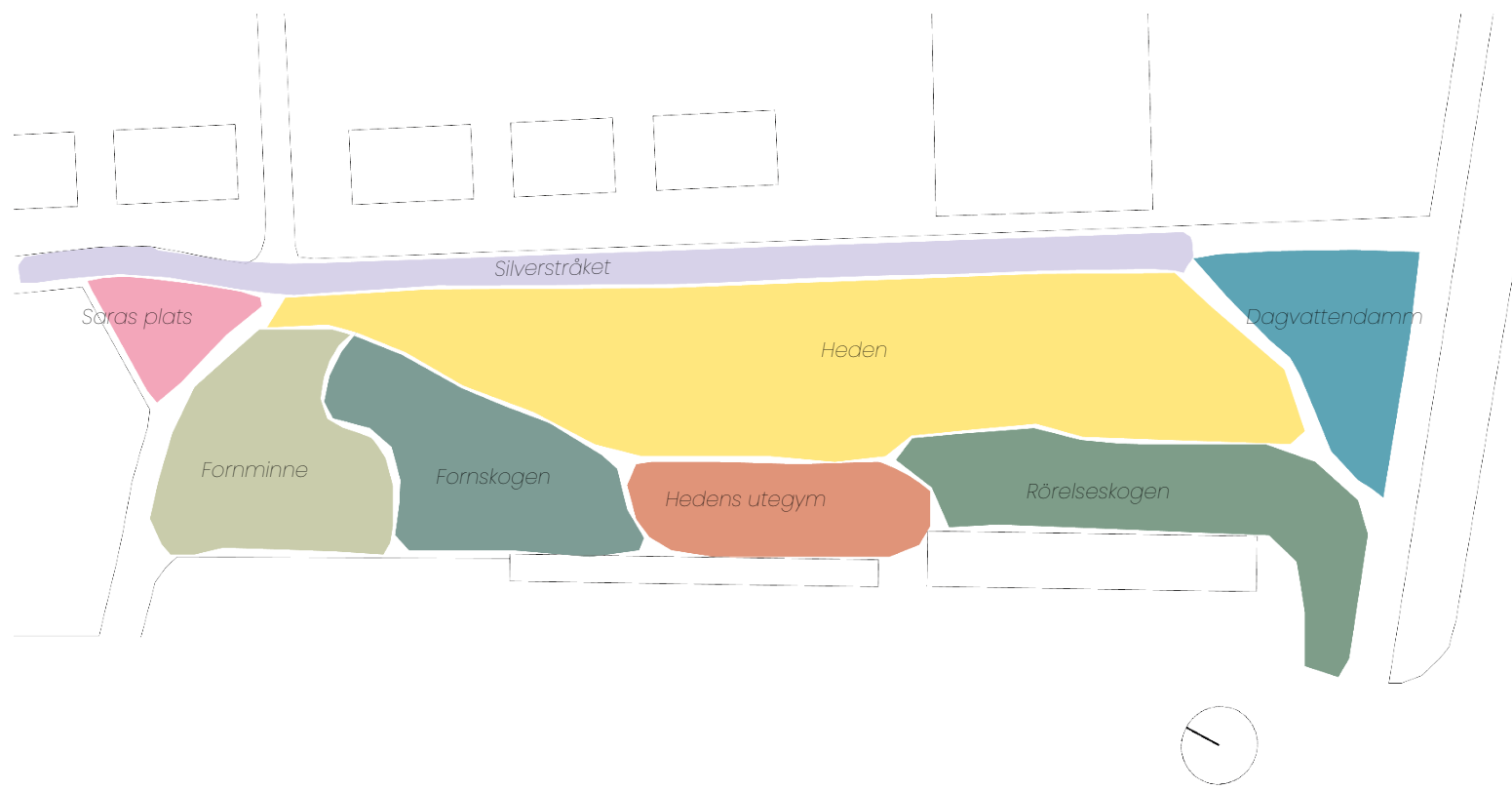
På andra sidan fornskogen och heden löper silverstråket, en ny grön passage som fungerar som en länk mellan Hälsostråket och dess omgivningar. Här återkommer de ljusälskande växterna och det går att ta sig fram lunkande längs perennerna, eller i snabbare fart på cykel.

Saras plats

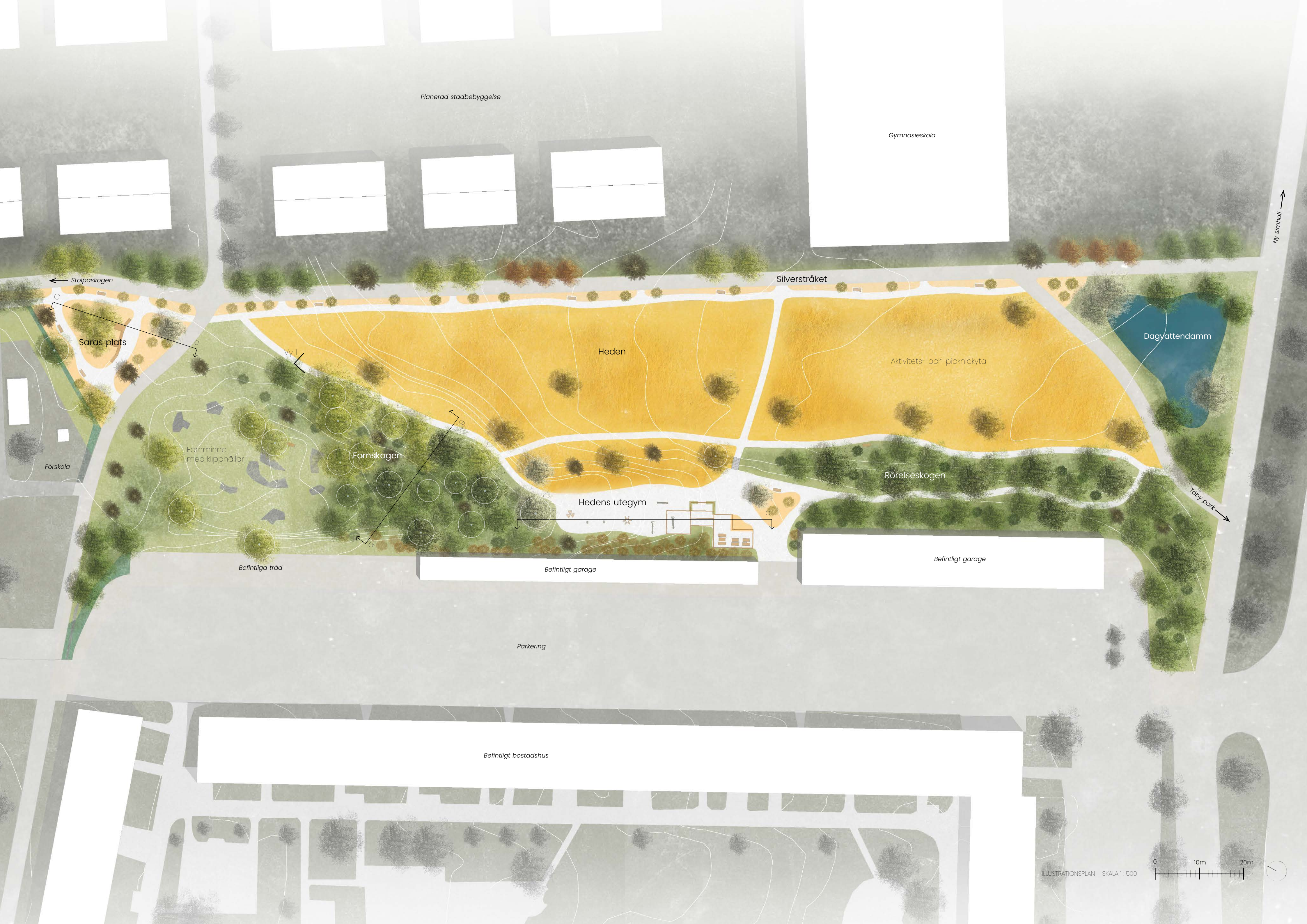
I norra delen av Silverparken, bredvid silverstråket kan man i Saras plats snicksnacka med sin vän, återhämta sig eller promenera invid blomsterprakt. Strategiskt placerad vid en korsning blir det även ett perfekt ställe för att sitta och titta på folk som passerar.

Schematisk skiss över rörelsemönster

Schematisk skiss över den rumsliga indelningen

Planerad stadbebyggelse

Gymnasieskola

Ny simhall

Silverstråket

Stolpaskogen

Saras plats

Heden

Dagvattendamm

Aktivitets- och picknickyta

Förskola

Fornminne
med klippållar

Fornskogen

Rörelseskogen

Hedens utegym

Täby park

Befintliga träd

Befintligt garage

Befintligt garage

Parkering

Befintligt bostadshus

ILLUSTRATIONSPLAN SKALA 1: 500

Heden

Det stora öppna rummet med en siktlinje genom parken från norr till söder planteras med vackra grässorter och ängsblommor. De tidigare invasiva rosorna tas bort till förmån för det knotiga och lite vilda hagtornsträdet, som valts för att passa in i känslan av de orörda och fria. Hagtorn är också ett träd som är viktigt för djurlivet då den har nektarrika blommor, bär med mycket näring och fungerar som skydd åt t.ex. fåglar eftersom den har taggiga grenar (Stångby, uå). I mitten av heden finns en klippt gräsyta där det ges rum åt aktiviteter såsom bollspel, gruppträning eller picknick. Förutom Hagtorn används silverbuske

som ett inslag av högre vegetation vid vissa platser, för att skärma av eller accentuera en förändring i landskapet.

I hedens södra del finns en dagvattendamm, med växter anpassade för att klara av fukt såsom silverpil. Hit rinner vatten från parkens olika delar och kan förhoppningsvis bidra till både avrinning och hem för amfibier som grodor och salamandrar. I Silverparkens södra del finns också ett område kallat rörelseskogen, där kan man på sin löprunda springa i skydd av trädkronor, och kanske avsluta med styrketräning i hedens utegym.

Träd

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Crataegus monogyna</i>	trubbhagtorn	4 – 7	
<i>Eleagnus communata</i>	silverbuske	2 – 5	
<i>Salix alba</i> var. <i>sericea</i>	silverpil	12 – 15	tål fukt

Exempelarter ängsväxter

Vetenskapligt namn	Svenskt namn
<i>Achillea millefolium</i>	rölleka
<i>Anthemis tinctoria</i>	färgkulla
<i>Centaurea jacea</i>	rödklint
<i>Hieracium umbellatum</i>	flockfibbla
<i>Leucanthemum vulgare</i>	prästrage
<i>Ranunculus acris</i>	smörblomma
<i>Rumex acetosa</i>	ängssyra
<i>Rumex acetosella</i>	bergssyra
<i>Solidago virgaurea</i>	gullris
<i>Agrostis capillaris</i>	rödven
<i>Cynosurus cristatus</i>	kamåxing
<i>Festuca ovina</i>	fårsvingel
<i>Festuca pratensis</i>	ängssvingel
<i>Festuca rubra</i>	rödsvingel

Vy i Utöliet över heden sett från gångvägen längs med farnskogen.

Hedens utegym

Placerat som i en glänta på en höjd mellan de två tätare delarna fornskogen och rörelseskogen finns hedens utegym. Här finns möjlighet att träna med hjälp av utrustning, enbart med kroppsvikt, eller bara sitta i skuggan av en pergola och titta på de blommande torktåliga växterna i perennplanteringarna. Platsen är modellerad så att det går att ta sig dit genom promenadslingor samt via en trappa i anslutning till heden. På de olika nivåerna finns flera träningsredskap, det går

även att lekfullt hänga i lianer eller träna under tak vid regn. Som fond mot garaget används kopparhäggmispel som med sin blomning i vitt på våren och lysande orange färg på hösten ger vackra årstidsuttryck. Under kopparhäggmispeln och upp mot fornskogen växer skuggtåliga växter såsom vit skogsaster, skuggröna och plymspirea.

Perenner skugga

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Aruncus dioicus</i> 'Kneiffii'	plymspirea	100	vit	juni - juli
<i>Aster divaricatus</i>	vit skogsaster	50	vit	sept - okt
<i>Brunnera macrophylla</i> 'Jack Frost'	kaukasisk förgätmigej	40	blå	maj - juni
<i>Epimedium rubrum</i>	röd sockblomma	20	röd	maj - juni
<i>Luzula nivea</i>	silverfryle	20/40	vit	juni - juli
<i>Pachysandra terminalis</i>	skuggröna	15/20		

Klättrväxter

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Fallopia baldschuanica</i> 'Auberti'	silverregn	6 - 8	vita blommor juli - sept
<i>Hydrangea anomala</i> ssp. <i>petiolaris</i>	klätthortensia	4 - 7	vita blommor juni - juli

Perenner sol

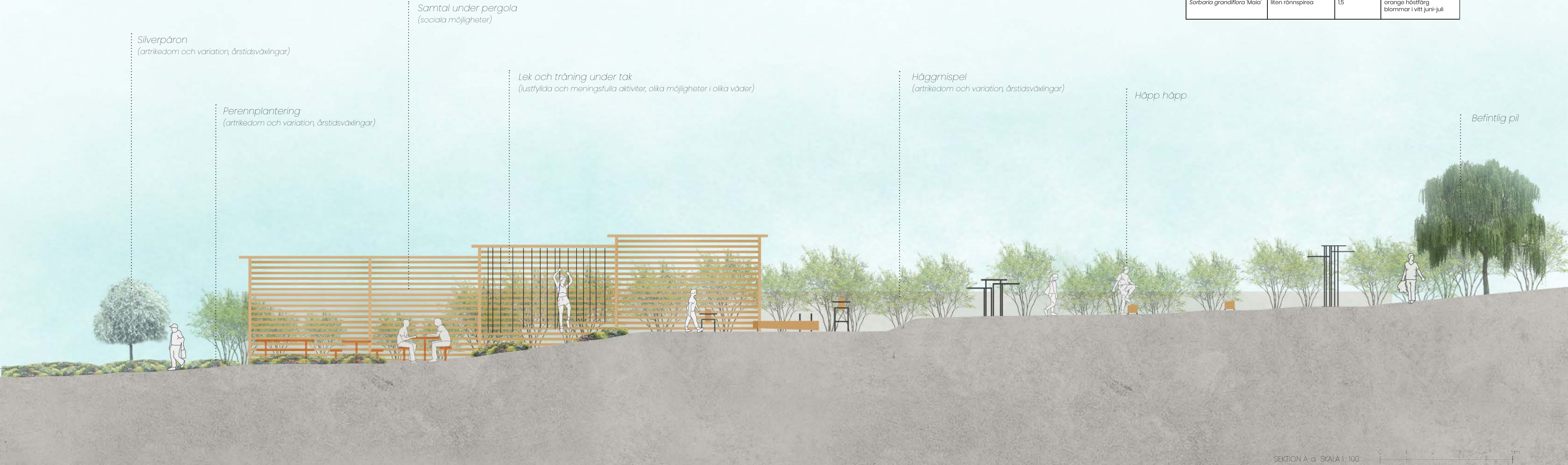
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Achillea filipendulina</i> 'Parkers variety'	praktrollika	120	gul	juni - aug
<i>Artemisia absinthium</i>	ökta malört	70	gul	
<i>Calamintha nepeta</i>	stenkyndel	25	ljusviolett	maj - okt
<i>Festuca glauca</i> 'Elijah Blue'	blåsvingel	30/50	blågrått gräs	juni - juli
<i>Molinia caerulea</i> 'Dauerstrahl'	blåttåtel	30/80	brun	aug - sept
<i>Nepeta x faassenii</i> 'Snowflake'	kantnepeta	15	vit	juni - okt
<i>Perovskia</i> 'Blue Spire'	perovskia	100	blåviolett	aug - sept
<i>Salvia nemorosa</i> 'Amethyst'	stärpsalvia	60	llarosa	juni - aug
<i>Sesleria nitida</i>	glansaxvaxing	40/60	grägrön	april - maj

Träd

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Malus toringo</i> var. <i>sargentii</i>	bukettapel	1,5 - 3	blommor i vitt på våren Höstfärg
<i>Pinus strobus</i> 'Radiata'	liten weymouthtall	1,5	vintergrön
<i>Pyrus salicifolia</i> 'Pendula'	silverpäron	4 - 5	silvergrönt bladverk
<i>Salix</i>	pil		befintlig

Buskar

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Amelanchier spicata</i>	häggmispel	3 - 5	vitt blomning på våren höstfärg
<i>Sorbaria grandiflora</i> 'Maia'	liten rönnspirea	1,5	orange höstfärg blommor i vitt juni-juli

Fornskogen

Vid fornminnet av den gamla gården, på höjden som idag består av klipphöllar kantade av bland annat harklöver och kärleksört ligger fornskogen. Här har målet varit att skapa en ljus lövskog med silverelement. Sly rensas bort, vissa stora aspar och björkar har lämnats kvar och med hjälp av tillägg av arter såsom flikbladig lönn, ek och pagodkornell framträder nu en flerskiktad skog med varierat artinnehåll.

Bland buskar och träd kan barn (och vuxna) utmana sin motorik genom att balansera på träspänger som utgår från de topografiska skillnader som redan existerar på platsen. Här finns även plats för ro och stillhet, där sittplatser placeras med skydd i ryggen av vegetation samtidigt som vegetationen är så pass gles att det finns en överblick av vad som försiggår runt omkring. Förutom den promenadväg som

slingrar sig längs med fornskogen löper mindre uppklippta stigar över kullen och mellan höllarna. I övrigt lämnas höllarna på kullen orörda vilket ger möjlighet att här känna koppling till det gårdsliv som en gång fanns här.

“Forest paths provide distinctive walking experiences. Dark and gloomy in cloudy weather or animated and dappled in sunlight, forest path are dynamic. Ground becomes soft, mossy and damp. These paths are strangely silent. As they are walked, tree trunks orbit, slide and migrate from view, grouping behind each other like figures in a crowd. Timelessness is somehow conveyed in the extent of repeated trunks [...] Forest paths form systems and networks associated with nodal glades.” - (Dee 2001, s. 101)

Trädskikt

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Acer saccharinum</i> 'laciniatum Wieri'	flikbladig lönn	20 - 25	
<i>Betula</i>	björk	15 - 20	befintlig
<i>Larix kaempferi</i>	japansk lärk	15 - 20	
<i>Populus tremula</i>	asp	18	befintlig
<i>Quercus robur</i>	skogsek	20 - 25	

Buskskikt

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Amelanchier spicata</i>	höggmispel	3 - 5	vit blomning på våren höstfärg
<i>Lonicera xylosteum</i> 'Compacta'	skogstry	0,75	ljusgula blommor i maj
<i>Pinus strobus</i> 'Radiata'	liten weymouthtall	1,5	vintergrön
<i>Viburnum furcatum</i>	japanskt gaffelalvon	2 - 3	vit blomning maj

Fältskikt

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Brunnera macrophylla</i> 'Jack Frost'	kaukasisk förgätmigej	40	blå	maj - juni
<i>Dryopteris filix - mas</i>	träjon	80		
<i>Helleborus niger</i> 'Praecox'	vit julros	30	vit	dec - jan
<i>Luzula nivea</i>	silvertryle	20/40	vit	juni - juli
<i>Pachysandra terminalis</i>	skugggröna	15/20		
<i>Scilla siberica</i>	rysk blåstjärna	10	blå	april

En rofylld plats med känsla av rymd

Här kan stora som små balansera mellan stock och sten

Den flerskiktade fornskogen
(artrikedom och variation, vildhet och natur, sinnlig njutning av natur, symbolism/speglng)

Flikbladig lönn

Japansk lärk

Skogsek

Japanskt gaffelolvon

Promenadslinga
(orienterbarhet, trygghet och säkerhet)

Heden
(öppet och utsikt)

Silverfryle

Liten weymouthtall

Saras plats

Saras plats är tillägnad och inspirerad av den nyligen bortgångne författaren Sara Danius, som delvis är uppvuxen i Täby. Sara Danius sa vad hon tyckte och tänkte, hon blev en feministisk ikon och hade ett starkt modeintresse där hennes personlighet lyste igenom även i klädvalen. Växtvalen i planteringarna är utformade med Saras uppseendeväckande nobelklänningar i åtanke, där färgtemat går i orange, rosa, rött, grönt och vitt med inslag av mörkare toner vilket anspelar på den svärta som även flera av klänningarna innehöll.

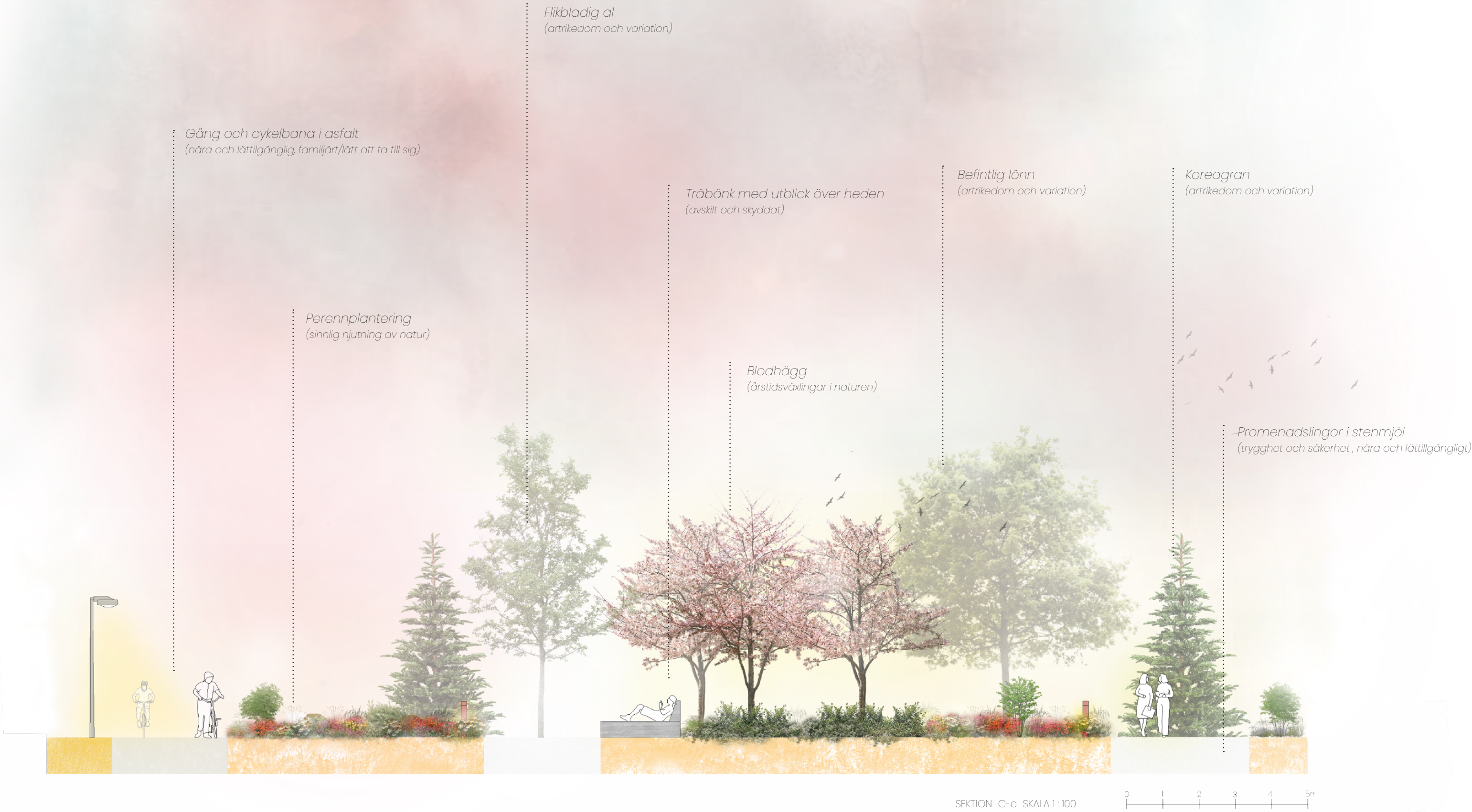
“Det anstår mig icke att göra mig mindre än vad jag är” - (Södergran 1918, s. 3)

Saras plats ligger i Silveparkens norra del med blomsterprakt och området har en mer

hortikulturell karaktär än övriga parken. Platsen ligger i en korsningspunkt och blir därför en nod där siktlinjen ner över heden mot Täby Park bevaras och förstärks med låga perenner, buskar och träd. En längre platsbyggd träbänk har placerats i soligt läge (i vilken även befintliga elskåp finns), där det i två av delarna går att krypa upp och sitta bland blommorna. Det finns också möjlighet att sitta lite bakom, i skuggan, för den som vill och har ett behov av att komma undan lite och filosofera eller skvallra med en vän.

Växtkompostion

Som metod för växtkompostion har inspiration tagits från boken *Planting in a Post-Wild World*. Växterna har delats upp i design layers och functional layers: design layer innehåller 10-15 % växter som håller uppe den visuella strukturen (träd, buskar, högre och storbladiga perenner och prydnadsgräs) samt 25-40 % perenner och prydnadsgräs som genom färg och struktur blir dominanta olika säsonger. Functional layer innehåller 50 % marktäckare som kan sprida sig även i skugga och ca 5-10 % perenner, brenner och annueller som är kortlivade men kan fylla upp hål under etableringen av parken (Rainer & West 2015, s. 172).

Träd strukturlager

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Färg
<i>Abies koreana</i> fk Ultuna E	koreagran	5-7	grön
<i>Acer</i>	lönnp, befintlig		grön
<i>Alnus incana</i> 'Laciniata'	flikbladig al	8-12	grön
<i>Pyrus salicifolia</i> 'Pendula'	silverpåron	4- 5	silvergrön
<i>Prunus padus</i> 'Colorata'	blodhagg	5-7	mörkröd

Buskar strukturlager

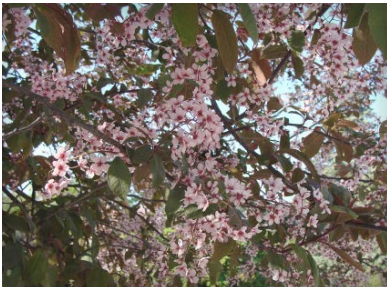
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Färg	Anmärkning
<i>Viburnum x bodnantense</i> 'Charles Lamont'	hybridkejsaralvon	2- 3	grön	blommar i rosa på bar kvist i feb- april
<i>Cotinus coggygria</i> 'Young lady'	perukbuske	1,5	grön	gula höstfärger
<i>Sorbaria grandiflora</i> 'Maia'	liten rönnspirea	1,5	grön	orange höstfärg blommar i vitt juni-juli

Perenner strukturlager

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Achnatherum calamagrostis</i>	silvergräs	70/80	grön brunröd höstfärg	juni- sept
<i>Carex grayi</i>	spikklubbstarr	25	grön	maj- okt
<i>Deschampsia cespitosa</i> 'Branzeschleier'	tuvtåtel	40/80	mörkgrön gul höstfärg	juni- aug
<i>Eupatorium maculatum</i> 'Purple Bush'	fläcklockel	140	purpurröd	aug- sept
<i>Miscanthus malepartus</i>	glansmiskantus	120/200	grön gul och röd höstfärg silvriga plymer	sept-okt
<i>Perovskia</i> 'Blue Spire'	perovskia	100	blåviolett	aug- sept
<i>Sesleria nitida</i>	glansåxväxling	40/60	grågrön	april - maj

Lökar och binner

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Allium christophii</i>	stäpplök	50	ljusviolett	juni
<i>Allium</i> 'Mount Everest'	jättelök	100	vit	juni- juli
<i>Chionodoxa forbesii</i> 'Rosea'	vårstjärna	10/15	rosa	mars- april
<i>Daucus carota</i> 'Dara'	blomstermarot	90	vit/violett/rosa	juni- aug
<i>Dianthus barbatus</i> 'Kaleidoscope mixed'	borstnejlika	40	violett/rosa/vit	juni- aug
<i>Dianthus barbatus</i> 'Nigrescens'	borstnejlika	40	mörk vinröd/violett	juni- aug
<i>Puschkinia scilloides</i>	porslinshyacint	15/20	blåvit	april- maj
<i>Scilla lucilae</i>	stor vårstjärna	15	blå	mars- >april
<i>Tulipa gesneriana</i> 'Black Hero'	clubbel tulpan	60	mörk vinröd/violett	maj
<i>Tulipa</i> 'Green Star'	liljebloommande tulpan	50	vit	maj

Figur 16. Foto: Wikimedia Commons
Prunus padus 'Colorata'

Figur 17. Foto: Wikimedia Commons
Sorbaria grandiflora 'Maia'

Figur 18. Foto: Wikimedia Commons
Carex grayi

Figur 19. Foto: Wikimedia Commons
Miscanthus malepartus

Figur 20. Foto: Wikimedia Commons
Dianthus barbatus

Perenner säsongslager

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Achillea millefolium</i> 'Red velvet'	röllika	70	sammetsröd	juni- sept
<i>Achillea</i> 'Coronation Gold'	gyllenröllika	80	gul grått bladverk	juni- aug
<i>Anaphalis triplinervis</i>	ulletehell	40	vit silvergrått bladverk	jul- aug
<i>Aster divaricatus</i>	vit skogsaster	50	vit	sept- okt
<i>Aster</i> 'Little Carlow'	hjärtaster	80	blåviolett	aug- okt
<i>Anemone hephehensis</i> 'Praecox'	höstanemon	80	rosa	aug- sept
<i>Anemone hybrida</i> 'Honarine Jobert'	höstanemon	80	vit	aug- sept
<i>Artemisia ludoviciana</i> 'Silver Queen'	vitmalört	70	blomning syns ej silvrigt filikigt bladverk	
<i>Astrantia</i> 'Moulin Rouge'	stjärnflocka	50	mörkröd	juni- sept
<i>Calamintha nepeta</i>	stenkyndel	25	ljusviolett	maj- okt
<i>Echinacea</i> 'Green Jewel'	solhatt	100	limegrön	juli- aug
<i>Echinacea purpurea</i> 'Alba'	vit solhatt	100	vit	juli- sept
<i>Echinacea purpurea</i> 'Magnus'	röd solhatt	100	rödviolett	juli- sept
<i>Echinops bannaticus</i> 'Taplow Blue'	blå bolltistel	100	ljust blåviolett	aug- sept
<i>Eryngium planum</i>	rysk martorn	80	ljusviolett	juli- aug
<i>Helenium autumnale</i> 'Rubinzweg'	trädgårdssolbrud	80	rött	juli- sept
<i>Hyssopus officinalis</i> 'Albus'	isop	40	vit	juli- aug
<i>Knautia macedonica</i>	grekisk vådd	70	mörkröd	juli- sept
<i>Limonium platyphyllum</i>	silverrisp	50	lavendelblå	juli- aug
<i>Salvia nemarosa</i> 'Amethyst'	stäppsalvia	60	lilarosa	juni- aug
<i>Solidago canadensis</i> 'Baby gold'	kanadensiskt gullris	60	gul	juli- okt

Perenner marktäckare

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Artemisia schmidtiana</i> 'Nana'	krypmalört	20	silvergrått bladverk	
<i>Epimedium rubrum</i>	röd sockblomma	20	röd	maj- juni
<i>Galium odoratum</i>	myskmadra	15	vit	maj- juni
<i>Geranium cinereum</i> 'Ballerina'	jordnäva	10/15	lilarosa	juni- sept
<i>Geranium macrorrhizum</i>	flocknäva	30	rödviolett	juni- juli

Figur 21. Foto: Wikimedia Commons
Anaphalis triplinervis

Figur 22. Foto: Wikimedia Commons
Echinacea purpurea 'Alba'

Figur 23. Foto: Wikimedia Commons
Helenium autumnale 'Rubinzweg'

Figur 24. Foto: Wikimedia Commons
Solidago canadensis 'Baby gold'

Figur 25. Foto: Wikimedia Commons
Artemisia schmidtiana 'Nana'

Silverstråket

Det nya gång och cykelstråket som löper längs Silverparkens östra sida utgör en koppling till den nya stadsdelen Täby Park som är under uppbyggnad. Stråket gör det möjligt för framtida Täbybor att röra sig genom bilfria och gröna miljöer upp till Stolpaskogen och vidare ut i resterande Hälsostråket. Längs med cykelbanan finns det sekvenser av träd som är valda dels för att överensstämma med vegetationstyperna i Silverparken, dels för att med olika kvaliteter skapa en variation och rytm. Gångbanan i Silverstråket är separerad från cykelbanan med torktåliga perennplanteringar i stråkets södra del och en rad av befintliga lönnar i stråkets norra del.

I *Träd i urbana landskap* beskriver författarna att det vid en lägre hastighet, såsom cykel och gång, ges en möjlighet att kunna arbeta mer med individuella kvaliteter, doft, ljud, färg och form: “Att jobba med ljus och beskuggning bidrar till både rytm och rumslighet i omgivningen” (Sjöman & Slagstedt 2015, s. 462). De beskriver att det dock behövs en tydlighet i gröna stråk så att

de inte upplevs alltför splittrade, och tipsar om att exempelvis använda trädarter med likartad gren och kronarkitektur, säsongskvaliteter eller liknande för att skapa gemensamma formspråk (Sjöman & Slagstedt 2015, s. 468). Om vikten av sammanhållenhets i vegetationens uttryck skriver även Dee: “Depending on the context, landscape architecture will seek to balance unity and diversity within a place or emphasise either characteristic which may be lacking in surrounding landscapes. [...] The need for people to make sense of the order of places requires a certain degree of unity of form, elements and details” (Dee 2001, s. 18).

För att skapa ett enhetligt intryck med tydlig riktning har träd i liknande storlek, ofta med sirliga och ljusgenomsläppliga kronor, valts ut. Den flikbladiga alen är gracil och luftig, ullungrönnen likaså och bidrar även med knallröd höstfärg, ormskinnstallen är vintergrön och asklönnen som kan bli oregelbunden i sitt växtsätt passar in i den övrigt lite vildare Silverparken.

Träd

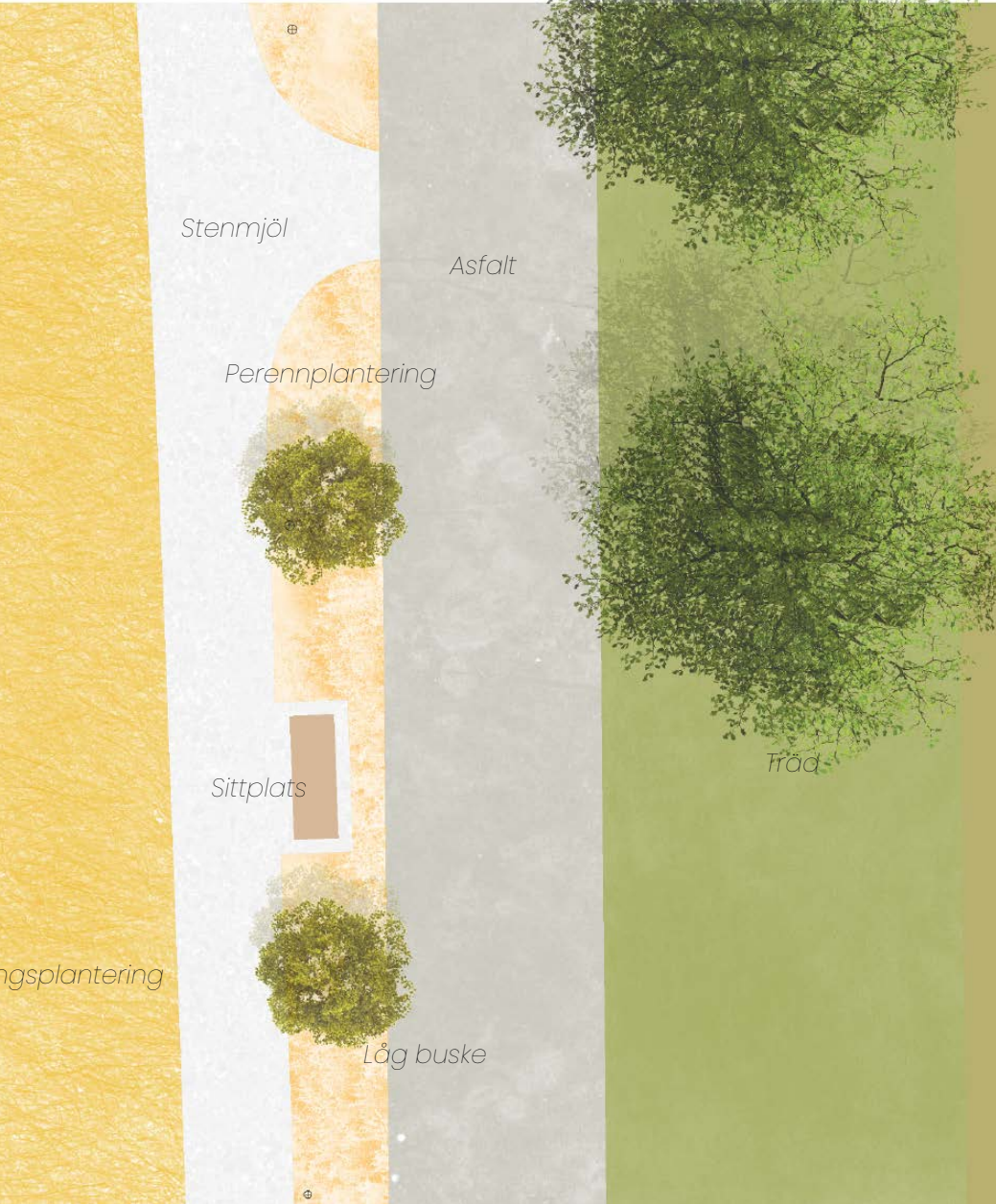
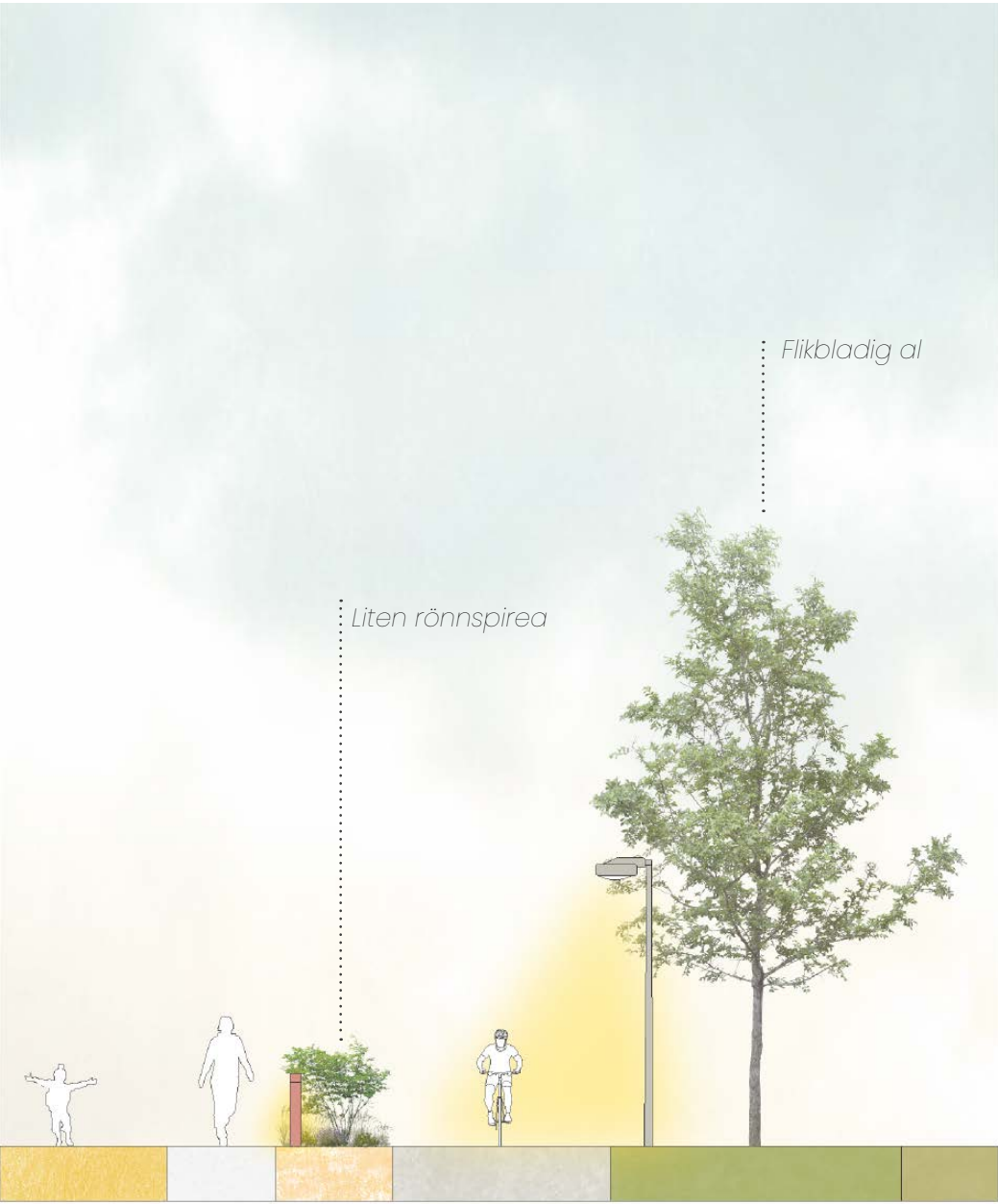
Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Anmärkning
<i>Acer negundo</i> FK Alnarp E	asklönn	9 – 12	gul höstfärg
<i>Alnus incana</i> 'laciniata'	flikbladig al	8 – 12	dekorativa blad
<i>Pinus heldreichii</i>	ormskinnstall	15	vintergrön
<i>Sorbus uileungensis</i> 'Dodong'	ullungrönn	9 – 12	röd höstfärg

Buskar

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd meter	Färg
<i>Forsythia x intermedia</i> 'Minigold'	hybridforsythia	1	grön
<i>Salix purpurea</i> 'Nana'	litet rödvide	1 – 1,5	silvergrått bladverk
<i>Sorbaria grandiflora</i> 'Maia'	liten rönnspirea	1,5	grön

Perenner

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd cm	Färg	Blomning
<i>Achillea filipendulina</i> 'Parkers variety'	praktrellika	120	gul	juni – aug
<i>Artemisia ludoviciana</i> 'Silver Queen'	vitmalört	70	blomning syns ej silvrigt flikigt bladverk	
<i>Aster</i> 'Little Carlow'	hjärtaster	80	blåviolett	aug – okt
<i>Calamintha nepeta</i>	stenkyndel	25	ljusviolett	maj – okt
<i>Calamintha racemosa</i> 'Ungheim'	bergnepeta	30	blåviolett	maj – juni
<i>Eryngium planum</i>	rysk martorn	80	ljusviolett	juli – aug
<i>Geranium sanguineum</i> 'Album'	blodnäva	20	vit	juli – aug
<i>Helictotrichon sempervirens</i>	silverhavre	40/80	vintergrön	juli
<i>Hyssopus officinalis</i> 'Albus'	isop	40	vit	juli – aug
<i>Molinia caerulea</i> 'Dauerstrahl'	blåtåtel	30/80	brun	aug – sept
<i>Perovskia</i> 'Blue Spire'	perovskia	100	blåviolett	aug – sept
<i>Salvia sylvestris</i> 'Blauhügel'	skogssalvia	40	ljus blåviolett	juni – sept
<i>Sesleria nitida</i>	glanssävöxing	40/60	grågrön	april – maj
<i>Verbascum chaixii</i> 'Album'	franskt kungsijus	100	vit	juli – aug

Princip över Silverstråket

SKALA 1 : 100 0 1 2 3 4 5m

Kapitel 4 – Avslut

I den sista delen av examensarbetet utvärderas och diskuteras gestaltningsförslagen och våra tillvägagångssätt. Inledningsvis funderar vi kring *gestaltningsnycklarnas användbarhet i förslagen*, följt av en reflektion kring *gestaltningsförslagen* i sin helhet. För att koppla till examensarbetets frågeställning och syfte för vi även ett resonemang kring våra valda *metoder*, med utdrag ur våra *loggböcker*. Kapitlet avslutas med förslag på hur examensarbetet skulle kunna utvecklas i *vidare studier*, samt en *slutsats* kring hur det i sin helhet kan bidra till landskapsarkitekturen.

Gestaltningsnycklarnas användbarhet i förslagen

Genom att ta fram ett antal gestaltningsnycklar och koppla dessa till QET - verktygets 19 miljökvaliteter var tanken att skapa en tydligare guide som vi kunde använda i vår gestaltungsprocess. För att återkoppla till frågeställningen “*Hur kan två platser inom Hälsostråket gestaltas med hjälp av QET-verktygets miljökvaliteter?*” för vi här en diskussion över vilka miljökvaliteter som ingått i nycklarna och hur de påverkat gestaltungsförslagen.

Gestaltningsnycklar kopplade till bekväm design

Till gestaltningsnycklarna kopplades fyra, av totalt sex, miljökvaliteter för bekväm design till både Plattorget och Silverparken. Den första nyckeln för båda platserna var *Lägga till ny belysning* och syftade till att öka *Trygghet och säkerhet* (A3) samt öka *Orienterbarheten* (A5). Under arbetet tog vi fram skisser på ljussättning men då vi senare valde att fokusera på andra detaljer i förslaget redovisas dessa idéer inte i den mån vi hade ambition till från början. I gestaltungsförslagen finns dock många andra inslag som bidrar till att göra Plattorget och Silverparken mer trygga och säkra. I det här fallet kan vi alltså se att formuleringen av gestaltningsnyckeln som en väldigt specifik åtgärd gjorde att vi kunde misslyckas med att inkludera gestaltningsnyckeln och ändå uppnå de miljökvaliteter som den var kopplad till. Det i sin tur är ett exempel på den svåra avvägningen som måste göras i framtagningen av ett program - eller som vi kallar det här - gestaltningsnycklar. Formuleras de för specifikt riskerar de att styra att designprocessen för mycket medan en generell formulering kan göra det svårt att bedöma om punkten uppnåts. Hur en miljökvalitet som till exempel *Trygghet och säkerhet* uppnås är ju beroende på hur en plats ser ut och vilka designelement som används.

Andra gestaltningsnycklar formulerades mer öppet men fortfarande så pass konkret att de gav en tydlig riktning för vårt vidare arbete. Att *Förtydliga cykelstråket i torgets sydöstra del*, *Gestalta mötet med intilliggande miljöer omsorgsfullt* samt *Förstärka platsens identitet som grön entré till Hälsostråket* är exempel på gestaltningsnycklar som fungerade väl för att ge guidning i utformningen av Plattorget. För Silverparken var det gestaltningsnycklarna *Utforma ett nytt grönt cykel och gångstråk* och *Skapa flera mindre gångvägar inom parken* som gav tydligast guidning. Något som är viktigt att poängtera är att vårt skiss- och analysarbete låg till grund för många av de beslut och ställningstaganden som ligger bakom

formuleringarna av nämnda gestaltningsnycklar. Gestaltungsprocessen påbörjades alltså innan nycklarna var framtagna.

En gestaltningsnyckel som inte var helt lätt att följa var *Skapa platser som erbjuder sol, skugga och skydd för regn* för att uppnå miljökvaliteten *Olika möjligheter i olika väder* (A6). Det kan låta som en enkel uppgift men ser vi till Plattorget täcks det under stora delar av dagen av skuggan från den 17 våningar höga Storstugan, vilket begränsar tillgången på sol oavsett hur torget utformas. Bänkar och sittplatser fick vi då placera så att de ska ge möjlighet att nyttja de soltimmar som ges. Skydd från vind och regn erbjuds i form av en pergola i Silverparken och på Plattorget erbjuder träden visst skydd. Svårigheten med den här nyckeln var dock att bedöma när vi hade gjort nog? Borde vi ha lagt till ett regn och vindskydd även på Plattorget för att uppfylla miljökvaliteten? Trots att vi ansåg att det inte alls skulle passa in i formspråket eller var nödvändigt för torgets funktion?

Att i Silverparken *Tahänsyn till och öka tillgängligheten så att miljön blir fysiskt och psykiskt användbar* var också en punkt som vi diskuterade under arbetets gång. Vi ritade in gångvägarna så att de löper längs med topografin för att inte skapa otillgängliga lutningar. På vissa ställen är dock den naturliga lutningen så brant att total tillgänglighet inte vore möjligt utan att att göra väldigt stora ingrepp.

Till gestaltningsnycklarna relaterade till bekväm design hade vi för Plattorget inte med miljökvaliteten *Nära och lättillgängligt* (A1) och till Silverparken hade vi inte med *Familjärt/Lätt att ta sig till* (A4). Att vi valde att inte koppla dessa till gestaltningsnycklarna berodde bland annat på att beskrivningarna av miljökvaliteterna gjorde oss osäkra på om de var relevanta för platserna. För kvaliteten *Nära och lättillgänglig* (A1) står det till

exempel att det ska finnas en “*närliggande grönskande utemiljö (exempelvis trädgård) för brukargruppen*” vilket fick oss att tveka på om den här miljökvaliteten alls gick att uppfylla och ändå skapa ett torg utifrån våra andra övergripande designidéer. När vi i efterhand går tillbaka kan vi dock se att gestaltungsförslagen ändå har bidragit till att göra platserna mer *Nära och lättillgängliga* (A1) och *Familjära/Lätta att ta sig till* (A4). Silverparkens nya gångvägar gör att det enklare att ta sig runt i parken och flera olika typer

av miljöer gör att många olika grupper kan känna sig välkomna.

Plattorget blir också mer tillgängligt bland annat genom att buskaget mot Storstugan tas bort och ersätts av plattläggning, vilket gör det möjligt att passera fritt in och ut från torget.

Miljökvaliteten *Omgärkning* (A2) ansåg vi generellt vara svår att applicera i offentlig miljö vilket var anledningen till att den ej kopplades till någon av gestaltningsnycklarna.

Gestaltningsnycklar kopplade till stimulerande design

Gestaltungsnycklarna kopplade till stimulerande design fungerade generellt bra för att ge guidning och input i gestaltungsarbetet och de var ofta formulerade på ett sätt som gjorde dem lätta att uppfylla.

I vissa fall kan man dock ifrågasätta om vissa av gestaltningsnycklarna varit tillräckliga för att skapa de miljökvaliteter som de var kopplade till. Är det till exempel tillräckligt att *Bevara de formklippa lindarna för att uppnå miljökvaliteten Kultur och koppling till gångna tider* (B4) på Plattorget? Vi lägger också till element som en regnbädd och oregelbundet plattmönster vilket kanske snarare skapar moderna associationer. Å andra sidan återanvänder vi plattor från den ursprungliga utformningen vilket kan ses som ett tydligt sätt att knyta an till platsens historia.

En annan fråga är om det är nog att i Silverparken *Utveckla befintlig skogsdunge med forminne*

En insikt

Slutligen har en viktigt insikt angående gestaltningsnycklarnas användbarhet varit att själva arbetet med att formulera dem utifrån egna analyser och skissarbete var det som gjorde dem betydelsefulla. Exakt hur och i vilken mån de uppnåts blir sedan alltid en fråga om bedömning.

Reflektion kring gestaltningsförslagen

Ovanstående stycke för en diskussion kring hur det gick att gestalta med QET-verktygets miljökvaliteter men gestaltningsförslaget innefattar även andra lösningar och utformningar som inte är direkt kopplade till hälsofrämjande miljöer. Nedan följer därför ett resonemang kring Silverparken och Plattorgets utformning i sin helhet och vad som påverkade våra beslut.

Plattoraget och Silverparken är platser av olika storlek och karaktär vilket medfört gestaltning av skiftande detaljeringsgrad och med bärande idéer kopplade till respektive område. Varje plats är unik och har sina egna förutsättningar, vilket i hög grad påverkade våra beslut av gestaltning i förslagen. Vi bär också alltid med oss våra egna erfarenheter vilket medför subjektiva val i den kreativa designprocessen.

Genom att vi delvis utförde examensarbetet på Täby kommun tillkom information om platserna löpande, vilket resulterade i att en del beslut gällande gestaltningen fick revideras allt eftersom. Förslagen blev därmed mer realistiskt genomförbara men att rita om redan tagna beslut tog tid och påverkade tidplanen vilket bland annat ledde till att vi bortprioriterade utförligare belysningsförslag.

Plattoraget

Under arbetet med gestaltningsförslaget diskuterade vi huruvida Plattoraget egentligen kunde betraktas som ett torg utifrån de egenskaper som vanligtvis förknippas med ett torg (en öppen yta omringad av byggnader med butiker och liknande i bottenplan). Vi kom fram till att platsen till stor del bör som en passage och en entréplats, och att den som sådan också är väldigt viktig länk.

För stärka platsens identitet som grön entré till Hälsostråket valde vi att arbeta med växter och material som går igen i omgivningen och med tydliga stråk ut mot resten av Hälsostråket. En utmaning med att skapa en plats med mycket vegetation var att den inte ska upplevas otrygg, såsom torget uppfattas idag. I torgets nordvästra del är det idag få människor som rör sig eftersom det inte finns någon viktig målpunkt i den här riktningen. I den nya gestaltningen ville vi förhindra att det här blev en plats som kändes alltför avsidet och skum. Genom att ha ett krontak men fri sikt under är tanken att Plattoraget ska upplevas grönt men också tryggt. Under träden är det fritt att röra sig åt vilket håll man vill och man kan ha bra uppsyn. När de knuthamlade trädkronorna vuxit sig stora skulle man dock kunna uppleva ytan under träden som mörk och därmed otrygg. Belysning behöver därför ses över och integreras i förslaget, så att platsen fortfarande upplevs som inbjudande och säker.

I gestaltningen av Plattoraget har kopplingen till intilliggande miljöer varit mycket viktig. Vi valde tidigt att förtydliga och förstärka kopplingen framför allt ut mot parkerna och barrträdplanteringen. Träden och regnbädden placerades därför så att de förstärker den långsgående riktningen utmed torgets södra del. Möjliga skulle detta kunna bidra till att resten av torget upplevs som en sidoplats och att tempot längs den södra delen blir så högt att uppmärksamheten på korsande trafik blir sämre. Genom att använda betongplattor som markmaterial och låta dessa

fortsätta runt barrträdplanteringen signaleras dock ett långsammare tempo. En bred öppning in mot mitten av torget gör också att platsen får en sammanhållen utformning. Att markbeläggningen fortsätter runt barrträdplanteringen knyter även formspråksmässigt ihop Plattoraget med de intilliggande platserna. De knuthamlade lindarna blir också ett viktigt formelement som suddar ut gränsen mellan de olika platserna. Regnbäddens form och placering skärmar visserligen av torgets yta i mitten men tanken är också att den ska bidrar till att torget som helhet kommer kännas mer integrerad med sin omgivning. De träd- och perennarter som vi valts till regnbädden skiljer sig däremot från de som återfinns i intilliggande platser. Det gör att kopplingen blir mindre tydlig men bidrar istället till att ge torget en egen identitet och skapa variation.

De elskåp som finns på torget idag täcks i förslaget in med träpanel och omvandlas till små stugor med bänkar och integrerad belysning. Från början såg vi elskåpen endast som ett problem men nu utgör de ett lekfullt element i förslaget.

I Täbys fördjupade översiktsplan har en sträcka precis invid Plattoraget markerats som stadsstråk vilket byter att det i framtiden kan komma att gå busstrafik längs torgets nordöstra del. I förslaget har vi inte gjort någon speciell anpassning för att integrera en sådan bussgata i gestaltningen dels för att dessa planer ej är fastlagda och dels för att det i så fall ligger mycket långt fram i tiden. Vi ansåg också att även i framtiden kommer det vara viktigt för fotgängare och cyklister att röra sig över torget i långsgående riktning och att utformningen av torget därför skulle göra det tydligt att bussar får korsa torget på fotgängarnas villkor. Det skulle dock kunna ses som en brist i förslaget och som något att gå vidare med i framtiden.

Silverparken

Silverparkens huvuddelar i förslaget är *Heden*, *Fornskogen*, *Silverstråket*, *Saras plats* samt *Hedens utegym*. Vår ambition var att utgå från platsens befintliga karaktär och kvaliteter men modifiera, förstärka samt öka tillgängligheten inom området.

Heden kom tidigt som idé när vi skissade och gjorde platsbesök, det öppna och luftiga rummet i mitten såg vi som en tillgång och präglade parkens rumsliga utformning. Rosorna som växer där håller på att ta över, vilket medför att stora delar av marken behöver schaktas och omplanteras i vårt förslag. Det är en kostnad som på sikt besparar skötselåtgärder då Heden enbart behöver slås två gånger per år. En nackdel med att skapa äng kan vara att den exempelvis uppfattas som illa skött/ovärdat, och att det tar ett par år att få den att etablera sig ordentligt. Att ha en plats som kan förändras, genom att klippta gångar och fritor ger å andra sidan en flexibilitet att anpassa rummet för olika aktiviteter och behov.

När vi påbörjat gestaltningen av Silverparken tillkom det information från kommunen om en planerad dagvattendamm i hedens södra del. Vi tog delvis hänsyn till detta, men fördjupade oss inte i dess utformning och innehåll eftersom det inte var vår huvudsakliga uppgift att arbeta med rening och hantering av dagvatten. Rörelseskogen blev ett tillägg när det framkom att det befintliga garaget är placerat på parkmark och arrenderas av en bostadsrättsförening, vars avtal snart går ut. Liksom för dagvattendammen gick vi inte djupare in i gestaltning av skogen och dessa delar ska därför ses som ett övergripande förslag på markanvändning.

Fornskogen som redan hade ett trädbestånd av asp och björk fick nya arter i de olika skikten. Att göra området mer spännande med vegetation, stigar och möjlighet för både lek och vila skissade vi på tidigt. Vi fick ett underlag från kommunen där vegetationen inte var inmätt, varför vi bestämde oss för att inte gå ner detaljeringsgrad, mer exakt placering av sittplatser och träspänger behöver därför undersökas. Från början hade vi idéer kring att utveckla fornminnet med klipphällarna, men beslutade att sänär som på uppklippta grässtigar, lämna platsen som den är. Balansen mellan att bevara och utveckla är inte alltid glasklar, och här fick vi vrida och vända på våra argument och landade i att platsens kvalitéer var så pass starka att vi ville spara dem, som en del av det fria och vilda uttrycket.

Silverstråkets koppling till kommande Täby Park och den nya simhallen i söder, samt Hälsostråket

och Stolpaskogen i norr, blev tidigt ett argument för att utforma ett grönt stråk genom parken. Då silverstråket ansluter till heden ville vi skapa en mjuk övergång med möjlighet att färdas i olika hastighet, därför delades stråket upp i två separata cykel och gångbanor. Växtvalen i perennplanteringarna som skiljer dem åt är valda med tanke på ståndort, samtidigt som de i sitt uttryck stämmer överens med övriga parken. Under träden har vi inte hänvisat till några exemplenväxter, då den planerade stadsbebyggelsen inte är utformad. Vi menar att utformningen kommer påverkar val av växter i undervegetationen, exempelvis framhävning av entréer eller häckar för avskärmning. Silverstråket fick delas upp i söder för att stärka kopplingarna åt både öst och väst, vilket vi till en början ansåg problematiskt då det störde det starka riktningen förbi parken. Efter skissarbete såg vi dock att den tillkomna cykelbanan gav upplevelsevärden då den drogs förbi dagvattendammen, dessutom fick rörelseskogen en påtagligt bättre förbindelse med omgivningen.

Saras plats med sin färgprakt och sittplatser gav oss möjligheten att arbeta med en nod där växtmaterialet blev en del av den bärande idén. Korsningen av gång och cykelbanan intill är en detalj i förslaget som behöver ses över, då vi inte har gått in närmare på mått för denna typ av trafiklösningar. Eventuellt är korsningen för snäv och behöver förstärkas/vidgas för att skapa säkerhet och trygghet för cyklister och fotgängare. I Saras plats gjorde vi om elskåp till träbänkar, vilka med fördel kan få integrerad belysning, något vi tänkt illustrera men fick prioritera bort då andra delar ansågs viktigare att slutföra. Platsens idé skulle också kunna styrkas och förankras ytterligare med exempelvis en konstintervention tillägnad Sara Danius.

Hedens utegym var en utmaning att utforma eftersom platsen idag består av en avstjälpningsplats med sly och stora topografiska skillnader. För att skapa tillgänglighet fick vi modellera om marken och testade bland annat att lägga till en ramp men vi landade i slutligen i att anpassa gångvägarna så gott det gick. Den kombinerade pergolan/träningsytan under tak skapar en mötesplats som vi menar passar in då det redan finns en byggd struktur intill. Att skapa en plats för både lugn och ro samtidigt som den rymmer fartfylld aktivitet gör den mångsidig, men risk finns också att brukare känner sig hindrade av varandras närvaro. I förhoppning att skilja dem åt ytterligare lade till vi till perennplanteringar som dels skärmar av, dels ger blickfång.

Metoddiskussion

Vi använde fler olika metoder för att nå vårt mål att presentera två gestaltningsförslag som inkluderar hälsofrämjande och platsspecifika lösningar. Dessa metoder var: QET-verktyget, planförutsättningar, experimentella skisser/workshops, observationer och skissarbete, förankring i litteratur samt loggbok och veckobrev. Vi har jobbat i många olika skalor och processen har varit krokig där metoderna som använts har växt fram under examensarbetets gång. Kommande stycken behandlar betydelsen av kreativa tillvägagångssätt, samt hur metoderna har fungerat att använda i olika skalor.

De kreativa metodernas relevans

I rapporten *Landscape design based on research - A methodological guide to design-oriented projects for students and teachers in landscape architecture* behandlar författarna hur forskning kan användas i projekt och vad dess fördelar och utmaningar är för oss som landskapsarkitekter:

“Research-based knowledge has an important role to play within landscape architecture and can be used to strengthen and improve design work. It is important to find and develop ways to integrate research with design in order to improve landscape architecture practice, but at the same time to keep a freedom within the profession of landscape architecture, where other knowledge than the research-based, such as experience and intuition,

are continuously needed“ - (Jansson & Vicenzotti & Diedrich 2019, s. 28)

För att behålla friheten som författarna till rapporten pratar om, var det viktigt för oss att ha kreativa experimentella metoder vid sidan av de forskningsbaserade. Dessa var både mer konkreta såsom att skissa i modell, och mer abstrakta såsom att måla efter en konstnär på plats. Sammantaget var de en del i upptäcka och få kännedom om Hälsostråket som helhet och de valda platserna, och tillsammans med QET-verktyget skapa ett varierat angreppssätt för att ta oss an uppgiften. Även om det är svårt att säga exakt vad vissa metoder bidrog med i själva förslaget var de betydelsefulla på så vis att de gav oss möjlighet att testa oss fram, med bibehållen glöd och upptäckarlust.

Att gå från det stora till det lilla

Det har varit utmanande att arbeta i både större och mindre skala, då vi först analyserade hela Hälsostråket för att sedan fokusera på Plattorget och Södra Byängsparken. Vi fick genom detta en inblick i arbetet på hur Hälsostråket analyserats och inventeras som helhet, vilket gav en förståelse för hur det går att använda QET-verktyget för planering av grönområden i kommunen på en mer övergripande nivå. Hade vi däremot fått platserna givna till oss av kommunen när examensarbetet startade hade vi tidigare kunnat påbörja gestaltningsarbetet och exempelvis grävt djupare i miljökvaliteterna, arbetat mer i detalj eller integrerat brukarundersökning som metod.

Genom att studera planförutsättningar för området runt Hälsostråket uppträckte vi skäl att välja bort/ välja vissa områden att gå vidare med att gestalta. *Fördjupning av översiktsplan för Täby stadskärna 2050* är kopplade till en vision om Tåbys framväxt, och kan därför komma att ändras och modifieras vilket på sikt skulle kunna påverka våra förslags relevans. Att analysera planförutsättningar tillhörde arbetet

i den större skalan, då vi gjorde det parallellt med analyser av QET-verktyget för hela Hälsostråket. Vissa delar av dessa analyser hade vi inte behövt göra om vi haft förutbestämda platser att gestalta, även om vi troligtvist undersökt hur de valda platserna kan påverkas i framtiden kopplat till politiska mål och visioner, då dessa kan ha inflytande gällande gestaltningen.

När vi började arbeta i den lilla skalan, med de faktiska platserna och deras gestaltningsförslag gav litteraturen visst stöd och inspiration. Att förankra beslut genom böcker, publikationer och hemsidor tillkom senare i processen, och har inte varit vår primära arbetsmetod men har varit till hjälp i beskrivning av förslagen och dess utformning. Från början hade vi en idé om att litteraturstudier skulle få ta större del av examensarbetet, men skissarbete/ analyser samt formulering av QET-verktygets miljökvaliteter tog mycket tid, vilket resulterade i att denna metod fick mindre utrymme.

Ur loggboken

Isa

I början var det väldigt många olika begrepp att förstå: *QET*, *Utmaningsgradienten*, *de fyra stegen* (*EDB*) och *de fyra zonerna*. Att arbeta med ett ofärdigt material var tidskrävande, då det tog energi att begripa hur de på Täby kommun systematiskt analyserat Hälsostråket. Vi visste inte heller när vi skulle få riktlinjer och åtgärdsförslag för området. Ganska tidigt kunde vi dock av kartorna utläsa vilka områden som hade störst brister, både gällande stimulerande och bekväm design. Värderingen av Hälsostråket var dock olika för bekväm och stimulerande design, vilket var en av faktorerna att det tog tid att förstå hur vi skulle tolka och bearbeta underlagen. För oss har det också varit viktigt att tidigt ha platsbesök och workshops parallellt, för att förstå stråkets karaktärer och potential.

Vi valde områden med få styrkor gällande bekväm, men också stimulerande design. Detta gav oss möjligheter att med hjälp av flera miljökvaliter stärka platserna på både längre och kortare sikt. Viktigt att poängtera är dock att hade vi istället valt områden och platser som redan haft höga värden hade relativt små ingrepp kunnat leda till ännu mer hälsofrämjande miljöer snabbt. Vi valde bort detta dels på grund av risk att fastna i små fragmentariska designlösningar, men också för att vi tagit ett större helhetsgrepp och tittat på kommande stadsbyggnadsprojekt som spelat roll i valet av områden att gestalta.

En fördel med ofärdigt material var friheten i att bearbeta och tolka materialet själva. Vi kunde komma med synpunkter till kommunen, exempelvis

vilka formuleringar/innehåll i miljökvaliteérna som var enkla att översätta till kommunal kontext och vilka som var kluriga och väldigt vårdinriktade.

“det har känts lite som att välja områden att gestalta skulle kunna bli ett examensarbete i sig” - tanke som för innan vi väl valt platserna

För att få en bättre överblick över de valda platsernas koppling till QET-verktygets miljökvaliteter sammanställde vi egna program (senare gestaltningsnycklar) över våra valda platser. Detta skedde efter att vi sammanställt bekväm/stimulerande design och dess svagheter och styrkor för respektive platser. Vi upptäckte då kvaliteter som vi kände oss osäkra på, exempelvis omgärdning, öppet och utsikt, rymd, och förde diskussion med forskaren och landskapsarkitekten på kommunen kring detta. Det var bra att göra det hela mer konkret, att punkta upp brister och potential: vad är det vi vill vi göra och varför?

Hade vi fått ett färdigt program för Hälsostråket vid examensarbetets start, hade vi kanske inte dragit de slutsatser vi gjort, men det är svårt att säga. Det blev lite som att vi agerade beställare själva, i ett nära samarbete med det faktiska beställarna. Utmaningar var bland annat att inte tappa helhetsbilden och förstå vilka QET-kvaliteter vi vill uppnå på varje område, och om dessa kunde vara ett led i de bärande idéerna för gestaltningen.

Förståelse

Det var mycket att ta in i början: EBD och de fyra stegen i QET, de fyra zonerna, de 19 miljökvaliteterna, bekväm design, stimulerande design...universal design. Verkttyget grundar sig på många olika teorier och det kan kännas svårt att förstå kopplingen. Det presenteras både som en triangel, en utmaningsgradient och fyra zoner, samt av två olika grupper av miljökvaliteter. Namnen på dessa känns ofta inte helt givna. Begreppet bekväm design associerade jag till debatten om exkluderande design (bänkar som lutar utåt så att uteliggare inte ska kunna sova på dom osv). Och på sätt och vis stämmer det ju - bekväm design handlar om att en plats ska kunna gå att använda - om att miljön ska tillgodose det mest basala. Men det blir ju inte bekvämt bara för att något funkar, “basala miljökvaliteter” - hade känts som ett bättre namn. Namnet Stimulerande design tycker jag fungerar något bättre. Kanske är det något med att överhuvudtaget använda sig av ordet design som övergripande benämning på miljökvaliteterna som skaver. Design tänker jag är något som något som har en funktion och som formats av människan, medan många av kvaliteterna handlar om att det ska kännas så orört som möjligt. Eller så är det just det som är en styrka i verkttyget. Att man erkänner vissa typer av miljöer och kvaliteter som just design och att man kan använda sig av dessa kriterier medvetet.

Problem

Att QET-verktyget är baserat på brukare i vårdmiljö gjorde det svårt för oss att omtolka när det ska gälla “alla”/ “det allmänna”. Modellen med zoner skulle till exempel kunna tas bort eller möjligen anpassas.

I det översiktliga analysmaterialet i programmet användes zonerna för att se i vilken utsträckning de fanns representerade i invånarnas närmiljö. Vi fick berättat för oss att zon 4 (offentlig miljö) skulle kunna kompensera för zon 3 (trädgård) i den områden där det råder brist på zon 3. Är detta belagt enligt forskning, funkar det så? Och (hur) skiljer sig behovet åt hos personer som har trädgård jämfört med de som inte har det. Blir vissa miljökvalliteter viktigare än andra?

En utmaning för oss har varit att förstå innebörden av en miljökvalitet - och att kunna ha kvar den

förståelsen i huvudet. Vissa har varit mer svåra än andra, *Omgärdning* till exempel - vad är det? Och är det något positivt eller negativt? Vi tolkade omgärdning till rumslighet. Plattorget ansåg vi ha en relativt tydligt rumslighet, om än inte med ett särskilt kvalitativt innehåll, men den har klassats som att den har en brist på omgärdning. Vi fick förklarat av kommunen att omgärdning hade markerats som svag på Plattorget på grund av den oklara uppdelningen mellan trafikslag (bilar/cyklist)er) och att det kanske snarare handlade om en brist på känslan av att vara trygg. Ett annat exempel är miljökvaliteterna *Öppet och utsikt, Känsla av rymd* som skapade förvirring och diskussion. De som arbetade med Hälsostråket hade markerat att Libbyängen eller Byängsparken hade brist på kvaliteten öppet och utsikt vilket alltså skulle betyda att det *efterfrågas* mer öppenhet och utsikt tänkte vi. Libbyängen är en enda stor öppen yta i princip, vilket gjorde oss fundersamma. Vad som menades var dock inte att platsen har en brist på öppenhet som sådan utan att det finns brist på *kvalitativ/stimulerande utsikt/blickfång*.

Val av plats

Vårt val av platser grundade sig på vilka ställen som vi bland annat kände ett spontant intresse för och som vi med kunskap om befintlig kontext och framtida stadsplaner ansåg ha mycket potential. Vi använde kartorna med de inventerade mijökvaliteterna för att stämma av våra tankar och för att stärka våra beslut. Vi såg vilka områden som markerats med mycket brister och såg det som ett skäl att utveckla dessa platser. Platser med få miljökvaliteter kunde utläsas som platser med stor potential att blir bättre och därför intressanta för vidare utveckling.

Hur kan miljökvaliteterna hjälpa oss när vi valt plats? Vi gjorde egna program (senare gestaltningsnycklar) med funktioner/miljökvaliteter vi ville addera eller utveckla på platserna. I vissa fall skapade det intressanta inslag - som årstidskopplingar på Plattorget. Det gjorde även att vi kom ihåg - och kunde sätt ord på - saker som vi kanske tänkt på men inte punktat upp. Vi fick helt enkelt välja men också välja bort miljökvaliteter.

Vidare studier

I det här examensarbetet har vi undersökt hur QET-verktygets miljökvaliteter kan användas inom landskapsarkitektur, kopplat till en park och ett torg i offentlig miljö. Som nämnt har vi inte använt oss av någon brukarundersökning, vilket skulle vara värdefullt vid en vidareutveckling av förslagen. Täby kommuns invånare skulle kunna involveras i flera skeden av designprocessen, dels en dialog i början men även efter att gestaltningsförslaget utförts. Att utforma och testa format för medborgardialog kopplat till QET-verktyget är därför en möjlig ingång till ny forskning av ämnet.

Under designprocessen har vi även funderat en del kring hur en möjlig mätning av resultatet skulle utformas. Hur säkerställs det att hälsan faktiskt förbättras hos invånare i Täby? Fungerar de hälsofrämjande gestaltade miljöerna så bra som vi hoppas? Till skillnad från en vårdmiljö där

brukare är givna, är det en utmaning att i den offentliga miljöerna se vilka behov som behöver prioriteras var och för vem. Att följa upp hur/om hälsan förbättras för invånare, där QET-verktyget använts i de offentliga miljöerna, skulle kunna vara nästa steg för att se om och hur metoden fungerar.

I det här arbetet har vi i stor utsträckning arbetat gemensamt för att ta fram förslagen. Något som hade varit intressant vore att se hur resultatet blivit om vi gestaltat samma område men individuellt, vilka kvaliteter hade prioriterats då? Och hur hade de blivit utformade? En sådan jämförelse skulle kunna leda till fler perspektiv av hur miljökvaliteterna kan användas.

Slutsats – platser hälsa process

Vägen till gestaltningsförslagen Plattorget och Silverparken gav oss tidigt insikten att QET-verktygets miljökvaliteter kan användas som delmetod, men att andra tillvägagångssätt också behövs. Att använda 19 miljökvaliteter upplevde vi delvis som svårt, då det var många att hålla reda på. För att göra det enklare att använda verkttyget i offentlig kontext, tror vi att ytterligare modifieringar behöver göras, så att miljökvaliteterna blir enklare att tolka och differentiera. En fördel med miljökvaliteterna var att de inte gav några självklara svar på utförkning, vilket gav utrymme för den egna kreativiteten. Miljökvaliteterna menar vi alltså behöver bibehålla sina relativt öppna beskrivningar, men bli förtydligade för att öka användarvänligheten.

I en tid av ökad psykisk och fysisk ohälsa, parallellt med urbanisering och förtätning, tror vi att QET-

verktyget kan fungera som stöd i planerings och gestaltningsprocesser för landskapsarkitekter. Att hänvisa till QET-verktyget kan också fungera som argument för att få beslutsfattare att prioritera och utveckla offentliga gröna miljöer.

Våra två gestaltningsförslag har platsspecifika lösningar, och tillämpning av QET-verktygets miljökvaliteter är framtagna i en designprocess med flera möjliga slutresultat. Vårt examensarbete kan ändå ses som inspiration till hur landskapsarkitekter kan använda QET-verktyget i gestaltning av platser i offentlig kontext, för att främja människors hälsa.

Referenser

Tryckta källor

Bengtsson, Anna. (2015). *From experiences of the outdoors to the design of healthcare environments*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Bengtsson, A., Other, N., Åshage, A., Lavesson, L. & Grahn, P. (2018). *Evidensbaserad design av utemiljö i vårdsammanhang*. Sveriges lantbruksuniversitet Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. Rapport 2018:7

Dee, Catherine (2001). *Form and fabric in landscape architecture: a visual introduction*. London: Spon

Gehl, Jan (2010). *Cities for People*. Washington DC: Island Press

Jansson, M. & Vicenzotti, V. & Diedrich, L (2019). *Landscape design based on research - A methodological guide to design-oriented projects for students and teachers in landscape architecture*. Alnarp:Sveriges lantbruksuniversitet Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. Rapport 2019: 10 <https://pub.epsilon.slu.se/16389/1/LTV-rapport%202019-10.pdf>

Ottosson, J., & Grahn, P. (1998). *Utemiljöns betydelse för äldre med stort vårdbehov : fallstudien "Med ögon känsliga för grönt"*. Alnarp: MOVIUM

Pálsdóttir, Anna María (2014). *The role of nature in rehabilitation for individuals with stress-related mental disorders*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv.

Rainer, Thomas & West, Claudia. (2015). *Planting in a post-wild world: designing plant communities for resilient landscapes*. 1. ed. Portland, Oregon: Timber Press

Sjöman, Henrik & Slagstedt, Johan (red.) (2015). *Träd i urbana landskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

SLU Sveriges Lantbruksuniversitet, Täby kommun (2019). *Hälsotråket i Täby - program för utveckling av ett hälsotråk i centrala Täby*. Täby: Täby kommun

Södergran, Edith (1918). *Septemberlyran: dikter*. Helsingfors: Schildt

Internet

Boverket. (2019¹). *Urbanisering*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsforsorjning/flyttningar/urbanisering/> [2019-12-27]

Boverket. (2019³). *Grönska främjar hälsa och välbefinnande*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/naturen/valbefinnande/> [2019-12-16]

Folkhälsomyndigheten. (2018). *Definitioner, mål, ramverk och uppföljningssystem för miljörelaterad hälsa*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/d/definitioner-mal-ramverk-och-uppfoljningssystem-for-miljorelaterad-halsa-/?pub=53919#53933> [2019-12-16]

Jansson, Märit & Persson, Agneta & Östman, Lisa. (2013). *Hela staden – argument för en grönbå stadsbyggnad*. Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/system/files/news/9265/files/helastaden-1.pdf> [2019-12-16]

SCB. (2010). *Allt mindre grönytor i tätorter*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/gronytor-i-och-omkring-tatorter/pong/statistiknyhet/gronytor-i-och-omkring-tatorter-2005/> [2019-12-27]

Stångy. (uå). *Träd och buskar*. Tillgänglig: http://media.stangby.nu/2019/05/4-STANGBY_Trad-buskar-L-1.pdf [2019-12-08]

Täby kommun. (2018). *Fördjupning av översiktsplan för Täby stadskärna 2050*. Tillgänglig: <https://www.taby.se/globalassets/3.-dokument-per-dokumenttyp/information/trafik--stadsplanering/fordjupning-av-oversiktsplan-for-taby-stadskarna-2050.pdf> [2019-11-26]

Täby kommun. (2019). *Parker och grönområden i Täby kommun*. Tillgänglig: <https://www.taby.se/fritid-och-kultur/natur-och-parker/parker-och-gronomraden/> [2019-12-02]

Täby kommun. (2019). *Statistik och fakta*. Tillgänglig: <https://www.taby.se/kommun-och-politik/statistik-och-fakta/> [2019-11-26]

Täby kommun. (uå). *Täby guidebok del 2*. Tillgänglig: https://www.taby.se/globalassets/3.-dokument-per-dokumenttyp/information/kommun--politik/guidebok_1_bakgrund_historia_fakta.pdf [2019-12-02]

Figurförteckning

Figur 2. Kartunderlag: Wikimedia. (2006). *Karta över Stockholms län* [karta]. Tillänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Metropolitan_Stockholm_overview.png [2019-10-16]

Figur 3. Kartunderlag: Eniro. (2019). *Karta över Täby kommun* [karta]. Tillänglig: <https://kartor.eniro.se/?c=59.461715,18.067682&z=12&l=aerial&q=%22%C3%A4by%22:geo> [2019-10-16]

Figur 16. Jebulon. (2010). *Prunus padus ‘Colorata’* [fotografi]. Tillänglig: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prunpadcol.jpg> [2020-01-12]

Figur 17. Denis Prévot. (2011). *Sorbaria grandiflora* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sorbaria_grandiflora_-_Fleurs-5.jpg [2020-01-12]

Figur 18. Krzysztof Ziarnek, Kenraiz. (2018). *Carex grayi* [fotografi]. Tillänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carex_grayi_kzoi.jpg [2020-01-12]

Figur 19. Schnobby. (2011). *Miscanthus malepartus* [fotografi]. Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=Special:Search&search=miscanthus+malepartus&fulltext=1&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Malepartus6.jpg>

Figur 20. Wilhelm Zimmerling. (2019). *Dianthus barbatus* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ruhland,_Grenzstr._3,_Bartnelke,_Bl%C3%BCtenstand,_Fr%C3%BChsommer,_01.jpg [2020-01-12]

Figur 21. Averater. (2015). *Anaphalis triplinervis* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anaphalis_triplinervis_GotBot_2015_002.jpg [2020-01-12]

Figur 22. Dat doris. (2015). *Echinacea purpurea ‘Alba’* [fotografi]. Tillgänglig: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=42945165> [2020-01-12]

Figur 23. Jamain. (2011). *Helenium autumnale ‘Rubinzwerg’* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helenium_%27Indianersommer%27_12.jpg [2020-01-12]

Figur 24. David J. Stang. (2007). *Solidago canadensis ‘Baby gold’* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Solidago_canadensis_Baby_Gold_1zz.jpg

Figur 25 . David J. Stang. (2006). *Artemisia schmidthiana ‘Nana’* [fotografi]. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Artemisia_schmidtiana_Nana_1zz.jpg [2020-01-12]

Bilagor

Bilaga 1. Kartor bekväm design

Ur: Hälsostråket i Täby – program för utveckling av ett hälsostråk i centrala Täby (s. 17)

Stråkets förutsättningar för Bekväm design

Svag
Medium
Stark

A1. Nära och lättillgänglig grönska

A3. Trygghet och säkerhet

A5. Orienterbarhet

A2. Omgärdning

A4. Familjärt/Lätt att ta till sig

A6. Olika möjligheter i olika väder

Bilaga 2. Kartor stimulerande design

Ur: Hälsotråket i Täby – program för utveckling av ett hälsotråk i centrala Täby (s. 21)

Befintliga hälsofrämjande miljökvaliteter - övergripande

De inventeringskartor som presenteras här presenterar en övergripande bild av var respektive miljökvalitet finns starkt representerad idag.

Detta ger information om var det finns brister av specifika miljökvaliteter/var olika miljökvaliteter behöver prioriteras att utvecklas. Det ger också information om hur miljön är disponerad idag och var det finns bäst förutsättningar att utveckla olika kvaliteter.

B1. Kontakt med omgivande liv

B2. Sociala möjligheter

B3. Lustfyllda och meningsfulla aktiviteter

B4. Kultur och koppling till gångna tider

B5. Symbolism/Spegling

B6. Öppet och utsikt

B7. Känsla av rymd

B8. Artrikedom och variation

B9. Sinnlig njutning av natur

B10. Årstidsväxlingar i naturen

B11. Rofyllldhet

B12. Vildhet och natur

B13. Avskilt och skyddat